

T.C
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN KIBRIS
SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SİBEL BARANSEL

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. CENK AYGÜL

ANKARA-2010

JURİ ÜYELERİ'NİN İMZA SAYFASI

Sibel BARANSEL'e ait ''Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu'' konulu bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Cenk AYGÜL
Tez Danışmanı

Bu çalışma jürimiz tarafından oybirliği ile Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şeref ÜNAL
Üye : Prof Dr. Oya AKGÖNENÇ
Üye : Yrd. Doç. Dr. Cenk AYGÜL

Bu tez Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Prof. Dr. Şeref ÜNAL
Sos. Bil. Enstitüsü Müd.

ÖZET

BARANSEL, Sibel, Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) kabulü, tam bağımsızlıktan ödün vermeden ve toprak bütünlüğü bozulmadan oluşabilir. Kıbrıs, her ne kadar bir Musul veya Hatay gibi Misak-ı Millî dâhilinde olmasa da, çok uzun bir dönem Kıbrıs'ta da Osmanlı hükmü sürmüştür. 1960'ta yani Barış Harekâtı'ndan on dört yıl evvel Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında kurulan devleti, Yunan idaresi kendine çekmeye çalışmışsa da bunda başarı sağlayamamıştır. Türkiye garantör olarak müdahale etmiş ve Kıbrıslı Türklerin bağımsızlığında önemli rol oynamıştır. Fakat bu müdahale seneler sonra Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği söz konusu olduğunda önüne engel olarak çıkarılmıştır. AB Türkiye'nin üye olması için Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) telaffuz edilmeden "Kıbrıs" (Cyprus) olarak tanınmasını istemektedir. Türkiye için Kıbrıs; tarihi, kültürel, stratejik açıdan vazgeçilmez bir öneme sahiptir. AB uyum kaidelerinde karşısına hep engel olarak çıkarılan Kıbrıs meselesi ve Türkiye'nin AB'ye kabulü tezde tartışılan esas sorunsaldır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Kıbrıs, GKRY

ABSTRACT

BARANSEL, Sibel, Cyprus Problem of Republic of Turkey during the course of accession of Turkey into European Union, Master's Thesis, Ankara, 2010

Accession of Turkey to European Union may be executed without compromising from total independence and territorial integrity. Although Cyprus is not involved within the borders determined by the National Pact such as Mosul or Hatay were once, Ottoman Empire ruled Cyprus for a very long period of time. The Greek Government attempted to win the state founded under the name Republic of Cyprus in the year 1960, (fourteen years before the Turkish Military Operation into Cyprus) over however they failed to do that. Turkey occupied the island as the guarantor and they had the main role in the independence of Cypriot Turks. However years after this operation, when full accession of Turkey into European Union is under consideration, this became an obstacle. European Union demands Greek Populated Southern Cyprus to be recognized as "Cyprus" without any reference to Turkish Republic of Northern Cyprus. Cyprus is of significant importance for Turkey in terms of its history, culture and strategy. The main issue which became an obstacle for Turkey in European Union accession regulations is Cyprus problem and accession of Turkey into European Union in this context is the matter of debate.

Key Words: Turkey, European Union, Cyprus, Greek Populated Southern Part of Cyprus

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİ'NİN İMZA SAYFASI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	iv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

KIBRIS MESELESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. 1960 Öncesi Dönem.....	3
1.1.1. Osmanlı'dan Önce Kıbrıs.....	3
1.1.2. Ada'nın Osmanlı Tarafından Fethi.....	5
1.1.3. İngiliz Dönemi.....	8
1.1.4. EOKA'nın Kuruluşu.....	10
1.1.5. 1931–1950 Döneminde Enosis Faaliyetleri.....	12
1.2. 1960–1990 Arası Dönem.....	15
1.2.1. Zürih ve Londra Anlaşmaları.....	15
1.2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti.....	19
1.2.3. Kıbrıs Cumhuriyetinin Sonu.....	23
1.2.4. Kıbrıs Barış Harekatı.....	24
1.2.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşu.....	27

BÖLÜM II

TÜRKİYE’NİN AB SÜRECİ

2.1.	1959 Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Başvurusu.....	30
	2.1.1. Tarihi Nedenler.....	30
	2.1.2. Siyasi Nedenler.....	31
	2.1.3. Ekonomik Nedenler.....	33
	2.1.4. Topluluğa Bağlı Nedenler.....	34
2.2.	1963 Ankara Anlaşması.....	34
2.3.	1987 Tam Üyelik Başvurusu.....	38
2.4.	1995 Gümrük Birliği.....	41
2.5.	1997 Lüksemburg Zirvesi.....	45
2.6.	1999 Helsinki Zirvesi.....	49
2.7.	Kopenhag Zirvesi.....	52
2.8.	Brüksel Zirvesi ve Kıbrıs Üyeliğinin Kabulü.....	53
2.9.	Annan Planı.....	57

BÖLÜM III

AB SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN KIBRIS ÖDEVLERİ

3.1.	Kıbrıs’ı Tanıma.....	61
3.2.	Ankara Anlaşması Ek Protokolü.....	63

BÖLÜM IV

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN KIBRIS KONUSUNA BAKIŞ AÇISI

4.1.	AB’nin Kıbrıs Politikası	72
4.2.	Diğer İlgili Büyük Devletlerin Kıbrıs Politikası.....	79

BÖLÜM V**GKRY VE KKTC'NİN ÇÖZÜM KONUSUNA BAKIŞ AÇILARI**

- 5.1. Uluslararası Davalar.....89
- 5.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB'ye Başvurusu.....96
- 5.3. Toplumlararası Görüşmeler ve Çözümü Güçleştiren Unsurlar.....101

BÖLÜM VI

SONUÇ.....114

KAYNAKÇA.....122

KISALTMALAR DİZİNİ

AAET	:Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	:Avrupa Birliği
ABAD	:Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi
AGSP	:Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	:Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKEL	:Kıbrıs Rum Komünist Partisi
AKP	:Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri
ANAP	:Anavatan Partisi
AR-GE	:Araştırma Geliştirme
AT	:Avrupa Topluluğu
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
COREPER	:Daimi Temsilciler Komitesi
DP	:Demokrat Parti
EDEK	:Güney Kıbrıs Rum Kesimi Sosyal Demokrat Hareketi Partisi
EKA	:Kuruluş Anlaşması
EKB	:Sonuçlandırma sürecine eşlik edecek ve yardımcı olması beklenen düzenlemeler
EKC	:Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık arasında Kıbrıs'taki kurulacak yeni düzenle ilgili antlaşma
EKD	:Karar için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine sunulacak hususlar

EKE	:Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine katılımı konusunda Avrupa Birliğinden talepler
EOKA	:Kıbrıslı Rumların Milli Mücadele Örgütü
FIFA	:Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği
GB	:Gümrük Birliği
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetim
IMF	:Uluslararası Para Fonu
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyet
KOB	:Katılım Ortaklığı Belgesi
KTFD	:Kıbrıs Türk Federe Devleti
OGT	:Ortak Gümrük Tarifesi
MDA	:Merkez ve Doğu Avrupa
MDAÜ	:Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri
NATO	:Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı
PHARE	:AB'nin aday ülkelere katılım öncesi yaptığı üç finansal yardımdan biri
PEO	:Komünist Kıbrıs İşçi Federasyonu
PEON	:Pan Helen Milli Gençlik Örgütü
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAIEX	:Teknik Destek Bilgi Değişim Ofisi
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	:Türkiye Ekonomik ve Soysal Etütler Vakfı

GİRİŞ

Türkiye 1959 yılında o dönemdeki adı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) başvurmuş ve 1963 yılında Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğinin yolunu açan Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma 'hazırlık dönemi', 'geçiş dönemi' ve 'son dönem' olarak üç kısımdan oluşmaktadır ve sekiz senelik bir hazırlık aşaması sonucunda, uyum sürecini içeren "Katma Protokol"ün imzalanması öngörülmüştür. 1973 yılında yürürlüğe girmiş olan 'Katma Protokol' ile 'geçiş dönemi'nin hükümleri belirlenmiş ve 1996 yılında Gümrük Birliği (GB) Anlaşması kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu haliyle Türkiye, Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olmadan GB' ye giren tek ülke olmuştur.

Türkiye'nin AB'ye üye olmaındaki en büyük beklentisi toplumsal hayatta, ekonomi ve imalat alanlarında Avrupa standartlarını yakalamak ve çağdaş değerlere erişmektir.

Yıllardır AB'ye girmeye çalışan Türkiye'nin önüne birçok yaptırımlar, uygulamalar ve olmazsa olmaz kuralları konulmuş ve bu kuralları yerine getirmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, her ilerleme raporundan sonra maalesef yenileri ile karşılaşmış ve bu vade uzayıp gitmiştir. 2009 yılı itibarı ile hala AB'ye katılabilmek için AB'nin koyduğu çerçeve kuralları dahilinde öngörülen ilerlemelere muvaffak olup her seferinde yenileri ile karşılaşmış; ancak yılmadan usanmadan AB normlarına ulaşabilmek için birçok konuda kendini geliştirmeye devam etmiştir.

Ancak, bu aşamada AB'ye girme sürecinde bir bütünün parçası olarak görülen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) fazlasıyla büyük bir mesele hâlinde Türkiye Cumhuriyeti'nin önüne çıkartılmıştır. Oysa stratejik bakımdan çok büyük bir öneme sahip bu Ada'da Rum ve Türk kesimi arasında yaşanan uyuşmazlıklar kendi başına özgün sorunlardır ve bunların çözülebilmesi için her iki tarafın ortak iradesine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda tezin yazılmasında en önemli nokta Kıbrıs'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin önüne "olmazsa olmaz" bir dosya olarak çıkarılması ve bu konu Türkiye Cumhuriyeti ve KKTC için çözülemeyecek bir mesele değil iken AB'ye GKRY

(Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ve Yunanistan tarafından baskın bir şekilde sorunmuş gibi sunulmasından doğmaktadır.

Özellikle Türkiye'nin AB üyelik görüşmelerinde mesele olarak ortaya konan Kıbrıs'a, küresel ve bölgesel kuvvetlerin ilgi sebeplerine değinilen çalışmada; sorunun temelleri ortaya konulmuş ve bu temeller üzerinde çözüm arayışları incelenmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) zemininde uluslararası çözüm arayışlarının taraflarını ortak bir noktada buluşturamamasının sebeplerinden en önemlisinin uluslararası toplumun GKRY'yi, Ada'nın resmi temsilcisi olarak kabul etmesinden kaynaklandığı gözlemlenmiştir. KKTC uluslararası toplumun bakış açısıyla, Ada'da yaşayan bir toplum olarak görülmekte ve meselenin çözümünde Türkiye esas muhatap kabul edilmektedir.

BM'nin Ada'daki meseleye yönelik sunduğu çözüm önerilerinden en içerikli öneri olan Annan Planı'nın, yapılan referandumda GKRY'de kabul edilmemesine karşılık; KKTC tarafından kabul edilmesi, uluslararası toplumun KKTC'ye uyguladığı ambargonun kaldırılacağı ümitlerini doğurmuştur. Ancak yaşanan gelişmeler çalışmamızda da belirtildiği gibi KKTC'nin tanınmasına yönelik herhangi bir olumlu yaklaşımın bugüne kadar ortaya konmadığını göstermiştir. Bunun yanı sıra çalışmamızda 2000 yılı sonrası sürecin, meselenin çözümünü kolaylaştırıcı bir niteliğe bürünmemesinin altındaki gerçeğe vurgu yapılmıştır. Bunun dışında, Ada'nın stratejik önemine değinilerek çözümsüzlüğün asıl sebeplerine açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Ada üzerinde kontrol sağlama arzusunda olan küresel ve bölgesel kuvvetlerin ve meselenin asıl muhatapları olarak 1960 tarihli Garantörlük Antlaşması'nın her iki tarafının; çözüm isteklerinin birbirleriyle örtüşmediği görülmektedir. Bu noktadan hareketle özellikle, GKRY'nin AB üyeliğiyle birlikte Kıbrıs meselesinin çözümünde zemin kayması ortaya çıkmıştır. Kıbrıs meselesinin AB zeminine çekilme çabalarına da değinilen çalışmada; AB-Türkiye ilişkileri tetkik edilerek; meselenin çözümünün oldukça güç ve karmaşık olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM I. KIBRIS MESELESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. 1960 Öncesi Dönem

1.1.1. Osmanlı'dan Önce Kıbrıs

Kıbrıs'ın, Mısır ve Doğu Akdeniz ticaret yolları üzerinde yer alması, tarihten günümüze kadar önemini korumasını sağlamıştır. Kıbrıs jeolojik çağlarda çöküntüler sonucunda Hatay bölgesine bağlıken bu bölgeden koparak bir Ada haline gelmiştir. Kıbrıs'ın ilk sakinlerini Anadolu'nun yakınlığından dolayı oradan gelenler oluşturmuştur. İlk zamanlarda Kıbrıs'ın yerel oluşumlar halinde bağımsız bir hayat sürdüğü anlaşılmaktadır. Daha sonraları Kıbrıs ile Mısır arasında siyasi münasebetler kurulmuş, zamanla bağlılık şeklini almıştır. Mısır firavunu III. Tutmosis Kıbrıs'ı Mısır'a bağlamıştır (M.Ö. 1500–1450). Daha sonraları Kıbrıs, Mısır ve Hititler arasında sürekli bir mücadele olmuş ve Kral III. Turudhaliya zamanında (M.Ö. 1320'de) Hitit hakimiyetine girmiştir. M.Ö 1200 yıllarında Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Kıbrıs III. Ramses tarafından tekrar Mısır hakimiyetine girmiştir. Dor istilası nedeni ile Kıbrıs'a gelen birçok kavim arasında koloni kuranların içinde bulunan Fenikeliler M.Ö. 1000 tarihlerinde Ada'nın tamamının hakimiyetini ellerine geçirdiler. Bu süreç, M.Ö. 709 tarihinde Asurluların Ada'yı almalarına kadar devam etti. Asur hakimiyeti M.Ö. 669'da sona erdikten sonra Kıbrıs, bir süre bağımsız krallık olarak devam etmişse de bu uzun sürmedi; yeniden Mısır egemenliği altına girdiler. Büyük İskender'in ölümü ve Makedonya İmparatorluğu'nun parçalanması sonucu 1. Ptolemaios Mısır'da Pitolome hanedanlığı'nı kurdu. Bu döneminde Ada, yarı bağımsızlık statüsüyle Mısır'a bağlandı. Kıbrıs, M.Ö. 80'de Mısır'dan tamamen kurtularak M.Ö. 58'e kadar bağımsız bir krallık olarak devam etti. Bu tarihte Romalı komutan Marcus Porcius Cata tarafından kuşatılarak Roma İmparatorluğuna katılmıştır.¹

Büyük Konstantin'in M.S. 394'de ölmesiyle Roma İmparatorluğu parçalanmış ve Ada, Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) hâkimiyetine girmiştir. Bizans

¹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, s. 8–12

döneminde ayrı bir hükümet kurulması uygun görülmeyip Fenike, Filistin, Suriye ve Kilikya'ya bağlı bir il haline getirildi.

Kıbrıs'ın gelişmesine ve refahın artmasına Bizans idaresinin katkısı çok büyük olmuştur. Hem Hıristiyanlığın yayılması hem de resmi dil olarak Rumcanın konuşulması, Kıbrıs'ta bulunan melez halkı aynı dil ve din altında topladı. Bunun sonucunda, aslen Yunanlılıkla alakası olmayan insanlar, kendilerini Yunanlı saymaya başladılar. Kıbrıs'ta bugün nüfus çoğunluğunu teşkil eden ve kendilerini Yunanlı sayan Rumlar bu kişilerdir.

Suriye'den başlayan MS 632'de gerçekleşen İslam Fethi, Kıbrıs Adası'nı da etkilemiştir. Ancak Arap halkları Ada'da tam bir hâkimiyet kuramamışlardır. İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard, 1191 yılında Haçlı Seferleri sırasında Kıbrıs'ı da denetimi altına almıştır. Kral Richard, Kıbrıs'ta bulunduğu süre zarfında Akka'daki isyan hareketlerinin başlaması üzerine İslam güçlerinin Akka'ya hareketi başlamış; bunun üzerine kara yoluyla bölgeye giden Fransız Kralı Philip'e elçi gönderilip acele etmesi istenmiştir. Kral Richard'da acil bir şekilde Akka'ya doğru hareket ederken, Ada'nın idaresini Richard Conville ve Tornhamlı Robert'a devretmiştir. Kral Richard giderken yanında Ada'nın hazinelerini de götürmüştür. Richard'ın Kıbrıs'tan ayrılmasını fırsat bilip isyan eden halk bir papazı imparator ilan eder. Fakat Tornhamlı Robert bu isyanı bastırır. Suriye'de yapılan savaşlara kaynak bulmak amacıyla Kral Richard Kıbrıs Adası'nı Tapınak Şövalyeleri'ne satar. Böylece Tapınak Şövalyeleri kutsal topraklarda aldıkları yenilgilerden sonra kendilerine merkez olarak Kıbrıs'ı seçerler.²

Yerli halk Tapınak Şövalyeleri'nin baskısından bunalıp Kral Richard'a başvurur, bunun üzerine Kral Richard kendisine daha önce yardım etmiş olan Guy de Lusignan'a Ada'yı satar. 1192'de yılında başlayan Lusinyen hâkimiyeti 1489 yılında sona erer. XV. Yüzyılın ilk çeyreğinde Kıbrıs, Memlûklular için stratejik bir önem ifade etmeye başlar. Memlûklular 1426'da yaptıkları seferler sonrasında Lusinyenler'e üstünlüklerini kabul ettirir. Fakat Memlûklular da Ada'ya yerleşmeyip onları vergiye

² Nuri Çevikel, **Kıbrıs (Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası 1570–1878)**, Gazimağusa, 47 Numara Yayıncılık, 2006, s.38.

bağlar. Alınan karar göre Lusinyenler yıllık 8000 Duka altın vergi ödeyecek ve Ada'nın yönetimi Lusinyenler'de kalacaktır.

Kıbrıs Adası 1489'da Venedikliler tarafından ele geçirilir. Venedikliler de tıpkı Lusinyenler gibi Memluklara 8000 Duka vergi ödemeye devam ederler. Sözü edilen vergi, Memluk devletinin sona erdirildiği 1517 yılından itibaren Osmanlılar'a ödenmeye başlamıştır. Ada Venedik yönetimindeyken Katolik kökenli Venedikliler, Ortodoks kökenli Ada halkını çok fazla ezmişler; Ortodoks Kilisesi'nin ve papazların ayrıcalıklarını kaldırdıkları gibi, kilise mallarına da el konmuşlardır.³

1.1.2.Ada'nın Osmanlı Tarafından Fethi

1571 yılı Kıbrıs'ın tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ticaret ve yolcu gemilerine saldıran korsanlar, o dönemde Ada'yı sığınak ve üs olarak kullanıyorlardı. Aynı zamanda Ada Osmanlı topraklarına yönelik bir tehdit unsuruydu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Ada'nın yönetimini ele geçirmeye karar verdi. Öncelikle diplomatik girişimlerde bulundu; bir sonuç sağlayamayınca da Kıbrıs'a sefer düzenleme fikri doğmuştur.⁴

Yavuz Sultan Selim Kıbrıs Adası'nı almaya çok önem vermişti. Bunun sebebi ise Yavuz Sultan Selim'in daha genç bir şehzade iken Mısır Beylerbeyi'nin kendisine gönderdiği hediyeleri Kıbrıslı korsanların yağmalamalarıydı. Ama bunun da ötesinde önemli olan asıl sebep Akdeniz'in güvenliği sorunuydu.⁵

Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması, Temmuz 1570'de Ada'ya ilk çıkarmayı yaptı ve 9 Eylül 1570'de Ada fethedildi. Bu sırada müttefik donanması Meis Adası'na kadar gelmiş ve Lefkoşe'nin düştüğü haberini alarak geri dönmüştü. Lefkoşe'nin alınmasından sonra Magosa dışında tüm Kıbrıs teslim oldu. 1570 Ekim ayı ortalarında Magosa üzerine yürüyen Osmanlı ordusu şehri kuşatma

³ Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, İstanbul, Aktüel Kitabevi, 2005, s.3.

⁴ Enver Bozkurt, Demirel Havva, **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, 1. Basım, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004, s.8.

⁵ Samiha Ayverdi, **Türk Tarihinde Osmanlı Asırları**, İstanbul, Damla Yayınevi, 1975, s.6-7.

altına aldı ve kale komutanı Bragadino 4 Ağustos 1571'de beş maddelik anlaşmayla kaleyi teslim etti ve böylece Kıbrıs'ın fethi tamamlanmış oldu.⁶

1 Temmuz 1570'de başlayıp 1 Ağustos 1571'de sona eren uzun ve 50.000 Türk'ün şehit olması ile sonuçlanan kanlı savaşlardan sonra Türk hâkimiyetine geçen Kıbrıs'a Osmanlı İmparatorluğu'nun idari teşkilatına uygun bir idari sistem tatbik edildi.⁷

Lala Mustafa Paşa Kıbrıs'tan ayrıldığında geride kalan asker sayısı 3.779 idi. Devlet, askerlerin Ada'da yerleşmelerini özendirici bazı uygulamalara gitti. Askerler dışında Ada'da görev alan defterdâr, kadı, tezkireci vs. gibi memurlar da, görevleri dolayısıyla aileleri ile birlikte Kıbrıs'ta bulunmaktaydılar.

Ada'nın askeri bakımdan güçlendirilmesi yanında, nüfus olarak da Türk yerleşimine ihtiyaç duyuluyordu. Fetih ve öncesi dönemde yerlerini terk ederek dağlık bölgelere sığınmış olan yerli halktan geri dönmek isteyenlere her türlü kolaylık gösterilip yardımlar yapıldı.

Kıbrıs Adası'nı Venediklilerden 1571 tarihinde aldığı Osmanlı İmparatorluğu Ada'da Katolik dinin etkilerini görmüştür. Dolayısıyla Ada'yı Türkler ele geçirdiğinde en çok Ortodoks kökenli yerli halk sevinmişti. Mısırlılardan Hititlere, Asurlulardan Araplara kadar birçok millet tarih boyunca bu Ada'da varlık göstermiştir. Ayrıca Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarından göç almış, bu nedenle de karmaşık bir toplumsal yapı oluşmuştur. Anadolu'dan, Suriye'den, Batı Roma'dan hatta Afrika'dan göç alan Kıbrıs Adası ayrışık bir sosyal doku oluşturmuştur.⁸

Kıbrıs'ın 1571'de Osmanlı tarafından fethinden sonra Ada'da Türk yerleşimi ve varlığı artık oluşmaya başlamıştı. Osmanlı'nın fethinden Katolik ve Latin baskısından usanan yerel halk da mutlu olmuştu. Kıbrıs artık resmen Osmanlı'nın bir

⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, s. 12–25.

⁷ Fikret H. Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Lefkoşa, 1988 s. 57.

⁸ Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2003, s.15.

parçası olmuştu. Bunun sonucu olarak da 16. yüzyıldaki yükselme döneminin bütün fayda ve olanaklardan yerel halk da dahil olmak üzere bütün Kıbrıs istifade etmişti. Önceleri bir korsan Adası olan Kıbrıs, artık kültürel ekonomik ve hukuki olarak özgür ve düzenli olan imparatorluk tarzı devlet yapısına kavuşmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü vakıflar yönetimi Kıbrıs'ta da yerleşmişti. Bugün bile bu vakfiyeler mevcudiyetini muhafaza etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Ada'ya beraberinde birçok hizmet götürmüştür. Bunlardan bazıları; suyolları, hanlar, camiler, yeni yollar, köprüler ve çeşmeler olarak sayılabilir. Bunların birçoğu bugün de varlığını sürdürür.⁹

308 yıllık Türk idaresinde (1570–1878) Ada Rumları varlıklarını korumakla kalmamış ekonomik, kültürel ve hatta siyasi bakımdan da gelişme imkanı bulmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin genel zayıflama sürecine paralel olarak, Kıbrıs'ta kurulan düzen de sarsılmaya başlamıştır. Kapitülasyonların Kıbrıs için de geçerli olması, yabancı uyrukluların ve bunların temsilcilerinin ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamaları, Kıbrıs'ta çözülmeye yol açmış ve Osmanlı Devleti'ndeki Rum burjuvazisinin temellerini attığı Yunan milliyetçiliğinin de yükselmesiyle, kurulmuş olan düzen bozulmaya yüz tutmuştur.¹⁰

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yaşadığı hızlı zayıflama ve gerileme, askeri başarısızlıkları da beraberinde getirmiş ve bunun bir sonucu olarak, 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiştir. Savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ve daha sonra toplanan Berlin Kongresi ile Kars, Ardahan ve Batum, Ruslara bırakılmış; Bulgaristan Devleti kurulmuş; Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlık kazanmış; Bosna-Hersek Avusturya yönetimine geçmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, 4 Haziran 1878'de İngiltere ile yaptığı gizli savunma anlaşması ile Rus tehlikesine karşı, geçici süreyle Kıbrıs'ı İngiltere'ye

⁹ Manisalı, **a.g.e.**, s.16.

¹⁰ Uğur Uzer, Mehmet Cengiz, **Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Ankara Barosu, 2002, s. 10–11.

devretmiştir.¹¹ Ayrıca, 1 Temmuz 1878’de yapılan sekiz maddelik bir ek anlaşmayla Rusya’nın Kars ve Doğu Anadolu’yu terk etmesi durumunda İngiltere’nin Kıbrıs’ı tahliye edeceği kayıt altına alınmıştır.

Sultan II. Abdülhamit anlaşmanın yürürlüğe konulması konusunu 13 Temmuz 1878 tarihinde başlayan Berlin Konferansı sonrasına bırakmayı düşünüyor ise de, Salisbury’nin baskıları üzerine imzalamak zorunda kaldı ve söz konusu ferman 12 Temmuz 1878 tarihinde İngiliz amiralin huzurunda okunarak 308 yıllık Osmanlı idaresi sona ermiş oldu.

1.1.3. İngiliz Dönemi

Kıbrıs’ın İngiltere’ye bırakılmasının en önemli sebebi, Rusya’nın Doğu Anadolu’daki saldırılarına dur demektir. Ancak Ada’nın yönetimi, mülkiyeti Osmanlı Devleti’nde kalmak şartıyla geçici olarak İngiltere’ye verilmişse de, bu konu kâğıt üzerinde kaldı ve İngiltere anlaşmaya bağlı olarak girdiği Ada’yı 15–16 Ağustos 1959’da Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilinceye kadar elinde tuttu.¹²

Kıbrıs Rumlarının ‘Enosis’ mücadelesi, Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ı İngiltere’ye devretmesinden sonra Kıbrıs Türk ve Rum halklarının ilişkilerini belirleyen en önemli etken olmuştur. Enosis’i kısaca belirtmek gerekirse; Megala İdea’ya bağlı olarak Ada’nın Yunanistan ile birleşmesi anlamındadır. Yunanistan, 18 Ekim 1825 yılında İngiltere, Rusya ve Fransa’ya verdiği nota ile resmen ilk kez Enosis fikrini ortaya atmıştır.¹³

Ada’nın İngilizlere kiralanmasının, ‘Enosis’ yolunda önemli bir ilerleme olduğunu düşünen Rumlar, Yunanistan’ın da yoğun tahrikleriyle ilhak faaliyetlerini hızlandırmaya başlamışlardır. Gerçekten de İngiliz komiseri daha Ada’ya adımını atar atmaz, kendisini karşılayan başpiskopos başkanlığındaki Rumlar, yönetim değişikliğini

¹¹ Vehbi Zeki Serter, Ozan Zeki Fikretoğlu, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi** (1878–1988), Lefkoşa, 1988, s.5–6.

¹² T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, s. 26–30.

¹³ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşa, Kastaş Yayınevi, 1998, s. 6.

sevinçle karşıladıklarını, çünkü İngiltere'nin Ege Adaları gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan'a vereceğine inandıklarını belirtmişlerdir.

Rumlar Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Türk Halkına 1821 yılından itibaren çeşitli saldırılar düzenlenmiş ve 1895, 1912 ve 1955–1974 yılları arasında tüm bu saldırılar gerçekleşmiştir. Enosis rüyası aslında daha büyük bir amaç olan Yunanlıların Megola İdea (Büyük Ülkü) dedikleri hareketin bir parçasıdır.¹⁴

4 Haziran 1878 yılında İstanbul'da yapılan anlaşma gereğince İngiltere, Berlin Kongresi'nin Asya'da Osmanlı sınırları içinde bıraktığı topraklara Ruslar tarafından yapılabilecek saldırılara karşı silah kullanarak savunmayı kabul etmiştir. Bunun karşılığında ise Osmanlı Devleti Kıbrıs Adası'nın İngiltere tarafından işgaline ve Ada'nın onun tarafından idaresine rıza göstermiştir. Kıbrıs Antlaşması olarak anılan anlaşmanın 1 Temmuz 1878 tarihli Ek'inin 6. Maddesi'nde Rusya'nın 1877–1878 savaşında Asya'da aldığı bazı vilayetleri Osmanlı Devletine iade etmesi durumunda İngiltere'nin de Kıbrıs'ı geri vereceği taahhüt ediliyordu. Bu nedenle İngiltere'nin Ada'daki egemenliği Lozan Antlaşmasına kadar devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun 1. Dünya Savaşında İttifak Devletlerinin yanında yer almasıyla, İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde, Kıbrıs'ı ilhak ettiğini resmen açıklamıştı. 1. Dünya Savaşında İngiltere Kıbrıs'a resmen sahip oldu ve Türkiye de bunu Lozan Anlaşması ile onayladı.¹⁵ Lozan Antlaşmasını takiben 10 Mart 1925 tarihinde Kıbrıs İngiltere'nin sömürgeleri arasında yer almıştır. 1882'de kabul edilen Anayasa ile Ada'nın yönetimi altısı hükümet, dokuzu Rum, üçü Türk cemaatleri tarafından seçilen onsekiz üyeli Yasama Meclisine bırakılmıştır. Bu meclisin başkanlığını İngiliz Yüksek Komiserliği yapmıştır. Bu sistem çoğunluğu Rumlara vermediği gibi Rumların siyasi isteklerine de set çekiyordu. 1925 yılında Ada'nın İngilizlerin sömürgesi haline gelmesiyle Yüksek Komiser yerini Vali'ye bırakmış, Yasama Meclisi'nin üye sayısı da yirmidört olmuştur. Yeni altı üyelik her ne kadar

¹⁴ İsmail, **a.g.e.**, s.4.

¹⁵ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye - 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999, s. 463–464.

Rumlarla Hükümet temsilcileri arasında paylaşılsa da, Rumların çoğunluğu sağlaması söz konusu olmamıştır.¹⁶

Rumlar 1959 yılına kadar Ada'nın statüsünü değiştirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlarsa da İngiliz Hükümeti'nin Ortadoğu politikasında yaptığı değişiklik sonucu Rumlardan yüz çevirmesi Rumları hiç memnun etmemiştir. Vergi kanununu bahane ederek 21 Ekim 1931 tarihinde ilk isyanlarını yaparak vali konağını ateşe vermişler ve isyan takviye kuvvetlerle bastırılabilmiştir.

İngiltere, II. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'a kendi taraflarında savaşa katılmaları durumunda Kıbrıs'ı vermeyi teklif etti. Ancak Yunanlılar bu teklifi kabul etmedi. Oysa Rumlar, İngilizlerle birlikte savaşmış gibi Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını talep ettiler. İngilizler bu talebi kabul etmeyerek anayasa hazırlanmasını önerdiler. Rum tarafı 'Enosis'i içermeyen hiçbir teklifi kabul etmedi. 15–20 Ocak 1950 tarihinde Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi önderliğinde yapılan 'plebisit' ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı tekrar istendi. Bu plebisiti tanımayarak Ada'ya özerklik verilmesi konusunda yeni adımlar atan İngiltere'nin 1954 anayasa teklifi de sonuçsuz kaldı. Barışçı yollardan 'Enosis'i gerçekleştiremeyeceklerini anlayan Rumlar 1953 yılında kurdukları 'EOKA' (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü) terör örgütünü 1 Nisan 1955'te harekete geçirdiler.¹⁷

1.1.4. EOKA'nın Kuruluşu

Yunanistan 1952'den beri Kıbrıs Meselesini birçok kere BM Genel Kurulu'na götürerek ilhak politikası doğrultusunda çözüm yolları aramaktaydı. Ancak BM her seferinde görüşmeleri ret edince Rumlar tehdit ve terör faaliyetlerine başladılar.¹⁸ EOKA'nın (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston) kuruluşuna hazırlık olmak üzere 1951 yılı sonlarından itibaren PEON'u (Pan Helen Milli Gençlik Örgütü) kuran Makarios, bu örgütü doğrudan kilise kaynaklarıyla destekliyordu. PEON, 1953 yılında

¹⁶ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**, 15. Basım, İstanbul, Reyo Matbaacılık, 1990, s. 16.

¹⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, s. 26–30.

¹⁸ Aydın Olgun, **Kıbrıs Gerçeği 1931–1990**, Ankara, Demircioğlu Matbaası, 1990, s.37.

'tahrik edici ve yasadışı eylem yapma' suçlamasıyla İngiliz yönetimi tarafından kapatılmıştır. Bunun üzerine gerilla hareketinde uzman Kıbrıs asıllı Albay George Grivas liderliğinde EOKA adıyla bilinen gizli faaliyet örgütü EOKA kurulur ve en seçilmiş üyelerini bu örgüte aktarır.

Hayatları pahasına da olsa Enosis'i gerçekleştirmeye çalışacaklarına yemin eden EOKA üyeleri 1 Nisan 1955'te ilk bombalarını patlatarak resmen eylemlerine başladılar.¹⁹ EOKA'nın amacı önce İngilizleri Ada'dan atmak, ardından da toplu bir imha hareketiyle Türk halkını yok ederek Ada'yı Yunanistan'a bağlamaktı. EOKA'cılar kuruluşundan kısa bir süre sonra İngilizlerin Ada'dan ayrılmasını beklemeden 21 Haziran 1955'ten itibaren Türklere saldırmaya başladı.²⁰

EOKA'nın saldırıları karşısında Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'e bir telgraf çeken Dr. Küçük, çok acil yardım istemiş ve 31 Mayıs 1956'da da bilgi vermek için Ankara'ya gitmiştir. Öte yandan Yunan Parlamentosunun 5 Haziran 1956'da Türkleri suçlayan bir bildirisini protesto eden TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), 13 Haziran'da durumu görüşmüştür. 5-6 Haziran 1956'da, Türk Haberler Merkezi'ne bomba konması üzerine Rum ve Türkler arasında Lefkoşe'de kavgalar çıkmıştır. Bu kavgaların sonucunda Lefkoşe, tel örgülerle ortadan ikiye ayrılmıştır.

2 Temmuz 1956'da bir açıklama yapan Adnan Menderes, 'Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasına' karşı çıkıyordu. Yunan Başbakanı Karamanlis ise 14 Temmuz'da Enosis için ABD'den (Amerika Birleşik Devletleri) yardım istiyordu.²¹

Makarios 1 Nisan 1960'ta EOKA terör eylemlerinin başladığı tarihin beşinci yıldönümünde yaptığı bir konuşmada EOKA'yı överek bu kutsal göreve devam etmek ve sonucunu almak gerektiğini dile getiriyordu. Bu mesaj, Makarios'un daha Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanından önce ne düşüncede olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu zihniyete sahip ve ilhak amacını her fırsatta dile getiren Makarios'un

¹⁹ Fikret H. Alasya, **KKTC Tarihi**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987, s. 21.

²⁰ Yakan Cumalioğlu, **Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi, Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi**, Ed: İ. K. Ülger ve E. Efeğil, HD Yayınları, Ankara, 2001, s.20.

²¹ Süleyman Özmen, **Avrasya'nın Kırılma Noktası**, Kıbrıs, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 172- 180.

Kıbrıs Anayasasını uygulamasını ve Cumhuriyeti mevcut anayasa esaslarına göre idare etmesini beklemek herhalde hayal olacaktı. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ikinci yıldönümü kutlamalarında, 15 Ağustos 1962'de manastırda yapılan bir törende Makarios: “Kıbrıslı Rumlar, EOKA'cılar tarafından başlatılmış bulunan istiklal mücadelesine devam etmeli ve onların başlattığı işi tamamlamalılardır. Mücadele şimdi yeni bir şekilde devam ediyor ve hedefimize ulaşınca kadar devam edecektir” demek cesaretini gösterebildi. Yine başka bir demecinde Makarios, “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını temin eden Zürih ve Londra Antlaşmaları, o zamanda hüküm süren şartların bir sonucudur. Kıbrıs mücadelesinin gayesi bir cumhuriyet kurmak değildi. Antlaşmalar sadece temeli kurdular” şeklindeki bir açıklama ile Kıbrıs Cumhuriyeti'ne temel teşkil eden antlaşmalara ve cumhuriyet anayasası hükümlerine aykırı davrandığını ortaya koymuş oldu.²² EOKA eylemlerinin tırmanması üzerine Kıbrıs Valisi Mareşal John Harding'in emriyle, 9 Mart 1956'da tutuklanan Makarios, Seyşel Adaları'na (Seychelles) sürgün edilmiştir.

Yunanistan'la İngiliz hükümetinin anlaşmasından sonra 1959 yılı içinde faaliyetlerine son veren Grivas, 20 Mart 1959'da Ada'dan ayrılmıştır. Saklı bulunduğu evden onu Kıbrıs Yunan konsolosu Fridas alıp Lefkoşe havaalanına götürmüştür. Grivas'ı Yunanistan'a götüren uçağa Yunan Hava Kuvvetlerine bağlı bir avcı filosu eşlik etmiş, Yunanistan'da askeri törenle karşılanan Grivas'a general rütbesi verilmiştir. Sadece bu tutum bile, Grivas ve EOKA terörünün ardındaki ana aktör ülkenin Yunanistan olduğunu kanıtlayan bir durumdur.²³

1.1.5. 1931–1950 Döneminde Enosis Faaliyetleri

Kıbrıslı Rumların 1931 yılında çıkardıkları isyandan sonra, Kıbrıs'taki baskı ve denetimlerini ağırlaştırarak İngiltere, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra dünyada esen genel havaya uygun olarak Kıbrıs'taki baskı ve denetimlerini biraz gevşetti ve Kıbrıs'ta özerk bir yönetim oluşturma çabasına girişti. Bu amaçla art arda hazırlanan; Lord Winster, Jackson, Birinci Mac Millan, Birinci Harding, İkinci Harding, Rad

²² Ahmet Gazioğlu, **Enosis Çemberinde Türkler**, İstanbul, Kıbrıs Araştırma Merkezi Yayınları, 1996, s.204.

²³ Özmen, **a.g.e.**, s. 172- 180.

Cliffe, İkinci Mac Millan ve Spaak Planları, İngiliz yönetiminin Kıbrıs'ta devam etmesini de içinde bulunduran planlardı. İngiltere, yarı bağımsızlık tanımına taraftar idi. Bir İngiliz Vali'nin yönetimi altında Türklerin ve Rumların oluşturduğu Yasama ve Danışma Meclisleri öngörülmekteydi. Bu planlar, Enosis'e engel teşkil ettikleri için Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmedi.²⁴ Yunanistan o tarihte İngiltere'ye tepki gösterebilecek durumda değildi. Venizelos'un Enosis yerine Kıbrıs'a kısmi bağımsızlık verilmesi önerisi dikkate bile alınmadı.²⁵

1932 Ağustosunda, Yunanistan'ın 'aşamalarla Enosis' politikasını öne çıkardığı bir yıl olmuştur. Bu çerçevede Yunanistan, 5 Ağustos 1932'de İngiltere'ye bildirdiği resmi görüşünde; Kıbrıs'ın önce bir Rum vali yönetimine verilmesini, daha sonra 12 Adaların İtalya'dan alınmasıyla birlikte Kıbrıs'ın statüsünün de ele alınmasını istemiştir.²⁶

Kıbrıs Türkleri Enosis'e karşı daha örgütlü bir mücadele yolu seçip yeni yeni örgütler kurarken, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Rumların Enosis faaliyetlerinde de gözle görülür bir artış ortaya çıkmaya başladı. 1941'de kurulan Komünist AKEL partisi, daha önce kurulan Komünist Kıbrıs İşçi Federasyonu (PEO), kilise ve diğer Rum örgütler, hep birlikte yoğun bir Enosis propagandası sürdürdüler. Nitekim 14 Nisan 1943'te yapılan belediye seçimlerine Enosis sloganı altında giren AKEL (Kıbrıs Rum Komünist Partisi), üç büyük belediyede seçimleri kazandı.²⁷

Enosis'çilerin bir başka ilhak girişimleri de, İngiliz Sömürgeler Bakanı Sir Cosmos Parkinson'un 1944 Ağustos'unda Ada'yı ziyaret etmesi sırasında gerçekleşti. Başta PEO olmak üzere tüm solcu ve sağcı Rum kuruluşlar Sir Parkinson'a vermek üzere hazırladıkları muhtıradan, Enosis isteklerini dile getirerek, binalarını ve meydanları Yunan bayrakları ile donatmışlardı.²⁸

²⁴ Sebahattin İsmail, **1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, K.K.T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 72-75.

²⁵ Onur Öymen, **Silahsız Savaş**, Remzi Yayınevi, 2003, s.424-430.

²⁶ Özmen, **a.g.e.**,s.182.

²⁷ Gazioğlu, **a.g.e.**, s.241.

²⁸ Fikret H. Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, ME ve KB Yay., Lefkoşa, 1992, s.86-87.

Mayıs 1949'da yapılan belediye seçimlerinde Enosis'çi Rum milliyetçileri %60, Rusya'nın desteğindeki komünistler %40 oy aldılar. Bu seçim sonucunda doğrudan Enosis isteyen milliyetçi sağcı Rumlar ile özerk yönetim isteyen solcular (AKEL) arasında bölünme ve çekişmeler başladı.²⁹

İngiliz Sömürge Yönetimi Ada'da egemenliğini devam ettirmeye çalışırken Rumlar doğrudan Enosis kampanyalarına hız verdiler. 1947'de yapılan Başpiskoposluk seçimini fanatik Enosis'çi Girne piskoposu Makarios kazandı. 15 Ocak 1950'de kilise plebisit (halk oylaması) yaptı. Kilise denetiminde ve papazların gözü önünde yapılan oylamaya sadece Rumlar katıldı. Oy pusulaları Enosis'e "Evet" ve "Hayır" şeklinde düzenlenmişti. Kıbrıs Türk Toplumunun protesto ettiği plebisitin sonucu %96 oranında evet çıktı. Başpiskopos Makarios'un daha önce itiraf ettiği "Neticesi önceden malûm" plebisitin kabul edilmeyeceği daha önce İngiliz Yönetimi tarafından açıklanmıştı.³⁰

Enosis çalışmaları plebisitten sonra içte EOKA'nın örgütlenmesi; dışta ise dünya kamuoyunu yönlendirmek amacıyla yoğun bir propaganda sürdürülmesi şeklinde geliştirildi. Aynı zamanda İngiliz yönetimi de Enosis çabalarını yumuşatmak için birçok özerklik planı sunmaya başladı. Fakat bu planların hiçbiri Enosis'te ısrar eden Rumlar tarafından kabul edilmedi. Sonuç olarak İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın uzlaşması ile Zürih ve Londra anlaşmaları doğdu. Ağustos 1954'te Yunan hükümeti Birleşmiş Milletlere başvurarak Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı verilmesini, yani Enosis'e kapının açılmasını resmen talep etti. 17 Ağustos'ta konu BM Genel Kuruluna geldi. Ama Yunanlılar beklediklerini bulamadılar. Genel Kurul konuyu ele almayı kabul etmedi.³¹

²⁹ Mehmet Hasgüler, **M, Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s.150–153.

³⁰ Alasya, **a.g.e.**, s.21.

³¹ Özmen, **a.g.e.**,s. 182.

1.2. 1960–1990 Arası Dönem

1.2.1. Zürih ve Londra Anlaşmaları

Dünya'daki zengin petrol bölgelerine, batmayan bir gemi gibi burnunu uzatmış olan; Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında stratejik bir konumu bulunan; önemli su yollarının nabzını tutan; Doğu Akdeniz ticaret yolunu kontrol eden sabit bir üs ve uçak gemisi niteliğindeki Kıbrıs Adası'nın³², uluslararası bir sorun olarak Soğuk Savaş sırasında gündemde bulunması, ABD'yi rahatsız etmekteydi. Ada'daki Türk ve Rum toplumu arasında devam eden çatışmalar, NATO'nun (Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı) güney kanadının zayıflamasına sebep oluyor ve bu bölgede SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) güçlenmesine yol açıyordu. Bu sebeple ABD, Türkiye ve Yunanistan üzerinde çözüme yönelik etkisini arttırdı ve tarafları, çözüm bulmaya ikna etti. ABD'nin devreye girmesiyle birlikte tarafların, "Enosis" ve "Taksim" tezlerine karşı bir orta yol olarak Ada'nın bağımsızlığı fikri ortaya çıktı.³³ NATO çıkarlarına öncelik vererek, kendi çıkarlarını ikinci plana atan iki devlet de resmi politikasından vazgeçmiş oldu. NATO Bakanlar Konseyi toplantısından sonra 18 Aralık 1958'de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları; sorunun çözümü için diplomatik yoldan görüşme yapmayı kabul ettiler. Yapılan görüşmelerin ardından, 5 Şubat 1959'da Zürih'te bir araya gelen Türkiye ile Yunanistan Başbakan ve Dışişleri Bakanları, Kıbrıs'ın uluslararası statüsünün ve Anayasası'nın dayanacağı prensipler üzerinde anlaşmaya vararak, 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması'nı parafe ettiler.³⁴

Zürih Antlaşması, "Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma"; "İttifak Antlaşması" ve "Garanti Antlaşması"ndan oluşur. İngiltere'nin imza atmadığı bu antlaşma, hukuki bir sonuç veya etki yaratamaz nitelikteydi, zira Ada'da İngiltere'nin egemenliği devam etmekteydi. Antlaşmaların imzalandığı tarihte, ortada henüz bir Kıbrıs Cumhuriyeti olmaması ve İngiltere'nin bu antlaşmada imzasının bulunmaması sebebiyle Zürih Antlaşması, hukuki sonuç doğurabilme

³² Alpaslan Işıklı, **AB ve GOP Kıskacında Türkiye**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005, s.153.

³³ Kemer Kasım, **Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz'de Güvenlik, Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Ankara, ASAM, 2004, s.127.

³⁴ Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, Fakülteler, 1977, s.71.

kapasitesinden yoksundu. Bu sebeple, antlaşma hükümlerinin hayata geçmesi için Zürih Antlaşması, İngiltere'nin ve Ada'daki her iki toplumun temsilcilerinin onayına sunuldu.³⁵

Türkiye ve Yunanistan arasında protokol antlaşmasının yapıldığı kamuoyuna açıklanırken, protokolün maddeleri tam olarak açıklanmayıp gizli tutuldu. Çünkü Kıbrıs meselesinde üçüncü taraf ülke olan İngiltere, Zürih görüşmelerine iştirak etmemişti. Bu nedenle Türk ve Yunan Başbakanları, ülkelerine dönerken, Dışişleri Bakanları Zürih'ten direkt olarak Londra'ya gittiler. Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları, Londra'da meslektaşları Selwyn Lyod'a Zürih'te yapılan görüşmeleri ve taraflar arasında varılan mutabakatı anlattılar. İngiliz Dışişleri Bakanı Lyod, Türk-Yunan Antlaşması'ndan memnuniyetini dile getirdikten sonra, Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin devamında ısrarlı olduklarını taraflara ilettiler. Zaten Türkiye ve Yunanistan, Ada'daki İngiliz üslerinin stratejik önemi bildikleri için, bu konuda taraflar arasında fikir birliği sağlandı. Ayrıca Kıbrıs halkının da İngiliz üslerinden ekonomik anlamda faydalanacağı vurgulanmıştır. Londra'daki görüşmelerden sonra, Türk Başbakanı Adnan Menderes, İngiltere Başbakanı MacMillan'a bir mektup göndererek, Zürih Antlaşması hakkındaki olumlu görüşlerini aktardıktan sonra, İngiltere'nin Zürih görüşmeleri esnasında sergilediği yapıcı tutumdan dolayı, İngiliz Hükümeti'ne teşekkürlerini bildirdi. MacMillan, Menderes'e verdiği cevapta, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinin çözümüne iştirak ederek dünya ve bölge barışına çok büyük katkılarda bulunduğunu belirtti.³⁶

Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Zürih Antlaşması'nın geçerli olabilmesi için, İngiltere, Kıbrıs Türk ve Rumları tarafından da kabul ve imza edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle 17-19 Şubat 1959 tarihleri arasında İkinci Londra Konferansı düzenlendi. Konferansta Türkiye'yi Başbakan Adnan Menderes, İngiltere'yi Başbakan MacMillan, Yunanistan'ı Başbakan Karamanlis, Kıbrıs Türklerini Doktor Fazıl Küçük ve Kıbrıs Rumlarını da Başpiskopos Makarios temsil

³⁵ Kudret Özersay, **Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara, ASAM, 2002, s.13.

³⁶ Cihat Göktepe, **Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955-1959)**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 16, 2002, s.949.

ediyordu. Ayrıca Kıbrıs'ın İngiliz Valisi Sir Hugh Foot ve İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Bennox Boyd da konferansa katıldı.³⁷

İkinci Londra Konferansına gelen tüm temsilciler, Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan 11 Şubat 1959 tarihli Zürih Antlaşması'nı benimseyerek gelmişlerdi. Londra'da yapılacak tek işlem, Zürih Antlaşması'na İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının da onayını katmak olacaktı. Fakat Kıbrıs Rumlarının Başpiskoposu Makarios, İkinci Londra Konferansı'nda olumsuz bir tutum sergileyerek, antlaşmayı imzalamaya yanaşmadı. Makarios'un bundaki amacı, antlaşmayı zorla imzaladığı şeklinde bir imaj çizerek, daha sonra kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasını değiştirmek istemesiydi.³⁸

17 Şubat'ta Doktor Fazıl Küçük başkanlığında Londra'ya giden Kıbrıs Türk heyetinde, Rauf Denktaş da bulunmaktaydı. Başbakan Adnan Menderes başkanlığındaki Türk heyeti ise, Londra'ya giderken heyeti taşıyan uçağın Gatwich havaalanı yakınlarında düşmesi sonucu, aralarında Basın Yayın Bakanı Server Somuncuoğlu'nun da bulunduğu oniki Türk diplomatı hayatını kaybetti. Adnan Menderes, büyük bir şans eseri kazayı küçük yaralarla atlattı. Bu sebeple Menderes, İkinci Londra Konferansını tedavi olduğu London Clinic'ten takip etmek zorunda kaldı. Londra'da iki gün boyunca devam eden görüşmelerde, Makarios, antlaşmanın bazı maddelerinde değişiklik talep ederek imzadan kaçınmak istedi. Fakat Yunan Hükümeti'nin tavsiyeleri ve baskıları sonucu, Makarios'un direnci kırıldı. 19 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması'nın katılımcılarını genişleten Londra Antlaşması, Türkiye, İngiltere, Yunanistan ile Kıbrıs Türk ve Rum temsilcileri tarafından imzalandı.³⁹

Londra Antlaşmasına göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan, kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç garantör ülkesi olacaktı. Bundan başka Kıbrıs Cumhuriyeti, Başkanlık sistemiyle yönetilecek, Başkanlık makamına bir Rum seçilirken, Başkan yardımcılığını da Türk toplumundan bir lider üslenecekti. Kıbrıs'ta hem Türkçe hem de

³⁷ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Ankara, ODTÜ Yayınları, 2001, s. 125.

³⁸ Ahmet Gazioğlu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs, Türkler**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 19, 2002, s. 945.

³⁹ Göktepe, **a.g.e.** s.949-950.

Rumca resmi dil olarak kabul edilmekteydi. Elli milletvekilinden oluşacak Kıbrıs Meclisi'nin %70'ini Rumlar, %30'unu ise Türkler temsil edecek ve seçimler beş yılda bir yenilecekti. On kişiden oluşacak Bakanlar Kurulu'nun yedisi Rum, üçü de Türk olacaktı. Başkan ve yardımcısının veto hakları olacak ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı da Başkan ve yardımcısı tarafından seçilecekti.

Londra Antlaşması, 1 Mart 1959'da TBMM'de tartışmaya açıldı. Muhalefet partisi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), Kıbrıs konusunda kendilerine yeterince bilgi verilmediği gerekçesiyle Londra Antlaşması'na olumlu yaklaşmadı. CHP ayrıca Londra Antlaşması ile birlikte, Türkiye'nin taksimden vazgeçtiğini iddia ediyordu. Londra Antlaşması için 4 Mart 1959'da yapılan oylamada, 138 red oyuna karşılık 347 evet oyuyla antlaşma onaylandı.⁴⁰

Londra'da 19 Şubat 1959'da imzalanan antlaşmanın ana maddeleri şöyleydi:

- Bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulacak, bunun Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacaktı.
- Cumhurbaşkanı ve yardımcısı kendi toplumları tarafından seçilecekti.
- Bakanlar Kurulu yedi Rum ve üç Türk Bakandan oluşuyordu. Savunma Bakanı Türk olacaktı.
- Başkan ve yardımcısının Kanunlar, Meclis ve Bakanlar kurulu kararları üzerinde ayrı ayrı veto hakkı bulunacaktı.
- Meclisin %70'i Rum, %30'u Türk milletvekillerinden oluşacaktı.
- Bürokraside de aynı oranlar geçerli olacaktı.
- Beş büyük şehirde ayrı Türk belediyeleri kurulacaktı.
- Garanti ve ittifak antlaşmaları anayasanın değişmez hükümleri arasında bulunacaktı.
- Bir Yüksek Adalet divanı kurulacaktı. Bunun üyelerinden ikisi Rum, biri Türk, biri de tarafsız yabancı olacaktı. Tarafsız üyenin iki oyu bulunacaktı.
- Garanti antlaşması Kıbrıs'ın kısmen veya tamamen başka bir devletle ekonomik veya siyasi birliğe girmesini yasaklıyordu.
- Bu antlaşmaların hükümleri çiğnendiği takdirde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, garantör devletler sıfatıyla danışmalarda bulunacaklar, bir anlaşmaya varılamazsa tek başlarına müdahale etme hakkına sahip olacaklardı.
- İttifak antlaşmasına göre Kıbrıs'ta üçlü bir karargâh kurulacak, burada Yunanistan'ın 950, Türkiye'nin 650 askeri bulunacaktı.

---

⁴⁰ Bağcı, a.g.e. s. 127.

- Antlaşmalarda ayrıca egemen İngiliz üsleriyle ilgili ayrıntılı düzenlemeler de yer alıyordu.⁴¹

19 Şubat tarihinde Ortak Anayasa Komisyonu çerçevesinde sürdürülen anayasa çalışmaları tamamlanmış ve 16 Ağustos 1960 Lefkoşa Antlaşmaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.⁴²

Yunan Parlamentosu'nda onaylama kararı için yapılan görüşmeler hiç kolay olmamıştır. Liberal Parti Lideri Sofokles Venizelos, Makarios'un Enosis yeminine ihanet ettiğini söyledi. Ama en dikkate değer sözleri eski Başbakan Yorgo Papandreou söyledi. Papandreou şöyle diyordu: "Enosis ebediyen terk edilmiştir." Görüşmelerin zor geçmesine rağmen Antlaşma Yunan Parlamentosu'ndan geçmiştir. Böylece Kıbrıs dünya sahnesine özel bir antlaşmayla kurulan ve özel koşulları olan bir devlet niteliğiyle girmiş oldu. Kıbrıs'ın özellikleri onu diğer devletlerden farklı bir yapıya kavuşturmuştu ve bu devlet ancak Zürih'te ve Londra'da kurulan hassas dengelere tam saygı gösterilmesi halinde varlığını sürdürebilecekti. Hiç kimsenin unutmaması gereken bir gerçek de Türkiye'nin artık Kıbrıs'ın kaderinde söz sahibi olduğu idi. Türk askeri artık Kıbrıs'ta görev yapacaktı. Hiçbir devlet artık Kıbrıs'ı Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını tehdit edecek stratejik bir sıçrama tahtası olarak kullanamazdı. Zira Kıbrıs'taki Türk askerini 40 mil ötedeki Türk devleti ile birlikte düşünmek gerekiyordu. Artık Kıbrıs Türkleri bağımsız bir cumhuriyette eşit haklara sahip vatandaşlar olacaklardı. Onların liderlerinin onayı olmadan hiçbir kanun, hiçbir kararname, hiçbir meclis kararı geçerli olamazdı; hiçbir önemli dış politika kararı alınamazdı. Hiç değilse Zürih ve Londra Antlaşmaları ile yaratılan sistem bunu öngörüyordu.⁴³

1.2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti

11 Şubat 1959'da Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları İsviçre'nin Zürih kentinde ortak bir çözüm ve planlar üzerinde yoğunlaşmışlar ve sonrasında İngiltere,

⁴¹ Öymen, **a.g.e.** s.418–435.

⁴² Faruk Sönmezoglu, **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu: 1945–1986**, İstanbul, İstanbul Üniv. Yayınları, 1991, s. 22–23

⁴³ Öymen, **a.g.e.**, s.418–435.

Kıbrıs Türk Toplumunu ve Kıbrıs Rum Toplumunun temsilcilerinin de katıldıkları Londra Konferansı'nda, Londra Anlaşması imzalanması sonucunda 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. 1960 yılında bu cumhuriyetin anayasası hazırlandı. Anayasa 199 madde, ek olarak garanti ve ittifak anlaşmaları ile dörder maddelik iki protokolden oluşmaktaydı. Kıbrıs Anayasası, danışmanlardan ve diplomatlardan oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmıştı. Bu dönemde Ada'da İngiltere'nin varlığı ve bu topraklardaki askeri durumunun kabulü koşuluyla Kıbrıs'ın bağımsızlığı tanınmıştı. İttifak anlaşmasıyla Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye arasında bir savunma paktı oluşturularak Ada'da üçlü bir karargâh kurulmuştur. Türkiye ve Yunanistan bu karargâha askeri birlikleriyle katılacaklardı. 650 Türk ve 950 Yunan askeri karargâhta görev yapacaklardı. Bu anayasaya uyulmaması gibi durumlarda Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık tek başına inisiyatif kullanma yetkisine sahip olacaktı.⁴⁴

1960 anayasası ile Kıbrıs meşru ve iki toplumlu bir statüye kavuşuyorken, toplumsal ve siyasi mekanizmaları da güvence altına alıyordu. Ayrıca bu anayasa Ada halkına üç aylık bir dönemde Türk veya Rum kökenli olmayanlara hangi topluma gireceklerini seçme hakkı da veriyordu. Yani Ada'da üniter bir yapı bulunmamaktaydı. Bunun nedeni halkın bu iki toplumdan birine mensup olması zorunluluğudur.

Zürih ve Londra antlaşmalarıyla Kıbrıs'ta kurulan yeni düzen çok uzun sürmedi. Makarios, 1960 Ağustos'unda, kabul edilen ve yürürlüğe konulan anayasayı uygulamada yarattığı eksiklikleri bahane göstererek tek taraflı olarak bozdu ve 13 maddesinin değiştirilmesini istedi. Bunu yapmasındaki esas amaç Türk tarafının devre dışı kalmasını sağlayıp, Enosis'i gerçekleştirmek için gerekli ortamı hazırlamaktı.

Makarios'un bu açıklamaları üzerine EOKA 21 Aralık 1963 tarihinden sonra Türk tarafına çeşitli saldırılarda bulunmuştur. Pakistan Times gazetesi de o dönemde Türk tarafına yapılan saldırıları manşetlerine taşımıştır.⁴⁵ Rumların Türklere saldırmasının ana nedeni; Kıbrıs anayasasında bulunan Kıbrıs'ın hiçbir ülkeye bağlanamayacağı, Kıbrıs'ın dışındaki karar alma durumlarında iki toplumun ortak

⁴⁴ **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 3, Yıl 1, Mart-Nisan 1995, s.253.

⁴⁵ **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 3, Yıl 1, Mart-Nisan 1995, s.253.

kararının uygulanacağı ve bir tarafın diğeri üzerindeki hak iddia edemeyeceği prensiplerini bozarak Kıbrıs'ı ele geçirmektedir.⁴⁶

Kıbrıs, 1964-1974 yılları arasında fiilen Yunanistan'ın işgali altına girmiştir. 21 Aralık 1963 yılında Kıbrıslı Türklere karşı yapılan saldırılar karşısında Türkiye garantör devletlerin müdahalesini istemiştir. İsteddiği sonucu alamayan Türkiye ihtar amacıyla Ada'ya uçak göndermiştir. İngiltere, bunun üzerine Makarios'a garantör devletlerin müdahalesini kabul etmesini, aksi halde Türkiye'nin Ada'ya tek başına müdahale edeceğini söylemiştir. Makarios bu çağrıya cevap vermiş, İngiltere başkanlığında 25 Aralıkta Türk ve Yunan kuvvetlerinin "Mütareke Kuvveti" adı ile Kıbrıs'ın ihtiyaç duyulan yerlerinde konuşlandırılmalarını ve ateşkesin devamı ile barışın yeniden tesisine yardımcı olmayı kabul etmiştir. 26 Aralık 1963'den 27 Mart 1964 (BM'nin Ada'ya geldiği gün) kadar Ada'ya polis kuvveti yüklenmiştir.

İngiltere'nin girişimi ile Ocak 1964'te gerçekleşen Londra Konferansında da bir sonuç alınamamıştır. Çünkü Kıbrıslı Rumlar 1960 Anayasasının Türklere sağladığı haklardan vazgeçmesini ve Yunanistan'la birleşerek Türklerin azınlık haline gelmesini istemişlerdir. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler bu istekleri kabul etmemiştir. Mart 1964 Güvenlik Konseyinde konu görüşülmüş, Konseyde alınan kararla Rum Toplumunun temsil ettiği Kıbrıs Hükümeti tanınmıştır. ABD, 1964 yılında sorunun çözümü için planlar önermiştir. İsmet İnönü Johnson'a Kıbrıslı Rumların Türklere yaptığı saldırılar nedeniyle Türkiye'nin Ada'ya müdahalede bulunabileceğini belirtmiştir. Başkan Johnson gönderdiği mektupta Türkiye'nin böyle bir harekatta ABD'den alınan silahları kullanamayacağını belirtmiştir. Böyle bir hareket sonucunda Sovyetler müdahale yaparsa, NATO üyelerinin Türkiye'yi Sovyetlere karşı korumak mecburiyetinde olup olmadıklarını inceleme şansının kalmayacağını bildirmiştir. ABD eski Dışişleri Bakanlarından Dean Acheson'un katılımı ile Cenevre'de yapılan görüşmelerde 'Acheson Planı' diye isimlendirilen iki yapıli bir öneri ortaya atmıştır. Meis Adası'nın Türkiye'ye iadesini, Kıbrıs'ta iki Türk kantonu kurulmasını ve Türkiye'ye Karpas yarımadasında askeri üs verilmesini istemiştir. Daha sonra burası kiraya dönüştürülmüş ve bunların karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını öngören

⁴⁶ Orbay Deliceirmak, **Timsah Gözyaşları**, KKTC Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi Yay., 1991, s.9.

bu plan, ‘Çifte Enosis’ anlamı taşıdığı için Yunanistan ve Makarios tarafından reddedilmiştir. 1965’te Galo Plaza raporunda Enosis konusunda ısrar edilmesi nedeniyle Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilmemiştir.⁴⁷

1964-1974 yıllarını Klerides anılarında Kıbrıs’lı Rumların Kıbrıslı Türklere yardım ettiklerini iddia etmektedir.⁴⁸ 1964-1967 yıllarında yaşananlar, en yakın müttefiklerinin de Türkiye’yi zorla durduraktan kaçınmayacağını göstermiştir.⁴⁹ 1967 yılında Geçitkale ve Boğaziçi saldırıları sebebiyle Türkiye müdahale kararı almış, askeri birliklerini güneye intikal ettirmiştir. Bunun üzerine Cyrus Vance arabuluculuk yapmış, sorunun siyasi yoldan çözülmesi konusunda mutabık kalınmıştır. 3 Haziran 1968’te Beyrut’ta başlayan ikili görüşmeler, 20 Ekim 1971 tarihine kadar Lefkoşa’da Rauf Denktaş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides devam eden görüşmelerde Denktaş, Enosis’i engellemeye ve Cumhuriyeti garanti altına almaya çalışmıştır. Ancak Makarios bunu sürekli reddetmiştir. Bundan dolayı ikili görüşmelerin ilk devresinden bir sonuç çıkmamıştır.⁵⁰ Görüşmeler BM Genel Sekreterinin 18 Ekim 1971 ve 18 Mayıs 1972 yıllarında taraflara gönderdiği iki muhtıra sonucunda, bu iki toplumun temsilcilerinin eşit statüsü kapsamında yapılmıştır. Araştırma niteliği taşımak ve bağımsız Kıbrıs Devletinin iç durumuna dikkat etmek şartıyla, Osario Tafall himayesinde Türkiye ve Yunanistan’dan gelen Anayasa uzmanlarının katılımı ile genişletilmiş olup, 8 Haziran 1972 tarihinde tekrar ele alınmıştır. Görüşmeler 18 Haziran 1974’e kadar devam etmiştir. 15 Temmuz 1974 darbesi ile görüşmeler sona ermiştir.

Rum toplumunun iki kanadı arasındaki karışıklıklar, Rum- Türk ihtilafında Milli Muhafız Ordusunun Yunanistan yanlısı tutumu, Türkiye’ye müdahale olanağı sağlamıştır.⁵¹

⁴⁷ Fahir Alaçam, **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**, İstanbul, SİSAV Yayınları, 1990, s. 29-31.

⁴⁸ Henry Scoot Gibbons, **Kıbrıs’ta Soykırım**, Çev. Alpaslan Yılmaz, Ankara, Özyurt Yayınevi, 1990, s.398.

⁴⁹ Mümtaz Soysal, **Aklını Kıbrıs’la Bozmak**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995, s.115.

⁵⁰ Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Lefkoşa, KKTC, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1988, s. 249.

⁵¹ Tefik Tarkan, **Kıbrıs - Genel Çizgileriyle**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975, s. 109.

28 Şubat 1971’de EOKA-B’nin başına Grivas geçmiş 1974’te Yunanlı askerlerle Makarios’un sarayını yıkıp, AKEL ve EDEK (Güney Kıbrıs Rum Kesimi Sosyal Demokrat Hareketi Partisi) partilerinin yandaşlarını öldürmüştür. Bunun arkasından Cumhurbaşkanı Sampson olmuş ve Kıbrıs Elen Cumhuriyeti’ni ilan etmiştir. 15 Şubat 1974’te Türkiye, Ada’daki Türk kesimine yapılan saldırıların devam etmesi üzerine Kıbrıs’a müdahale kararı almıştır. Fakat BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) müdahaleyi engelleyerek Kıbrıs’a Barış Gücü göndermiştir. ABD’nin Ada’daki sorunların çözümü için yaptığı planlar (Acheson ve Plaza) da sonuçsuz kalınca Türkiye tüm bu yaşananlardan sonra harekete geçmiş ve Ada’ya garantör hakkını kullanarak müdahale etmiştir.⁵²

1.2.3. Kıbrıs Cumhuriyetinin Sonu

Makarios, anayasada Türkler ile ilgili bazı hakların kaldırılmasını, garanti ve ittifak antlaşmalarının feshedilmesini önererek Kıbrıs Cumhuriyet Anayasasının uygulanmasını istemediğini belli etmiştir. Bu önerilerini kabul ettirmek için de, Türkiye’de hükümet sorununun yaşandığı, Yunanistan’da ise Karamanlis’in iktidardan düşüp yerine Londra, Zürih Antlaşmalarını tanımayan Papandreou’nun başbakan olduğu zamanı seçti.

Makarios 30 Kasım 1963’te Türkiye’ye 13 maddelik “düzeltme” teklifini sundu ve bu teklif Kıbrıs Türkleri tarafından hemen, Türkiye tarafından da 6 Aralık 1963’te reddedildi. Makarios’u destekleyen İngiltere ve Yunanistan, bir tepki göstermediler. Düzeltme tekliflerinin hazırlanmasında, Kıbrıs’taki İngiliz Yüksek Komiseri, Makarios’a yardım etmişti. Makarios’un değiştirilmek istediği onüç Anayasa Maddesi Kıbrıs Türklerini “azınlık statüsüne” düşürüyordu.⁵³

Makarios, hazırlamış olduğu anayasa düzeltme önerisinin Türkiye tarafından kabul edilmeyeceğinin bilincinde olarak, Türkleri yok etmek ve Kıbrıs’ı elde etmek için hazırladığı planları yürürlüğe koydu. Bu planı gerçekleştirmek üzere kurulan 20 bin kişilik EOKA, en modern silahlarla donatılarak harekete hazır duruma getirildi.

⁵² Bozkurt, Demirel, a.g.e.,s. 29-31.

⁵³ Özmen, a.g.e., s. 234.

Rumlar, 4 Aralık 1963 günü Lefkoşa'da EOKA'cı Markos Drakos'un heykeline bomba attırarak olayların Kıbrıslı Türkler tarafından başlatıldığı imajını vermek istiyordu. EOKA bu olaydan hemen sonra bir bildiri yayınladı. Bildiride, bombanın Türkler tarafından atıldığı iddia ediliyordu. Artık, "Türk'ü imha planı" uygulamaya konmuştu. Kıbrıs Cumhuriyeti yıkılmış, Makarios-EOKA diktatörlüğü Kıbrıs'ın yönetimini eline geçirmişti.⁵⁴

1.2.4. Kıbrıs Barış Harekâtı

Türkiye'nin bu müdahalesindeki en önemli amacı Ada'daki Türklere Rumlar tarafından yapılan saldırıları engellemektir. Bu dönemde Türklerin Kıbrıs konusunda savunduğu tez federasyondur. Feridun Cemal Erkin federasyonu, Ada'da coğrafi özelliklere göre kurulacak bölgelerde Türklerin ve Rumların ayrı ayrı yaşaması olarak tarif ederken, Türkiye radyoları Ada'daki Türklerin can ve mal güvenliğinin ve barışın sağlanması için taksimi önermektedir.⁵⁵

1974 Barış Harekâtına kadar Kıbrıs Adası'nda Rumların şiddetli saldırıları devam etmiş ve bu süre zarfında Rum ve Türk toplumları arasında pazarlıklar da devam etmiştir. Rumlar AB ülkeleri ve Batının da desteğini arkasına alıp Enosis'i reddeden anlaşmaya yanaşmayınca, Türk tarafı da tek çarenin Kıbrıs'a hareket yapmak olduğuna karar verdi.⁵⁶

Başbakan Bülent Ecevit'in, 19 Temmuz 1974'te Londra'dan dönmesinden sonra Türkiye'nin müdahale konusunda ciddi olduğunu sezen ABD temsilcisi Sisco, Atina'da yaptığı temaslardan hemen sonra Ankara'ya geldi. Sisco, sabaha kadar Başbakan Ecevit'le görüşerek daha önce olduğu gibi Türkiye'yi müdahalede bulunmaktan vazgeçirmeye çalıştı. Amerikalı diplomat Sisco, ABD'nin bu görüşmelerde taraf olmadığını, bir Türk-Yunan savaşının çıkmasına özellikle karşı

⁵⁴ Özmen, **a.g.e.**, s. 234.

⁵⁵ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiuyurt, **Kıbrıs Sorunu**, 10. Basım, İstanbul, İ.Ü.Yayınları, 1975, s.219-220.

⁵⁶ Kantarcı, **a.g.e.**, s.45.

olduğunu belirtmek istedi. Ancak Sisco ile yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Ecevit, Sisco'ya cevaben: “Bundan 10 yıl önce, yine böyle bir gece yarısı, bir Amerikalı diplomat gelerek Kıbrıs'a müdahale edilmemesini istemişti. Tarih tekerrür eder, ama hatalar tekerrür etmez. O zaman, siz, müdahaleyi önlemekle hata ettiniz. Biz de bu isteğinizi kabul etmekle aynı hatayı işledik. Bu sefer aynı hatayı işlemeyeceğiz⁵⁷”

Bu durum karşısında fiili bir müdahaleden başka bir seçeneğin kalmadığına inanan Türkiye, gizlice Türk ordusunu alarm durumuna geçirdi. Türk Ordusunun alarm durumu ve hazırlıkları tamamlandıktan sonra Mersin Limanı'ndan gemiler denize açıldı.⁵⁸ 20 Temmuz 1974'te sabaha karşı Türk Silahlı Kuvvetleri denizden ve havadan Ada'ya çıkarma yaptı.

Komando Tugayı da 20 Temmuz 1974 sabahı saat 07.40'da Ovacık'tan 72 helikopterle havalandı. Dünya tarihinde ilk kez bu denli çok helikopter havalanarak harekât yapmaktaydı. 1. Komando Taburu saat 08.20'de Pınarbaşı'na indi. Ovacık'a gidip 2. Komando Taburu'nu yükleyen helikopterler tekrar Kıbrıs'a döndü. 2. Komando Taburu Pınarbaşı'na, 3. Komando Taburu Gönyeli'ye, Nevşehir Jandarma Komando Taburu da Hamitköy'e indi. 3. Komando Taburu'nun bir bölümü Kıbrıs Türk Alayı emrine girdi. Nevşehir Jandarma Komando Taburu Lefkoşa-Girne yolundaki Dikmen Köyü istikametine yerleştirildi.

Hava kararmak üzereyken tank ve zırhlı araçlarla takviyeli Yunan Alayı, Kıbrıs Türk Alayı'na karşı taarruza başladı. Yunan Alayı'nın Kıbrıs Türk Alayı'nı Kuzeyden, Gönyeli üzerinden kuşatarak imha etmeye çalıştığı anlaşılmaktaydı. Bu durum üzerine 4. Paraşüt Taburu, Kıbrıs Türk Alayının emrine verildi. Ancak bu tabur sabaha karşı Kıbrıs Türk Alayının emrine girebildi. Buna rağmen Kıbrıs Türk Alayı savunmasını başarıyla sürdürdü ve Yunan Alayı'nın taarruzunu geriye püskürttü.⁵⁹

⁵⁷ İhsan Gürkan, **1974 Kıbrıs Barış Harekâtında Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama, Türk Dış Politikasının Analizi**, Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yay., 1994, s.133-134.

⁵⁸ Mehmet Ali Birand, **30 Sıcak Gün**, İstanbul, Milliyet Yay., 1984, s.15.

⁵⁹ Halil Sadrazam, **Kıbrıs'ta Varoluş Mücadelemiz Şehitliklerimiz ve Anıtlarımız**, İstanbul, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, 1990, s.85-86.

Diğer taraftan Rum Milli Muhafız kuvvetleri, Girne Boğazı'nın Batısındaki Doğruyol tepesini yirmi dokuz mücahidi şehit ederek ele geçirdiler ve Girne Boğazı'na hâkim oldular. Kuzey Kıbrıs kıyıları boyunca uzanan yüksek, ormanlık ve yol vermez Beşparmak Dağları, inen birliklerle çıkan birlikleri bir duvar gibi ayırdığından, Lefkoşa – Girne yolunun geçtiği Beşparmak Dağları'nın o bölgedeki tek geçidi olan Girne Boğazı'nın önemi çok fazlaydı. Bu sebeple 1. Komando Taburu, Doğruyol tepesine karşı taarruza başladı ve sabaha kadar Doğruyol Tepesini ele geçirerek Girne Boğazı'nı kontrol altına aldı. 2. Komando Taburu da Girne Boğazı'nın Kuzey sırtlarını temizleyerek güvenlik altına aldı.⁶⁰

Birinci Barış Harekatının özelliği, iyi bir planlamaya dayanması ve ani bir baskınla tam bir başarıya ulaşılmış olmasıdır. Bu harekâta kara, deniz ve hava kuvvetleri işbirliği içinde bulunmuştur. Kıbrıs'taki askeri başarımız Emekli Korgeneral Faruk Güventürk tarafından şöyle anlatılmıştır: “Kıbrıs çıbanına kesin bir bıçak atarak tedavi etmek, orada yaşayan soydaşlarımızı işkence, zulüm ve ölümden kurtarmak için yapılan müdahale, kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerinin zaferi ile sonuçlanmıştır. Muharebe şekillerinin en zoru, uygulanması çok uzun bir eğitimle mümkün olabilen “Anfibik Harekat”dır. Bu operasyonda ancak kara, deniz ve hava kuvvetlerinin işbirliğiyle başarıya ulaşılabilir. 50 yıldan beri (Kore'ye bir tugay göndermenin dışında) harp etmemiş olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin muharebenin en zor hareketi telakki edilen denizaşırı bir Ada'ya indirme ve çıkarmayı bu kadar kısa bir zamanda ve tam bir zaferle sonuçlandırması dünyanın önce hayretini mucip olmuş, sonra da hayranlığını kazanmıştır.⁶¹

21–22 Temmuz 1974 tarihli Güvenlik Konseyi'nin kararı ile öngörülen ateşkes antlaşmasının yürürlüğe girmesinden sonra, Kıbrıs'ta anayasal idarenin ve ilgili taraflar arasında kurulan düzenin devamlılığının sağlanması için gerekli düzenlemeleri yapmak adına, 1. Cenevre Konferansı yapılmıştır. 25 Temmuz 1974 tarihinde başlayan görüşmelerde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere yer almıştır. Cenevre Protokolü 30 Temmuz günü Türkiye'nin isteklerinin bir bölümü kabul edilerek imzalanmıştır.

⁶⁰ Erol Mütercimler, **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul, Yaprak Yayınevi, 1990 s.207.

⁶¹ Hamza Eroğlu, **Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Kıbrıs Barış Harekatı**, Ankara, 1975. s. 58–59.

İkinci Kıbrıs Barış Harekatı 14 Ağustos 1974 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye Hükümeti hareketin nedenlerini 14 Ağustos sabahı yayınladığı bildiriye belirtmiştir. Yunanistan'ın gerek 353 (1974) sayılı Güvenlik Konseyi kararlarına ve 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre anlaşmalarına uymadığı, Kıbrıs Devleti ile ilgili anayasal yapının oluşumuna yardımcı olmadığı ve bu görüşmelerden kaçındığı belirtilmiştir.⁶²

İkinci hareket sırasında Rumlar, Atlılar Köyü katliamı, Murat Ağa ve Sandallar Köyü katliamlarını yapmıştır. Kıbrıs'taki Türk birlikleri ateş kestiklerinde, Kıbrıslı Türkler için güvenlik sağlayacak olan Lefke-Lefkoşe-Magosa hattına kadar Kuzey Kıbrıs'ı ele geçirmiş bulunmaktaydılar.⁶³

Birinci ve İkinci Barış Harekâtı sırasında; Türk Silahlı Kuvvetleri 498 şehit ve 1.200 yaralı verirken Kıbrıs Türk toplumu da 70'i mücahit olmak üzere 340 şehit ve 1.000 dolayında yaralı verdi.⁶⁴ Yunan-Rum tarafının ise 4.000 ölü ve 12.000 yaralı verdiği Kıbrıs Rum Yönetimi Başkanı Glafkos Klerides tarafından 19 Ağustos 1974'te açıklandı.⁶⁵

1.2.5. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Kuruluşu

20 Temmuz 1974 yılında imzalanan Cenevre Anlaşması'na göre Kıbrıs Türk Toplumunu ve Kıbrıs Rum Toplumunu şeklinde iki özerk yönetimin varlığı kabul edilmiştir. Bunu takip eden 1 Kasım 1974'te BM Genel Kurulu'nda alınan kararlarda 3. ve 4. maddelerde eşit iki toplumun varlığı onaylanmıştır. Bu sürecin ardından dünya kamuoyunda Kıbrıs'ta en iyi çözüm yolunun federasyon olarak benimsenmesi, Kıbrıs Türk Devleti'ne giden yolda önemli aşama olarak söylenebilir. Sonraki aşamada ise 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğu kararı, Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi'nde alınmıştır. Bu arada 1975 ile 1982 yılları arasında Kıbrıs

⁶² Vehbi Z. Serter, **Kıbrıs'ta 1974 Mutlu Barış Harekâtı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkilisi Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim, Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü, Uluslararası Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Sayı 8, Ankara, s. 282.

⁶³ Rauf Denktaş, **Rauf Denktaş'ın Hatıraları**, Cilt:9, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1999, s. 401

⁶⁴ İbrahim Artuç, **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, İstanbul, Kastaş A.Ş. Yayınları, 1989, s.318.

⁶⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 20 Ağustos 1974, s. 1.

sorunuyla ilgili çok çeşitli çalışmalar yapılmasına rağmen çözüm bulunamamıştı. Bunun üzerine Kıbrıs Türk Halkının self-determinasyon hakkı tartışmaya açılmıştır. Birleşmiş Milletler'in 24 Ekim 1970'te 2625 sayılı kararında Kıbrıs Türk Halkı'nın self determinasyon hakkı şu şekilde açıklandı. "Çok uluslu bir ülkede, aynı topraklar üzerinde yaşayan bir halk memleketi yönetecek seçme ve seçilme hakkından yoksun bırakılırsa, hükümetler bu halkı temsil edemez duruma gelirlerse, o halka baskı, şiddet ve ayrımcılık uygulanırsa, insan hakları yok edilirse, bütçeden dışlanırsa, devletsiz bırakılır, kültürel ve fiziki varlığı yok edilirse o zaman halkın Self-Determinasyon hakkı vardır⁶⁶,"

Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) Meclisi 17 Haziran 1983'te Kıbrıs Türk halkının self –determinasyon hakkını şu şekilde belirtmiştir.

- 1960'da kurulan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu ortaklarından biri de Kıbrıs Türk halkıdır. Cumhuriyetle sömürge yönetimine son verilerek Ada iki toplumun ortak yönetimine bırakılmıştır. Bağımsızlıkla ilgili tüm belgelerde Türk tarafının da imzası vardır. Bağımsızlık ve egemenlikte eşit haklar söz konusudur.
- Bağımsızlık ve egemenlik hakkı her ne pahasına olursa olsun korunacaktır.
- Bütün dünya, Türk tarafının, Yunanistan veya Kıbrıslı Rumların yönetimine girmeyi reddettiğini bilmelidir. Kıbrıs Rum yönetimi, Kıbrıslı Türkler adına konuşmak ve karar almak hakkına sahip değildir.
- Rum yönetiminin ve Yunanistan'ın yaptığı tüm hukuk dışı uygulamalar karşı Türkiye'nin askeri hareketinin sorunu körüklediğinin iddia edilmesinin reddedilmesi
- Türk tarafının iki kesimli, bağımsız-bağlantısız-federal bir devlet kurmak isterken, Rum ve Yunan tarafının bunu baltalamış olması
- Enosis hayalleri ile Türk tarafının temel haklarının yok sayılması
- Rum tarafının tüm devlet haklarından yararlanırken, Türk tarafının yok sayılması
- Ortak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılarak, yürütme-yargı ve yasamayı silah zoruyla ve baskıyla tek başına kullanması sayılmıştır⁶⁷

⁶⁶ İrfan Kalaycı, **Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.338.

⁶⁷ <http://www.kibris.gen.tr/turkce/federe/index.html>

9 Haziran 1985 tarihinde yapılan seçimle Rauf Denktaş, KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Fakat KKTC'yi Türkiye'nin dışında kimse tanımamıştır. Bu karar politiktir. Avrupa, Sovyetler Birliği ve ABD uluslararası dengeyi korumayı amaçlarken, diğer devletler bağımlı ilişkileri yüzünden KKTC'yi tanımamışlardır.

KKTC'nin kuruluşu da aynı 1974 harekâtları gibi haklıdır. Anayasa hukukuna göre devletin hukuki bir kişiliğe sahip olması için devletin sürekliliği, siyasi otoritenin varlığı ve hukuki kişiliğin varlığı özelliklerini taşıması gerekir.⁶⁸

Bu özelliklere bakıldığında 1974 darbesiyle, zaten Kıbrıs'taki devletin sürekliliği sona ermiştir. Siyasi otoriteyi ise ihtilalci kadro hem Türk hem de Rum tarafının elinden almıştır. Hukuki kişiliğin varlığı ise tamamen ortadan kalkmıştır. Anayasa ve insan hakları ise yapılan saldırılar nedeniyle etkisini kaybetmiştir. Türk halkının devlet olmadığı belirtilse de Türk kesimi varlığını sürdürmekte, kendi aralarında ve uluslararası alanda ilişkilerini devam ettirmektedir. Bu anlamda bir devletin kurulması şarttı ve Türk kesimi haklarını korumak adına bir devlet kurmak zorunda kalmıştı.⁶⁹

---

⁶⁸ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s.37.

⁶⁹ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s.38.

BÖLÜM II. TÜRKİYE’NİN AB SÜRECİ

2.1. 1959 Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna Başvurusu

Türkiye 1959 yılından itibaren Avrupa Birliği üyesi olmak için uzun çalışmalar yapmış, defalarca başvurusunu yinelemiştir. Avrupa devletlerinin kurmuş olduğu bu ekonomik birliğe girmek için yapılan girişimlerin üzerinden 2010 yılı itibariyle 51 sene geçmiş bulunmaktadır. Bu bekleme ve hazırlık süreci Avrupa devletleri içinde rekor uzunluktadır. Peki Türkiye’nin AB’ne dahil olma hedefine yönelik olarak yapmış olduğu girişim ve gayretler bunca uzun bir geçmişe dayanırken bu AB’ye girme istek ve kararının arkasında yatan nedenler nelerdir? İşte bu bölümde inceleyeceğimiz konular bunlardır.

2.1.1. Tarihi Nedenler

İki büyük dünya savaşının sona ermesiyle birlikte büyük bir yıkıma uğrayan ve bu yıkımdan yorulan Avrupa devletleri Avrupa’da ‘savaşmadan bölüşmek’ fikrine daha sıcak bakmaya başlamışlar ve bu düşüncenin uygulanabilirliğini bulmak adına çalışmalar yapmışlardır. Bu düşüncelerin temeli ekonomik ihtiyaçların birlikte karşılanması, siyasi kararların kısmen de olsa birlikte alınması ve manevi otoritenin bu birlikteliğin ve işbirliğinin arkasında olması esaslarına dayanmaktadır.⁷⁰ Hükümetler arası girişimler ile 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmuştur. O zamanın en büyük enerji kaynağının kömür olması ve iki dünya savaşının da kökünde yatan nedenlerin başında zengin kömür yataklarının gelmesi sebebiyle bu yeni toplulukta hedef mevcut enerji kaynaklarından birlikte yararlanmak olmuştur. Jeopolitik ve stratejik hedeflerin hızla değiştiği dünyada düne kadar birer sömürge olan Avrupa devletleri ekonomik ve siyasi güçlerini devam ettirmek için kapsamlı bir organizasyonun içinde yer almayı amaçlarına uygun görmüşlerdir. Kömür ve Çelik Birliği işte bu yer altı kaynaklarından birlik olarak yararlanma anlayışı ile ortaya çıkmış bir fikirdir ve bu kuruluş ilk önce AET daha sonra da Avrupa Birliği’nin ilk temelini oluşturmaktadır.

⁷⁰ Oya Akgönenç, **Türkiye’nin AB Stratejisi**, Ankara, Nobel Yayın,2009,s.2

Türkiye 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte dış politikasının temelini 'Yurtta sulh, Cihanda sulh' prensibine dayandırmıştır. Bundan hareketle arasında tarihi, siyasi ve ekonomik ilişkilerinin yoğun olduğu Avrupa devletlerinin kendi aralarında başlattıkları Avrupa Topluluğu içerisinde kendisine bir yer bulmayı hedeflemiştir.

Genel olarak, Türkiye'nin Avrupa ile olan ilişkileri Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma adımlarının temel dayanağını oluşturur ve uzun yıllar boyunca modernleşme ile aynı çizgide tutulan batılılaşma politikasının bir sonucu olarak AET'nin kuruluşundan hemen sonra 1959 yılında başlar.

Batı ağırlıklı dış politikanın sonucu olarak, Türkiye o dönemde dünyadaki yeni oluşumlarda yer alarak söz sahibi olmak, bu sayede Avrupa tarafından dışlanmamak için AET'ye başvuru yapmıştır. İlginçtir ki bu başvuru Yunanistan'ın yapmış olduğu başvurudan iki hafta sonraya rastlar.

Türkiye sanayileşme, devleti ve orduyu yeniden organize etme gibi konularda kendisine Avrupa'yı örnek alarak, Avrupalı yaşam standartlarına kavuşmayı kendisine hedef edinmiştir.⁷¹

2.1.2. Siyasi Nedenler

Türkiye'nin, Batıyla uyum içinde olma amacı, dünyada gelişen süreç içerisinde zaman içinde oluşan bir durumdur. Türkiye, 2. Dünya Savaşından sonra kurulan BM, Avrupa Konseyi ve NATO gibi örgütlere üye olarak, Batı savunmasının önemli ve güçlü bir parçası olmuştur. Batının savunması konusunda büyük bir riske katlanan ve sorumluluk alan bir ülkenin, Batının ekonomik bütünleşmesinin dışında tutulması çelişki teşkil eden bir durumdur. Türkiye'nin AB'de üye olarak bulunması da NATO üyeliğinin ve NATO'daki gücünün doğal bir uzantısı olarak kabul edilmiştir.⁷²

⁷¹ Ali Akdemir, **AT İşletmeleriyle Bütünleşmede Teknolojinin Stratejik Yönetimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınevi, 1992, s. 41.

⁷² İlder Turan, Dilek Barlas, "**Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri**", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Derleyen Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1994 s.423-439.

AB ile 1964'ten beri ortaklık diyalogu içinde bulunan Türkiye tam üyelik başvurusunda bulunarak yıllardır sürdürdüğü Batı yanlısı politikaları devam ettirmiştir. Tam üyeliğin gerçekleştirilmesi, devleti yönetenler tarafından devam eden modernleşme sürecinde son hedef olarak benimsenmiş, ülkede demokratik rejimin yerleşip, yaşamasının temel şartı olarak kabul görmüştür.⁷³

Siyasi nedenler; iç ve dış nedenler olarak incelenebilir. Dış nedenlerin en başta geleni ve en önemlisi Yunanistan faktörüdür. Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye yaptığı üyelik başvurusundan iki ay önce, Yunanistan'ın üyelik için başvuruda bulunması Dışişleri Bakanlığı yetkililerini harekete geçirmiştir. Bu gelişme üzerine Dışişleri Türkiye ile Yunanistan arasındaki rekabeti göz önüne alarak, Yunanistan'ın katıldığı bütün kurum ve platformlarda Türkiye'nin de yer alması gerektiğini düşünmüşlerdir. Yunanistan'ın üye olduğu NATO ve Avrupa Konseyi'ne Türkiye zaten üyedir fakat Türkiye'nin AET'ye üye olmaması Türkiye açısından bir dezavantaj olarak görülmüştür.⁷⁴

Ankara'nın bu başvurusunun sebeplerini beş başlıkta inceleyebiliriz: Öncelikle; Yunanistan başbakanının ortak pazar konusunda Türkiye ile birlikte hareket edileceğini belirtmesine rağmen birlikte görüşmeden üyelik için başvuruda bulunması üzerine Türkiye kendisine çıkar sağlayabileceği düşüncesiyle AET'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. İkinci sebep; Türkiye ile Yunanistan'ın ihrac ürünlerinin benzer olması ve Yunanistan'ın AET'ye tek başına üye olması durumunda Türkiye'nin elindeki pazarlara hâkim olabileceği endişesidir. Üçüncü neden; Yunanistan'ın AET'ye katılması durumunda ekonomik, iç siyasal yapısının güçlenmesi, üye olduğu platformlarda (NATO başta olmak üzere) Yunanistan'ın Türkiye'den daha üstün durumda olmasına sebep olacaktır. Dördüncüsü, Kıbrıs'la ilgili o dönemde Yunanistan'a şüpheyile bakılıyordu. Türkiye bu yüzden karşısında kendisinden güçlü bir Yunanistan istemiyordu. Beşinci neden ise; Türkiye'nin AET üyeliğinden çıkar sağlayabilmesi için

⁷³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu 2.Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s.17.

⁷⁴ Atilla Eralp, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**.Ankara,15-17 Ekim 1997 Sempozyuma **Sunulan Tebliğler**, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri", Yayıncı Hazırlayan: İsmail Soysal, Sayı 188, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.,1999,s.483-494.

Yunanistan'dan hemen sonra başvuruda bulunması gerektiğini düşünmesiydi. Türkiye eğer acil olarak başvurmazsa büyük bir fırsatı kaçıracaktı.⁷⁵

Türkiye'deki iç politik sebep ise; 1946 yılında kurulmuş olan ve birinci amacı demokratikleşmeyi gerçekleştirmek olan DP'nin (Demokrat Parti) iktidarı idi.⁷⁶ DP'nin siyasetleri Avrupalılaştırma siyaseti içinde yetişmiş kişilerdi. Bu sebeple de Avrupa'da gerçekleşen her türlü girişimi çok yakından takip ederek ve analizler yaparak bu girişimlerin içinde yer almak istemişlerdir.⁷⁷

2.1.3. Ekonomik Nedenler

Avrupa dünyada her yönden güç konumunda olmak istemektedir. Avrupa'nın insan kaynakları, ABD'nin sahip olduğu insan kaynaklarından daha niteliklidir ve ABD'ye rakiptir.⁷⁸ Türkiye'nin AET'ye başvurusunun ekonomik nedenleri arasında ise Türkiye AR-GE (Araştırma-Geliştirme) yatırımları, enerji ve teknoloji konusunda Avrupa'nın çok gerisinde kalmaktadır ve Topluluk Fonlarından yararlanabilmeyi istemektedir.

Birçok Avrupa ülkesinde uygulanan liberal ekonomik sistem, 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarının alınmasından sonra uygulanmaya başlamıştır. Liberal sistemde serbest piyasa uygulamalarına, Turgut Özal döneminde daha kararlı bir şekilde devam edilmiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik gelişmeler, Türk ekonomisini AET normlarına yaklaştırmıştır. Liberalizmin başarılı bir şekilde uygulanması, hükümeti, tam üyelik başvurusunda bulunma konusunda cesaretlendirmiştir. Tam üyelik başvurusunu, ekonomik ve siyasal gelişmelerin ve uygulanmakta olan politikaların mantıksal uzantısı olarak değerlendirmek mümkündür.⁷⁹

⁷⁵ Bozkurt, Demirel, a.g.e., s. 131.

⁷⁶ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789- 1980)*, Ankara, İmaj Yayınevi, 1998, s. 227.

⁷⁷ Enver Bozkurt, Ataner Veysel, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Birinci Basım, İstanbul, Alfa Basım Yayınevi, 1997.

⁷⁸ Ümit Özdağ, *Uluslar Arası İlişkiler ve Araştırma Dergisi- Stratejik Analiz*, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini", Cilt 2, Sayı 20, Ankara, Kasım 2002, s. 42-43.

⁷⁹ Balkır Canan, Williams Allan M., "*Türkiye ve Avrupa*" *Türkiye ve Avrupa İlişkileri*, Hazırlayan: Canan Balkır, Allan M. Williams, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996, s.30.

Tüketim kalıbı gelişmiş bir pazara girmek de ekonomik nedenler arasında sayılabilir. Türkiye için AT (Avrupa Topluluğu) pazarına girmek ihracatını arttırmak açısından büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye'nin tam üyelikten en büyük beklentilerinden biri de, topluluk sermayesinin Türkiye'ye akması ve bu sermaye hareketinden fayda sağlanmasıdır. Yabancı sermaye yatırımlarının artmasıyla Türkiye'nin finansman sorununa çözüm bulmak kolaylaşacaktır.

Türkiye'nin Topluluğa tam üye olması ile ortak yatırımlarla teknolojik yenilemeye gidilebileceği gibi, uzun vadede Türkiye'de teknoloji üretme olanağı doğabilecektir⁸⁰. AT'ye tam üyeliğin gerçekleşmesi ile Türk işletmelerine güven ortamı oluşacak ve böylece diğer ülke işletmeleri ile yapılan ortak yatırımlarla ve şirket birleşmeleri sayesinde yeni pazarlara Türk işletmeleri girme imkanına kavuşacaklardır.⁸¹

2.1.4. Topluluğa Bağlı Nedenler

Topluluğun, genelleştirilmiş tercihler sistemi içerisinde üçüncü ülkelere sağladığı ticari kolaylıklar, dengenin bozulmasına yol açmıştır. 125 ülkeyle anlaşma imzalanmış, yaklaşık 30 adet çok taraflı anlaşmayla üçüncü ülkelere ve özellikle gelişmekte olan ülkelere karşılıksız tavizler verilmiştir. Üyeliklerinden önce Portekiz, İspanya ve Yunanistan'a, Magrep, Maşrek ve AKP (Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri) ülkelerine, Kıbrıs ve Malta'ya verilen tavizler katma protokol ile Türkiye'ye sağlanan avantajlardan daha fazla olmuştur.⁸²

2.2. 1963 Ankara Anlaşması

Batı Avrupa ülkelerinden altı tanesinin aralarında yaptıkları Roma Antlaşması'nın 1958 yılında yürürlüğe girmesinin ardından Avrupa Topluluğu kurulmuş ve 15 Temmuz 1959'da Yunanistan sonrasında da Türkiye 31 Temmuz 1959'da AET'ye girmek için müracaat etmiştir. Türkiye'nin AET'ye üye olma isteği;

⁸⁰ Bozkurt, Demirel, **a.g.e.**, s. 80.

⁸¹ Akdemir, **a.g.e.**, s. 42-46.

⁸² Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 2003, s.574.

kalkınma düzeyinin tam üyelik koşullarını sağlamaya yeterli olmadığı gerekçesi sunularak kabul edilmemiş, fakat tam üyelik koşulları sağlanıncaya kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır.

Türkiye, 1960 yılından itibaren Planlama Teşkilatını kurarak yavaş yavaş planlama sistemine geçiş yapmıştır. Planlama Teşkilatı, beşer yıllık dilimler halinde Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatının her safhasını düzenleme gayreti ile planlar hazırlamaya başlamıştır.⁸³

Türkiye'nin AET'ye katılımını sağlayacak olan Ankara Antlaşması 12 Eylül 1963 yılında Ankara'da imzalanmıştır ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın amacı, Türkiye'de yaşam koşullarının iyileştirilmesi, işsizliğin asgari düzeye indirilmesi, Türk ekonomisinin hızla kalkınmasına katkıda bulunmak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri güçlendirmeyi teşvik ederek ilerleyen dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini kolaylaştırmak şeklinde ifade edilmiştir. Topluluğun Türk ekonomisinin gelişmesine yardımcı olmak için belli bir sürede Türkiye'ye ekonomik olarak yardım etmesi de kararlaştırılmıştır. Anlaşma ile birlikte "Gümrük Birliğinin esasları, malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, tarım, rekabet mevzuatı ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkilerinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü" gibi konular hükme bağlanmıştır.⁸⁴

1963'de antlaşma imzalandığında Yunanistan'la yapılan antlaşmaya göre daha az genel bir özellik taşıyordu ve bu durum İtalya ve Fransa'da ekonomik ve politik konularda bazı endişelere sebep oldu. 1964'den itibaren yürürlüğe girecek olan antlaşma üç aşama içermekteydi. İlk aşama hazırlık aşaması olarak nitelendiriliyordu, bir ve dokuz yıl arasında Türkiye'nin ana ihracat malları olan fındık, tütün, kuru üzüm ve incirde tarif ve kotaların indirilmesini öngörmekteydi. İkinci aşama sırasında Türkiye'nin sektörel bütünleşmeye geçmesiyle birlikte Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Gümrük Birliğine geçeceklerdi. Bu aşama sonunda Türkiye kesin olarak Avrupa Topluluğu üyeliğine ulaşılacak olarak algılanmıştır. AT daha ihtiyatlı olarak, bu

⁸³ Akgönenç, a.g.e., s.33.

⁸⁴ Sadi Somuncuoğlu, *Avrupa Birliği Bitmeyen Yol*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2002, s.22.

aşamada belirtilmeyen somut ölçütlerin başarılmasına bağlı olarak katılımın gerçekleşeceğini düşünüyordu. Türkiye ile Ortaklık Antlaşması, ortağın beklentilerini artıran fakat bunların nasıl karşılanacağını belirtmeyen anlaşmalar için tipik bir örnek teşkil edebilir.⁸⁵

Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik sıfatıyla katılabilesinin yolunu Ankara Antlaşması açık tutmaktadır ve yürürlük süresine ilişkin bir karar taşımamaktadır. Buna ilişkin 28. Madde, “Antlaşmanın işleyişi Topluluğu kuran anlaşmadan doğan yükümlülüklerinin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde sözleşmedeki taraflar, Türkiye'nin topluluğa katılma imkanını inceleyecektir⁸⁶” denilmektedir.

- Hazırlık Dönemi

1 Aralık 1964'te başlayacak olan ve Türkiye'yi Gümrük Birliğine hazırlamak amacıyla AET'nin tek taraflı yükümlülük altına girdiği beş yıllık bir dönemi kapsamaktadır.⁸⁷ Bu sürenin geçiş için yeterli görülmemesi durumunda, beş yıl daha uzatılabilecektir.⁸⁸ Topluğun bu dönemde Türkiye'ye yapacağı ekonomik yardımlar ve hazırlık dönemi için uygulama esasları, oluşturulan geçici ve mali protokolle düzenlenecektir.⁸⁹

- Geçiş Dönemi

Türkiye'nin isteği ile birlikte hazırlık döneminin belirlenen süresi bitmeden önce, bir sonraki dönemin, yani geçiş döneminin koşullarını, süre ve sıralarını belirlemek amacıyla toplulukta yeniden görüşmelere başlanmış ve 23 Kasım 1970'de Katma Protokol Brüksel'de imzalanmıştır.

⁸⁵ Preston, Christopher: **European Access 4-6**, „Enlargement and İntegration in the European Union, London,Routledge,1997,p.214.

⁸⁶ Somuncuoğlu, **a.g.e.**, s.22-23.

⁸⁷ Mehmet Gönübol, Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, Haluk Ülman, Suat Bilge, Duygu Sezer, Ömer Kürkçüoğlu, Hakan Bilgin, **Olaylara Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996,s.205.

⁸⁸ Veysel Bozkurt, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık Ltd. Şti., 1992,s.12-13.

⁸⁹ **İTO; Avrupa Topluluğu ve Türkiye İle İlişkileri**, İstanbul, 1990, s.50. ;Bayram Kaçar , “**Avrupa Toplulukları Konusunda Tebliğler**”, HDTM Yayınları, Ankara, 1992, s.3.

Brüksel’de alınmış olan kararlar etkileri bakımından önem taşımaktadır. Gümrük Birliği’nin tedricen gerçekleştirilmesi, işçilerin serbest dolaşımının sağlanması, tercihli ticaret uygulamasının başlaması ve Türkiye ile AT arasında politikaların yakınlaştırılması sürecinin başlatılması bu protokolda öngörülmüştür.⁹⁰

Üye ülkelerin parlamentolarınca Katma Protokolün onaylanmasının zaman alacağı düşünülerek ticari hükümleri bir geçici anlaşma ile 1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’ye bir geçiş süresi verilmişti. Avrupa Topluluğu, bu süre içinde Gümrük Birliği’ni gerçekleştirmek amacıyla Birlik kapsamındaki sanayi mallarında, gümrük vergilerini Türkiye lehine olarak sıfırlamıştır. Aynı indirimleri Türkiye hassas sanayi ürünleri için 22 yıl, diğer sanayi ürünleri için de 12 yıllık süre boyunca, 1973 yılından itibaren kademeli olarak gerçekleştireceğini taahhüt etmiştir. 1 Ocak 1986 yılına gelindiğinde işgücü dolaşımının da serbest hale geleceği kabul ediliyordu.

Sanayideki ‘hassas maddeler’ kısmı Türkiye için bir zorluk olarak görülmedi. Çünkü zaten pek çok ürün Türkiye tarafından üretilmiyordu. Diğer sanayi maddeleri için ise verilen 12 yıllık süre ise kabul edilebilir bir süre idi. Bunlara ilave olarak Türkiye’nin özellikle beklediği işgücünün serbest dolaşımı maddesi kabul ediliyor ve bir tarih belirtiliyordu. Türkiye böylece kendi işsizlik oranının kontrol ve tolere edilebilir seviyelere çekilmesini umuyordu.⁹¹

Türkiye üzerine düşen indirimleri 1978 yılına kadar gerçekleştirmiştir. Fakat bu yıldan sonra AET ülkelerinden, 4. ve 5. Yıllık Plan süresince yükümlülüklerinin dondurulmasını ve kendisine sekiz milyar dolarlık yardım yapılmasını istemiştir.⁹²

Türkiye’nin ekonomik politikalarının Topluluk politikaları ile yakınlaştırılarak Türkiye ile Topluluk arasında Gümrük Birliğinin kurulabilmesi amaçlanmıştır.

⁹⁰ Akgönenç, a.g.e., s.38.

⁹¹ Akgönenç, a.g.e., s.40.

⁹²Sanem Baykal, Tuğrul Arat “AB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Cilt II*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001,s.326-365.

Protokole göre 1976-1986 döneminde işgücü dolaşımı tamamen serbest duruma gelecektir. 1995 yılında gümrük engellerinin ortadan kaldırılacağı hesaplanmıştır.

- Son Dönem

Son dönemde, Gümrük Birliğine geçilecek ve ekonomi politikaları arasında uyum sağlanacaktır.⁹³ İlerleyen yıllarda tam üyelik için görüşmelere başlanacak, tam üyeliğin sağlanmasıyla istenen amaca ulaşılmış olacaktır. Ancak tam üyeliğin başlamasıyla ilgili belirlenen kesin bir zaman yoktur. Anlaşmanın 28.maddesinde; “Antlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlülüklerin hepsinin Türkiye tarafından üstlenilebileceği görüldüğü takdirde, sözleşmedeki taraflar Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını inceleyeceklerdir⁹⁴” şeklinde ifade edildiğinden, tam üyelik koşullarının denetlenmesi AET yetkili kurumlarına bırakılmıştır. Bu antlaşma sayesinde Türkiye'nin, AET'ye tam üye olarak katılması için taraflar arasında bütünleşmenin önünün açıldığı söylenebilir.

2.3. 1987 Tam Üyelik Başvurusu

Geçiş dönemi Türkiye'de sıkıntılı yılları da beraberinde getirmiştir. 12 Eylül 1980'de meydana gelen askeri darbe nedeniyle Avrupa ile Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Aynı zamanlarda gerçekleşen Yunanistan'ın AB'ye tam üyeliğinin kabulü, Türkiye'de ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Yunanistan'ın Türkiye'den önce AB'ye girmiş olması, bundan sonraki dönemde Türkiye'nin AB macerasını etkileyecek ve zorlaştıracak bir faktör olacaktır. Bu dönemde mali işbirliği bitirilerek, AET-Türkiye ilişkileri dondurulmuştur. Katma Protokolün ticari hükümleri dışında diğer tüm hükümleri atıl kalmıştır.⁹⁵

Askeri yönetim sonrası iktidara gelen ANAP (Anavatan Partisi) hükümetinin, dış politikadaki ilk hedefi; AT ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve ortaklık ilişkisinin yeniden

⁹³ Enis Coşkun, **Türkiye-Avrupa Bütünleşmesinin Yüzyıllık Seyir Defteri**, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002,s.104.

⁹⁴ Şeref Ünal, **Yeni Türkiye Dergisi**, “Tarihi Süreçte Türkiye AB İlişkileri ve AB'nin Hukuki Yapısı”, s.35.

⁹⁵ Mehmet Akif Okur, **Siyaset, Küresel Siyaset**, Ankara, Lotus Kitabevi, 2003, s. 686.

canlandırılmasıdır. Bundan sonraki nihai hedef ise AT'ye tam üyeliğin gerçekleştirilmesidir. Bu maksatla hükümet demokrasinin yeniden sağlanması amacıyla birtakım girişimlerde bulunmuştur. Böylelikle uzun yılların ardından ortaklık organlarının faaliyetlerine tekrardan başlamasının önündeki engeller ortadan kalkmıştır. Türkiye-AT Ortaklık Konseyi 16 Eylül 1986'da, uzun bir aranın ardından toplanmıştır. Yunanistan'ın olumsuz tavrı nedeniyle toplantıdan somut bir karar çıkmamıştır. Diğer taraftan, AT Dönem Başkanlığı Türkiye'nin başka istikametlere yönelmesini engellemek amacıyla bir 'uyum protokolüne' karar vermiş ve Fransız girişimi ile üç aşamalı bir plan hazırlamıştır. Bu planın amacı yıllardır işlememiş olan organları yeniden işletip canlandırmak ve zaman içinde Türkiye ile AT arasına bir canlılık getirebilmektir.

Bu aşamada ilk defa Yunanistan'ın Türkiye'den önce bu birliğe girmiş olmasının Türkiye için dezavantajları da görülmeye başlanmıştır. Yunanistan topluluğun çok yeni bir üyesi olmasına rağmen uyum protokolünü kabul etmemiştir. Fransa bu olumsuz durumu ortadan kaldırabilmek amacıyla Türkiye'den '1964 kararnamesi' olarak bilinen eskiden Türkiye'de yerleşik Yunan vatandaşlarının mal, mülk ve paralarının dışarı çıkarılmasını kısıtlayan yasanın iptal edilmesini istemiştir. Fransa'nın teşviki ile Türkiye bu kararnameyi kaldırma kararı almış bunun karşılığında Yunanistan 1988 yılında koyduğu engelleri kaldırmış ve uyum protokolü 1989'da yürürlüğe girmiştir.

Bu yaşanan olayların karşılığında Yunanistan etkili kulis faaliyetleri ile başarı kazanılabileceğini, Türkiye'nin gelişimini AB sayesinde engelleyebileceğini öğrenmiştir. Türkiye ise Doğu Akdeniz'deki dengelerin bozulmaya başladığını gözlemlemiş ve daima taviz veren bir konuma yerleşmeye başlamıştır.⁹⁶

Toplantının sonuçsuz kalması üzerine Özal hükümeti, artık stratejisini tam üyelik başvurusunda bulunma üzerine kurmuştur. Bu kapsamda Türkiye, AT'ye 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Başvuru, AET, AAET (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) ve AKÇT (Avrupa Kömür VE ÇELİK Topluluğu)

---

⁹⁶ Akgönenç, a.g.e., s.48.

antlaşmalarının katılımını düzenleyen 237, 205 ve 98'inci maddeleri kıstas alınarak yapılmıştır. Böylelikle başvuru, önceki girişimlerin aksine Ankara Antlaşmasının 28'inci maddesinden ayrı olarak yapılmış olmaktadır.⁹⁷

Türkiye bu yolla, 28'inci maddeye göre ekonomik durumunun tam üyeliğe hazır olmadığı ya da ortaklığa atfen başvuru kararını tek başına alamayacağı yönünde, AT'den kaynaklanabilecek itirazları baştan önlemeyi amaçlamıştır. 27 Nisan 1987'de başvuru Bakanlar Konseyinde incelenerek, görüş hazırlamak üzere Komisyon'a gönderilmiştir. Görüşün hazırlanması iki buçuk yıl almış, 18 Aralık 1989'da görüş raporu açıklanmıştır.⁹⁸

Görüş raporunda komisyon, Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve sosyal durumunu ayrıntılı şekilde inceleyerek rapor halinde ortaya koymuştur. Komisyon, ekonomik açıdan, Türkiye'nin ihracata dayalı kalkınma ve dışa açılma politikası kapsamında sağladığı hızlı büyüme ve ihracattaki artış gibi, 1980 sonrası kaydettiği bazı gelişmeleri överek açıklamalarına başlamış, ancak komisyon, bu olumlu ilerlemelerin Türkiye'nin yapısal, sosyal ve makroekonomik eksiklik ve dengesizliklerini ortadan kaldırmadığını da belirtmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin tarım ve sanayideki yapısal sorunlarını, yüksek enflasyon ve işsizlikten kaynaklanan makroekonomik dengesizlikler, sanayideki yüksek koruma düzeyi, düşük sosyal koruma düzeyi ve standartları gibi sorunları çözüme kavuşturması gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye'nin üyeliğinin AT bütçesine getireceği ağır maliyetler sebebiyle komisyon, Türk işçilerinin Avrupa'da serbest dolaşımının AT istihdam piyasasına yapacağı olumsuz etkilere de dikkat çekmiştir. Kısa özetle rapora göre, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, üyelik yükümlülüklerini üstlenemeyeceğini gösteriyordu.⁹⁹

14 Nisan 1987'de Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvurusu, 45 yıllık (1959-2004) Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli olaydır. Topluluğa ve dolayısıyla Avrupa bütünleşmesine katılma konusunda Türkiye'de hemen hemen bütün ilgili

⁹⁷ İbrahim Canbolat, **Türkiye-AB İlişkileri**, Ankara, Boyut Yayınevi, 2006, s.34-35.

⁹⁸ Karluk, **a.g.e.**, Beta Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul,1998, s.373-413.

⁹⁹ John Redmond, **Prospective Europeans:New Members For the European Union**, "The Next Mediterranean Enlargement of the EC",Turkey, Malta and Cyprus, Aldershot, Dartmouth,1993,s.47-48.

tarafların uygun görüşü ile yapılan başvuru, Türkiye'nin Cumhuriyet tarihindeki en önemli kararlarından biridir. Türkiye AB üyesi olabilirse, AB ülkeleri ile 'Ortak Üye' olarak onların yanında değil, onlarla aynı ve eşit haklara sahip olarak Birlik içinde yer alabilecektir.

Fakat Topluluk, 1986 tarihli Avrupa Tek Pazarı'nın kurulması sebebiyle meşgul bulunmaktaydı. Bu sebeple de Topluluğun yeni bir üyelik başvurusuna olumlu bakması pek mümkün değildi. Bunu göz önüne alan Komisyon da Türkiye'ye ilişkin görüş raporunda genel bir ifade kullanarak, herhangi bir ülkeyle katılım müzakerelerinin, istisnai durumlar dışında, 1993'ten önce başlatılmamasını önermişti. Sonuç itibariyle Türkiye, hem üyelik yükümlülüklerini yerine getirme açısından hem de AT'nin bu üyeliği özümseyemeyecek bir durumda olmasından dolayı tam üyeliğe hazır bulunmamıştır.¹⁰⁰

1987 yılında Türkiye'nin üyelik talebini kabul etmeyen AT aynı oturumda bir de Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde bir işbirliği programı kabul etmiştir. 'Matutes Paketi' olarak bilinen bu program Türk pazarlarının Avrupa'ya açılmasını öngörmekteydi ve Türk pazarlarının Avrupa devletlerinin ürünlerine açılmasını sağlayan anlaşma maddeleri 'Matutes Paketi' ile başlayan süreç içerisinde devam etmiş olup yedi yıl sonra 1995'te Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanması ile tamamlanmıştır.¹⁰¹

2.4. Gümrük Birliği

GB, Türkiye'nin AB ile olan entegrasyonunda önemli bir noktaya sahiptir. Türkiye'nin en başından beri asıl hedefi Topluluğa tam üyeliktir.¹⁰² GB kararı, Türkiye'nin Topluluğa tam üyelik hedefini, özellikle tek pazarın tesisi ve Maastricht Anlaşması sonrasında AB'nin dönüşüm sürecinde kaydettiği mesafe göz önüne alınarak, ortaklık antlaşmalarında öngörülen daha kapsamlı bir düzenleme

¹⁰⁰ Atilla Eralp, Değişen Savaş-Sonrası Uluslar arası Sistemde Türkiye ve AT; **Türkiye ve Avrupa İlişkileri**, (Ed.) Canan Balkır ve Alan Williams, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996, s.53-55.

¹⁰¹ Akgönenç, **a.g.e.**, s.52.

¹⁰² Karluk, **a.g.e.**, s.697.

içermektedir.¹⁰³ Avrupa Parlamentosu'nun 23 Kasım 1995 tarihinde 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nı onaylamasının ardından Türkiye, 1 Ocak 1996'dan başlayarak sanayi ürünlerinde AB'ye karşı uygulamakta olduğu Ortak Gümrük Sistemini (OGT) uygulamaya koymuştur.¹⁰⁴

9 Kasım 1992'de yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında taraflar, 1970 tarihli Katma Protokolde belirlenen şekliyle 31 Aralık 1995'e kadar, bir Gümrük Birliği kurulması konusunda anlaşmaya vardılar. AT - Türkiye ilişkilerinin ortaklık ekseninde seyrettiği bir dönemde; MDAÜ'ler (Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri), Kıbrıs ve Malta'yı kapsayan yeni gelişme süreci ise artık somutlaşmaya başlamıştı. Avrupa Topluluğu, MDAÜ'lerin tek taraflı üyelik hedefini paylaşmaya hazırlanıyordu.

21-22 Haziran 1993'te yapılan Kopenhag Zirvesinde Birlik, MDAÜ'lere tam üyelik perspektifi verirken, Türkiye ile ilgili olarak ortaklık anlaşmasına atıf yapmaktaydı. Bu bağlamda Gümrük Birliğinin gerçekleştirilmesi çerçevesinde işbirliğinin geliştirileceği belirtilerek ilişkiler Gümrük Birliği ile sınırlandırılmaktaydı.¹⁰⁵

Avrupa Birliğinin Gümrük Birliğini gerçekleştirmesinin nedeni sadece Türkiye'nin denenmiş ve güvenilir bir müttefik olması değildir. Avrupa'nın çıkarları Gümrük Birliğinin gerçekleşmesini mecbur kılmıştır. Soğuk savaşın sona ermesiyle oluşan belirsiz koşullar ekonomik ve siyasi güvence ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁶

Ancak Türkiye söz konusu olduğunda Avrupa Birliği ile görüşmelerde Gümrük Birliği, arttırılmış işbirliği ve diyalog gibi sık kullanılan kavramlar ortaya çıkıyordu. Böylelikle de Türkiye, Topluluğun orta ve uzun vadede gelecekteki üyeleri olarak

¹⁰³ Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,1999,s. 347.

¹⁰⁴ Ataner Demirel, **Avrupa Basımında Türkiye-AB İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, 2002, s. 63.

¹⁰⁵ Karluk, **a.g.e.**, s.83.

¹⁰⁶ Şeref Ünal, **Avrupa Birliği Hukukuna Giriş**, Ankara, Yetkin Yayınları,2007,s.26.

görülen Doğu Avrupa ülkeleri, Kıbrıs ve Malta ile aynı kategoride değerlendirilmemiş olmaktadır.¹⁰⁷

Türkiye, AB'ye aday ülkeler arasında GB'ye tam üye olmadan giren tek ülke konumundadır. GB'nin Türkiye ekonomisine olumlu katkı sağladığı yönünde değerlendirmeler bulunmakla beraber; sorunsuz bir şekilde sürdürüldüğünü söylemek pek olası değildir.¹⁰⁸ Türkiye'nin GB'ye giriş aşamasında ekonomideki dalgalanmalar, izlediği istikrarsız politikalar, koalisyon hükümetlerinin o dönemdeki başarısızlığı, Türkiye'nin bir bakıma uluslararası platformda yara almasına neden olmuştur. Bu sebeple, Türkiye başlarda GB'ye adapte olma konusunda başarılı bir tutum içerisine girememiştir. Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan, GB'ye girişi ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla verilecek olan AB fonlarından faydalanmasına engel olmuştur. Ekonomik istikrarın oluşabilmesi için dış borçlanmaya giden Türkiye'de koalisyon hükümetlerinin iç çekişmeleri ve yaşanan krizler nedeniyle GB uyum sürecinde sorunlu dönemler geçirilmesine neden olmuştur.

GB, taraflar arasında tüm gümrük vergisi, miktar kısıtlamaları ve eş etkili vergiler yürürlükten kaldırılırken; Birliğe taraf ülkelerin topraklarının tek bir gümrük alanı olarak kabul edilmesidir. Bir başka ifadeyle, üçüncü ülkelere yapılan ithalatta eşya GB'ye taraf herhangi bir ülke toprağından giriş yapması halinde GB, gümrük alanına girmiş olmaktadır.¹⁰⁹

Türkiye'nin GB'ye girmesi ve Ortaklık Konseyi kararı ile birlikte kabul edilen Mali işbirliği Deklarasyonu'nda, AB ile mali ilişkilerin GB kapsamında tekrardan meydana getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin AB'den alacağı yardımlar beş maddeden oluşmaktadır. İlk olarak; Türkiye ile işbirliği nedeniyle 1996 yılından başlanarak beş yıllık dönem sürecinde bütçeden hibe sağlanacaktır. İkincisi; enerji, telekomünikasyon, ulaştırma ve çevre gibi konularda altyapı projelerinin finansmanı için kaynak ayrılacaktır. Üçüncü olarak; GB'nin tamamlanmasından sonra

¹⁰⁷ Mehmet Ali Birand, **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2000, s.481.

¹⁰⁸ Mehmet Akif Okur, **Siyaset, Küresel Siyaset**, Ankara, Lotus Kitabevi, 2003, s.686.

¹⁰⁹ Özlem Kaplan, **Dış Ticarete Menşe Kuralları ve Gümrük Uygulamaları**, Ankara, Gümrük Uzmanları Derneği, 2005, s. 26.

ek kredi imkanı sağlanarak Türkiye'nin rekabet gücünün iyileştirilmesi amaçlanacaktır. Dördüncüsü; Topluluğun Akdeniz ülkeleri için ayırdığı bütçeden faydalanması kolaylaştırılacaktır. Son olarak; Türkiye'nin isteği doğrultusunda IMF (Uluslararası Para Fonu) tarafından onaylanmış programların uygulanmaya konulması için ek mali yardımların yapılması sağlanacaktır.¹¹⁰

Yukarıda belirtilen kredilerden ayrı olarak Türkiye bazı ek krediler arzusu içinde olmuştur. Buna örnek olarak Akdeniz Fonundan Türkiye 5.5 milyar dolarlık ek bir kredi alabileceğini umut etmiştir. Fakat GB sonrası geçen sürede; gerçekleştirilen yardımlar Avrupa Parlamentosunu geçememiştir. Krediler Türkiye'nin insan hakları konusunda duyarlı olmadığı düşüncesiyle verilmemiştir.¹¹¹

GB Anlaşmasından sonra, Türk pazarları tümü ile Avrupalıların mallarına ve kullanımına açılırken, GB teşkilatının, Türkiye'ye karşı anlaşmadan kaynaklanan mesuliyetlerinden pek çoğu gerçekleştirilmemiştir. Buna karşın, kendini kayıpta farz eden Yunanistan'a bir denge yardımı haklı olduğu gerekçesi ile yerine getirilmiştir. Bunun sonucunda Türk ve Yunan ekonomileri arasındaki fark daha da genişlemiştir.¹¹²

GB'nin Türkiye ekonomisine etkileri en çok dış ticarete kendisini göstermiştir. AB ile Türkiye arasında sanayi mallarının serbest dolaşımı üzerine oluşturulan bir ekonomik bütünleşme modeli olarak GB kapsamında Türkiye'nin, gerek AB gerek üçüncü ülkelerle ticaretinin kuralları değişmiştir.¹¹³

Aslında Gümrük Birliği sayesinde ülkemizdeki tüketiciler yerli ve yabancı malların arasından seçme hakkına sahip olmuşlar bu da rekabeti ve kaliteyi getirmiş, Türk özel sektörü uluslararası alanda rekabet edebilir hale gelmiştir. Ancak Gümrük Birliği'nin hedeflenen katkıyı sağlayamamış olduğu da bir gerçektir. Türkiye'nin GB'ye giriş amacı ihracatın artırılması iken ithalat rakamları artmıştır. Ayrıca gerçekte

¹¹⁰ Kaan Erkman, **Avrupa Birliği Üyeliği'nin Mali Mekanizması ve Türkiye-AB Mali İlişkileri**, Ankara, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1995, s. 58-59.

¹¹¹ Veysel Bozkurt, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, 2001, s. 329.

¹¹² Akgönenç, **a.g.e.**,s.74.

¹¹³ Handan Soğuk, Esra Uyanusta, **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, 2004, s. 10.

oluşumun içinde tam olarak yer almadığımız AB'nin kararlarına tabi duruma gelmiştir ve dış ticaret politikalarına uymak zorunda kalmıştır. AB'nin ortak gümrük tarifesini Türkiye'de üçüncü dünya ülkelerine uygulamak zorunda kalmıştır.

Oysa AB'ye üye olma yolunda büyük bir adım olarak görülen GB Antlaşmasının günümüz şartlarına göre revize edilmesi gerekir. Elbette ki küreselleşen dünyada AB'den uzak kalıp içe kapalı bir ekonomik bir modeli uygulamak mantıklı bir hareket değildir ancak mevcut durumda iyileştirmeler yapmak ve Türkiye lehine kararlarda ısrarcı olmak gerekir. Türkiye AB'nin serbest ticaret anlaşması yaptığı ülkelerle anlaşma yapmalı açık pazar olmamalıdır. Ortak tarım politikası konusundaki girişimler hızlandırılmalıdır ve KOBİ'lere koruyucu tedbirler getirilmelidir. Mali yardımlar konusunda daha ısrarcı olunmalıdır.

2.5. Lüksemburg Zirvesi

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesi Türkiye'nin AB üyeliği açısından çok önemli toplantılardan birisidir. Sonuç bildirgesinde kabul edilen en önemli bölüm genişleme konusundadır. Bu bildiri, komisyonun Gündem 2000 raporunda yaptığı önerileri benimsemekle beraber, Türkiye için bunun ötesinde bir içerik taşımıştır. Bu Zirvenin önemini anlamak için Zirve Ortak Bildirisi'ne, Çerçeve Belgesi'ne ve Katılım Stratejisi'nin maddeleri ile Türkiye için çizilen stratejiye bakmak gerekir.

Zirve Ortak Bildirisi'nde Konsey, Avrupa devletlerini ve AB'ye katılmaya ehil olan devletleri bir araya getirmek için bir Avrupa konferansı gerçekleştirmeye karar vermiştir. Konferansa katılacak olan devletlerin iyi komşuluk ilişkileri, egemenliğe saygı, uluslararası hukuk ilkelerinin bütünlüğü ve ihlal edilmezliği taahhüdünü paylaşmaları gerekmektedir ve bu ilkeleri benimseyen ülkeler konferansa davet edilecektir. Ayrıca bildiride AB'nin bu davetinin ilk aşamada Kıbrıs, Orta ve Doğu Avrupa aday ülkeleri ve Türkiye'ye yönelik olduğu belirtilmiştir.

Çerçeve Belgesi'nde üyelik sürecinin 30 Mart 1998 tarihinde 15 AB üyesi,10 Orta ve Doğu Avrupa Ülkesinin ve Kıbrıs'ın Dışişleri Bakanlarının toplanmasıyla başlayacağı ve söz konusu ülkeler için tek bir çerçeve oluşturulacağı belirtilmiştir.

Katılım Stratejisi'nde tüm Orta ve Doğu Avrupa aday devletlerinin zamanında AB üyesi olmaları ve bunun için AB müktesebatına uyum sağlayacak konuma gelmeleri hedef olarak belirlenmiştir.

Lüksemburg Zirvesi sonrasında komisyon görüşlerinde Kıbrıs ile ilgili olarak Kıbrıs'ın Birliğe katılmasının Ada'daki tüm topluma fayda sağlayacağı, barış ve huzur ortamının geleceğini belirtmiştir. Kıbrıs'ın AB'ye katılımı ile ilgili görüşmelerin başlaması ile BM gözetiminde sürdürülen barış görüşmelerine olumlu bir ivme kazandıracaktır denilmiştir. Bu bağlamda, Konsey, Kıbrıs hükümeti ile başlayacak katılım görüşmelerine Kıbrıs Türk tarafı temsilcilerinin de katılımı yönünde istekli davranmasının sağlanmasını talep etmektedir.

Kıbrıs konusu Zirvede özel bir önemle ele alınmıştır. AB devletleri, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlara yardım etmek, destek vermek ve onları da aralarına katmak için bir çalışma içine girmişlerdir. Oysa ortada uluslararası anlaşmalar olan Zürih ve Londra anlaşmaları mevcuttur ve bu anlaşmaları imzalayan devletler arasında Avrupa ülkeleri olan İngiltere ve Yunanistan'da mevcuttur. Kıbrıs'ın Londra Antlaşması'nda belirtildiği gibi, Türkiye'nin onayı olmadan herhangi bir uluslararası örgüte üye olması mümkün değildir.

Türkiye açısından ise Konsey Türkiye'nin tam üyelik ehliyetini bir kez daha teyit etmiştir. Türkiye, diğer aday ülkelerle olduğu gibi aynı kıstaslardan hareketle değerlendirilecektir. Türkiye "aday" ilan edilmiş fakat AB, Türkiye'yi diğer 12 aday ülkeden ayrı tutarak tam üyelik müzakereleri kapsamına almamış, 13 aday ülke arasında yalnızca Türkiye ile tam üyelik görüşmelerine başlanmamıştır.

Konsey Türkiye'yi üyeliğe hazırlamak maksadıyla bir yakınlaşma stratejisi belirlemiştir. Bu stratejiye göre Ankara Antlaşmasında belirlenen imkanların

geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu konularına yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Antlaşması'nın 28. Maddesi, Kopenhag kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde ele alınması öngörülmüştür.

Konsey ayrıca Türkiye'nin AB bağlarının güçlendirilmesinin özellikle insan hakları alanındaki uygulamalarının AB'ye uyum sağlaması çerçevesinde başlattığı siyasi ve ekonomik reformların devam etmesine, azınlıkların korunmasına ve saygı gösterilmesine, Yunanistan ile istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve anlaşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı yoluyla çözülmesine ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması için yapılan müzakereleri desteklemesine bağlı olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴

Lüksemburg Zirvesinin ertesinde 14 Aralık 1997 tarihinde Türk hükümeti yaptığı açıklamada AB tarafından Türkiye'ye karşı uygulanan ayrımcı tutum kınanmış buna karşın Türkiye'nin tam üyelik hedefini koruduğunu ve AB ile var olan ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceğini, fakat bu ilişkilerin geliştirilmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağını, AB'nin yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerin ahdi çerçevesi dışındaki konuları AB ile ele alınmayacağı belirtilmiştir.

Bu gelişmelerin ardından yapılan açıklamalarda, AB ile siyasi diyalogun, Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs sorunu ve insan hakları dahil olmak üzere Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir.

Ayrıca, Türkiye Avrupa Konferansı'na katılımı reddetmiş, Gümrük Birliği Ortaklık Anlaşmalarının gerekleri ve tamamlanması için yapılacak işlemlerin sürdürüleceği, AB tarafının Lüksemburg Zirvesinin sonuç bildirisinde yapmayı üstlendiği Gümrük Birliğinin derinleştirilmesine ve Ankara Antlaşmasının sağladığı imkanların kullanılmasına yönelik tekliflerin beklendiği ifade edilmiştir. Bu suretle AB-Türkiye ilişkisinin içinde bulunduğu durumdan çıkış yolunun AB'nin göstereceği siyasi iradeye bağlı olduğu karşı tarafa ifade edilmeye çalışılmıştır.

---

¹¹⁴ Akgönenç, a.g.e., s.90.

Zirve kararlarına bakıldığında; 35. maddede yer alan “Konsey, Türkiye’nin AB ile ilişkilerinin güçlendirmesinin Kıbrıs’ta ilgili Güvenlik Konseyi kararları ışığında siyasi bir çözüm için BM gözetimindeki müzakerelere olan desteğine bağlı olduğu¹¹⁵” ifadesi, AB’nin açık bir şekilde Kıbrıs sorununda taraf olma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Türkiye’nin üyeliği için Kıbrıs sorununun, bir önkoşul olarak ortaya atılması, AB’nin çözümü yalnızca Türkiye’den bekleyen haksız bir tutum içinde bulunduğunu da ortaya koymuştur.

Ayrıca AB, Zirve kararlarınının 28. paragrafında GKRY’nin üyeliğine ilişkin aldığı kararlar ile¹¹⁶ Kıbrıslı Türkler azınlık statüsüne düşürülmeye çalışılmış ve Rum tarafı tam üyelik görüşmelerini yürütmeye tam yetkili kabul edilmiştir. Üyelik müzakerelerine Türk tarafının sadece toplum temsilcileri olarak katılabileceği ve Rumların tüm Ada halkı adına karar verme yetkisine sahip oldukları da kayda geçirilmiştir.

Lüksemburg Zirvesi kararları, BM genel sekreterinin iyi niyet misyonu çerçevesinde oluşturulan parametreleri ve görüşmelerin zeminini oluşturan iki tarafın eşitliği ve iki bölgelilik ilkelerini de ortadan kaldıran bir nitelik arz etmiştir.

Türkiye’de Avrupa Birliğine olan bakış açısının daha net görülmesi açısından Lüksemburg kararları önemli bir yere sahiptir. O güne kadar AB’ye karşı olumlu düşünceye sahip olan kimi çevreler, konuya daha sorgulayıcı bir biçimde yaklaşmaya başlamışlardır. Türk halkına AB’nin ne olduğunu ve ne olmadığını anlatmaya çalışan kişiler daha etkin duruma gelmişlerdir. Konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarda sonuçlar AB’nin aleyhine çıkmaya başlamıştır. AB’ye karşı sorgulamalar ve eleştiriler daha da artmıştır.¹¹⁷

¹¹⁵ **Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisi**

Resolutions.http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm

¹¹⁶ **Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisinin 28. maddesi**

Resolutions.http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm

¹¹⁷ Mustafa Aydoğan, **Avrupa Birliği’nin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliği’ne**, İstanbul, ORAN İletişim Yayınları 2002, s. 157.

2.6. 1999 Helsinki Zirvesi

Türkiye, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de yapılan Avrupa Konseyi Zirvesinde Avrupa Birliği’ne tam üye adayı olarak kabul edilmiştir. Yapılan Zirvede; AB’nin genişlemesine yönelik ön çalışmalar, devam ettirilebilir ekonomik büyüme, Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (AOGSP), kamu sağlığı ve organize suçlarla savaş gibi sosyal konular ve AB’nin dış ilişkileri Zirvenin başlıklarını oluşturmuştur.¹¹⁸

Zirvede yapılan toplantıda Avrupa Konseyi, Komisyon’un ilerleme raporunda da açıklandığı gibi, Türkiye’de yaşanan olumlu gelişmelerden ve Kopenhag Kriterleri çerçevesinde Türkiye’nin reformlara devam etmesinden dolayı memnuniyet duyduklarını belirterek, Türkiye’nin AB üyeliğine aday olduğunu belirtmiştir. Mevcut Avrupa stratejisi kapsamında bir ön katılım stratejisi ile Türkiye’deki yeniliklere destek verileceğini belirten Konsey, söz konusu yeniliklerin, güçlendirilmiş siyasi diyalog ve Kopenhag siyasi kriterlerine uyumun yanı sıra, insan hakları konularını içereceğini ifade etmiştir. Ayrıca Zirvede Türkiye’nin, Topluluk programlarına katılabileceği ifade edilmiştir.¹¹⁹

Burada bahsi geçen Kopenhag kriterlerinin ne olduğunun da kısaca özetlenmesinde yarar vardır. 1993 yılında Danimarka’da yapılan Kopenhag Zirvesinde birtakım kurallar üzerinde mutabakata varılmıştır. Bu mutabakattan sonrada bu kriterlere AB’ye üye olmak isteyen her ülkenin uyması ve kriterlerin uygulanması zorunlu hale getirilmiştir. Bu kriterler başlıca üç ana başlık etrafında toplanmıştır:

- Siyasi kriterler başlığı altında üye ülkenin demokrasiyi garanti altına alan, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunmasını sağlayan kurumlarının varlığı ve bu ilkelere uyulması şartı getirilmiştir.

¹¹⁸ Cengiz Aktar, **Avrupa Yol Ayrımında Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2001, s. 19.

¹¹⁹ **İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni**, 16–31 Aralık 1999

- Ekonomik kriterler başlığı altında bu kriterlerin nasıl yerine getirileceği hakkında hukuki bir çerçeve yoktur. Üye ülkenin işlemekte olan bir Pazar ekonomisine sahip olması gerekliliği belirtilmiştir. Burada işleyen pazar ekonomisi hakkında tanım yapmak için, pazara giriş ve çıkışların kolaylığı, serbest girişimin önünün açık olması, kamu mülkiyetinde olan işletmeler ile özel mülkiyetteki işletmeler arasında ayrıcalık gözetilmemesi, ticaretin engellemeye maruz kalmaksızın yapılabilmesi gibi ilkeler yer almaktadır.
- Topluluk Müktesebatının Kabulü ise üye ülkenin AB'nin siyasi,ekonomik ve mali birlik amaçları dahil üyeliğin yükümlülüklerini yerine getirebilecek durumda olması ve gerçekleştirme kapasitesine sahip olması gerekliliği belirtilmiştir.¹²⁰

Helsinki Zirvesinde alınan bu kararlar Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye'nin demokratik, çağdaş, insan haklarına saygılı ve ekonomisi ilerlemiş bir hukuk devleti olma amacıyla aynı tutulan AB'ye tam üyelik, bu kararlar yeni bir aşamaya taşınmıştır. Bundan önce Helsinki Zirvesine kadar olan olumsuz hava Zirveyle beraber yumuşamaya başlamıştır.¹²¹ Oysa Lüksemburg Zirvesinde Kıbrıs konusunda Rum-Yunan tarafı ile ilgili alınan kararların, Helsinki Zirvesi ile daha da geliştirildiğini ve Kıbrıs meselesinin artık bir AB sorunu haline dönüşerek Türkiye'nin AB üyelik sürecinde belirleyici bir unsur haline geldiğini söylemek mümkündür.

Helsinki Zirvesi kararlarıyla Türkiye ve KKTC'nin, Kıbrıs Rum Kesimi'nin tüm Kıbrıs'ı temsil edemeyeceği ve Kuzey Kıbrıs'ın da en az Güney'deki kadar meşru ve eşit haklara sahip bir devlet olduğu yönündeki politikasının AB tarafından itibar görmediğinin ortaya konulması, Rum Kesimi'nin 36 yıldır devam ettirdiği 'Kıbrıs Cumhuriyeti' unvanını sağlamlaştıran bir etki yaratmıştır.¹²²

Helsinki Zirvesinde açıklanan kararlarda, Türkiye ile ilgili kısımlarda, Kıbrıs sorunu önemli şekilde yer almaktadır. Bu açıklamanın 9(a) ve 9(b) paragrafları, doğrudan Kıbrıs sorununa değinirken; kararın 4. ve 12. paragrafları, Kıbrıs meselesine

¹²⁰ Akgönenç, a.g.e., s.66.

¹²¹ Murat Belge, **Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu? : AB ve Türkiye**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2003, s.148-149.

¹²² Rıdvan Karluk, a.g.e., s.46.

dolaylı olarak atıfta bulunmaktadır. AB Konseyi'nin 9(a) paragrafında, 3 Aralık 1999 yılında New York'ta başlayan ve probleme çözüm getirmeyi hedefleyen barış görüşmelerini memnuniyetle karşıladığını belirterek; BM'nin meselenin çözümüne kavuşturulmasına yönelik çabalarının güçlü bir şekilde desteklendiği açıklanmıştır. AB Konseyi 9(b) paragrafında ise bulunacak politik çözümün Kıbrıs'ın AB'ye katılımını kolaylaştıracağı vurgulanarak; üyelik görüşmelerinin tamamlanmasına kadar bir çözüme kavuşulamaması durumunda, AB Konseyi'nin Kıbrıs üyeliği konusundaki kararını bu durumu dikkate almadan vereceğini açıklamış ve Konsey'in ilgili bütün unsurları dikkate alacağını kaydetmiştir. 9(a) ve 9(b) paragraflarında açıklananlardan dikkat çeken ilk nokta, çözüm için destek ifade edilse de çözümün, “zorunlu” bir anlam taşımadığı; çözümün olmaması durumunda bunun, “Rum kesiminin AB üyeliği sırasında ön şart oluşturmayacağı” noktasıdır. Yani AB çözümün sağlanması yönünde taraf görüntüsü vermemekte fakat çözüm olması yönünde etkili bir tavır takılmaktan da geri durmaktadır. Meselenin çözülememesi durumunda bunu, ön koşul olarak dikkate almayacağı ve meselenin çözümünü, Kıbrıs Rum tarafının üyeliği bakımından, “bekletici mesele” yapmayacağını belirtmiş olan AB ilgili bütün şartları değerlendireceğini belirterek, aday ülke statüsüne sahip Türkiye'ye de mesaj vermektedir. Böylece bir yandan, Rum tarafının AB'ye üyelik görüşmeleri ile meselenin çözümünün birbirinden bağımsız iki konu olduğu izlenimi verilerek Rum ve Yunan yönetimleri tatmin edilmekte, diğer taraftan Türkiye ile ilgili bütün unsurların değerlendirileceği açıklanarak rahatlatılmak istenmektedir. Belirtilen bu ifadeler, bağlı bir nitelik taşımakta ve AB'nin ikili tavır sergilediğini gözler önüne sermektedir. Açıklamanın 4. paragrafında AB Konseyi'nin, sorunların barışçıl şekilde çözümünde taraf olduğu ve ilgili ülkelerin bu bağlamda her türlü çabayı göstermesi gerektiği açıklanmıştır. Tarafların başarı gösterememesi halinde, çözüm yeri olarak Uluslararası Adalet Divanı'nı yer olarak gösteren AB Konseyi; 2004 yılı sonuna kadar anlaşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı tarafından çözüme kavuşturulmasını teşvik etme amacıyla olduğunu, özellikle de anlaşmazlıkların üyelik sürecine ait yansımalarını da dikkate alacağını ve bunun sonucu olarak bu şekilde gözden geçireceğini açıklamıştır.

Türkiye, Helsinki Zirvesinin ardından insan hakları ve demokrasinin güçlendirilmesinin hedeflendiği 2002 yılında üç adet ve 2003 yılında dört adet olmak üzere toplam yedi adet uyum paketi hazırlamıştır. Bu uyum paketlerin ardından 7 Mayıs 2004 tarihli Anayasa paketi gelmiştir. Bu paketle 1982 Anayasası 9. kez değiştirilmiştir. Bu süreçte, yapılan yeniliklerden en göze çarpanı 21 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5218 sayılı yasayla ölüm cezasının ortadan kaldırılmasıdır¹²³.

2.7. Kopenhag Zirvesi

12–13 Aralık 2002 yılında gerçekleşen Avrupa Konseyi Kopenhag Zirvesinde gündem başlıklarını; Kıbrıs, Türkiye, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), Ortadoğu ve Irak oluşturmuştur. Zirvede farklı olarak, bütçe ve mali konular, 12 Aralık 2002 Konsey toplantısı bildirisi, Ortadoğu ve Irak'a ilişkin açıklamalar ek metinler olarak görüşülmüştür. Türkiye ile ilgili olarak Zirvenin sonuç açıklamasında, Avrupa Birliği'nin, Türkiye ile katılım müzakerelerini Aralık 2004'deki Avrupa Konseyi Zirvesinde verilecek olan Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin karşılandığına karar verilirse, gecikmeksizin başlatacağı belirtilmiştir.¹²⁴

GKRY, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya ile sürdürülen görüşmelerin tamamlanarak 1 Mayıs 2004'te bu ülkelerin AB'ye katılması yönünde karar verilmiştir. Katılım yılına kadar, üyelik gerekliliklerini yapmak için yeni katılacak ülkelerin bir izleme sürecine tabi tutulması, izleme raporları temelinde Komisyonun gerekli bulduğu önerileri gündeme getirmesi açıklanmıştır.¹²⁵

Kopenhag'da Türkiye'ye müzakere tarihinin çıkmamasının üç farklı nedeni vardır. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin lobi yapma şeklidir. Türkiye, AB'nin genel olarak yumuşak bir yaklaşım kullanmasının aksine, sert ve 'olmazsa olmaz' yaklaşımda

¹²³ Ercüment Tezcan, **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, der. Ertan Efeğil ve Mehmet Seyfettin Erol, Ankara, Orion Yayınları, 2007, s.17.

¹²⁴ **İK V Bülteni**, 1–15 Aralık 2002.

¹²⁵ Devrim Yiğit, **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri**, Diyarbakır, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006. s.145.

bir diplomatik anlayışa sahiptir. Bu anlayış, AB üyelerini olumsuz yönde etkilemiştir. İkincisi, ABD'nin Türkiye'ye yardımcı olmak için sürece katılması olmuştur. Irak konusunda uluslararası ilişkilerde büyük sorunlar yaşanmaya başlamışken ABD'nin sürece dahil olması ve ABD'nin görüşmelerde lider davranışları AB üyeleri tarafından ters tepki görmüştür. Üçüncüsü, Türkiye'ye önerilen anlaşma ile ilgilidir. İngiltere'nin girişimi ile Zirvede Türkiye'ye Kıbrıs ve Avrupa savunması konusunda Birliğin görüşlerine uygun hareket etmesi karşılığında müzakere tarihi verilmesi teklif edilmiştir. Türkiye'nin bu öneriyi sert bir şekilde reddetmesi Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesini iki yıl sonraya ertelemiştir.¹²⁶

Türkiye-AB ilişkilerinin geldiği nokta Zirvenin ardından şüphesiz Türk kamuoyunun Zirve öncesindeki umutlarını tam olarak karşılayamamıştır. Ancak Zirve ile ilgili olarak yapılan çalışmalar genellikle Türkiye'ye istenen bir takvim alınamaması ile sınırlı kalmış, bu sonuçla da Zirvede tam olarak ne açıklandığı ve bundan sonra da yapılacaklar tam olarak tarihe bağlanamamıştır. Ayrıca, Zirve döneminde Türkiye'nin bütün gündemini Irak sorunu ile ilgili olayların oluşturması ve Kıbrıs'la ilgili gelişmeler, Türkiye'nin AB gündemini yeterince gerçekçi değerlendirememesini ve yapılması gerekenleri daha aşağı konumda bırakmasına neden olmuştur.

2.8. Brüksel Zirvesi ve Kıbrıs Üyeliğinin Kabulü

Zirveden önce, GKRY Başkanı Tasos Papadopoulos başta olmak üzere Rum yetkililer, pek çok kez veto tehdidinde bulunmakla ve “Kıbrıs Cumhuriyeti”ni tanımadan Türkiye'nin üyelik görüşmelerinin başlayamayacağını belirtmekle birlikte, bir yandan da tutumlarının 17 Aralık'ta belli olacağını açıklamış ve veto haklarını görüşme süreci için saklı tutacaklarını belirtmişlerdir.

6 Ekim 2004 tarihinde Türkiye'nin yedinci ilerleme raporu yayınlanmıştır. Avrupa Komitesi Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli düzeyde karşıladığını belirterek ve katılım müzakerelerinin açılmasını öneren ilerleme raporunun yanında etki raporları ile tavsiye metnini de açıklamıştır. AB tavsiyeler raporu ile ileriki yıllarda ana teknik

¹²⁶ Philip Robins, *International Affairs*, Confusion at Home, Confusion Abroad: Turkey Between Copenhagen and Iraq, Vol: 79, No:3, May 2003, s.555–556.

raporda görülen eksik taraflar, burada belirtilen hususların ışığında yorumlanıp Türkiye’den uygulamaya koyması istenecek bir rapordur. AB meseleler ve etkiler raporu ise Avrupa devletlerinin Türkiye’nin AB’ye girişinin kendilerince yaratacağı endişeleri anlattıkları bir dokümandır.

Bu raporlarda ülkemiz için oldukça hassas olan Türkiye’deki su kaynakları, azınlık hakları ve vakıfları, komşularla iyi ilişkiler kurulması, ekonominin kontrolü ve özelleştirmeler, tarım ve hayvancılık gibi konular üzerinde durulmuştur. Çalışmamızda biz sadece tezimizin de konusu olan Kıbrıs ile ilgili meseleleri ayrıntılı bir biçimde incelemeye çalışmış bulunmaktayız.

2003 yılına kadar Kıbrıs konusu ve Türkiye’nin AB’ye üye olma girişimleri ayrı konular olarak ele alınmakta idi. Ancak Güney Kıbrıs’ın ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ olarak tüm adayı temsilen AB’ye üye olması ile beraber 2004 yılı AB ilerleme raporu ile birlikte Kıbrıs bir şart olarak bundan sonraki tüm raporlara yerleştirilmiştir. Bu raporun müzakereleri de 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde yapılmıştır.¹²⁷

16-17 Aralık 2004 tarihleri arasında AB Konseyi Brüksel’de bir araya geldi. Türkiye için ayrı bir önemi olan Zirvede “Genişleme”, “Terörizm”, “2007-2013 Mali Çerçeve İlkeleri”, “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı”, “2005-2012 AB Uyuşturucu Stratejisi”, “Dış İlişkiler” konuları görüşülmüştür. Zirvede tartışılan konulardan biri olan “Genişleme” stratejisi Romanya, Bulgaristan ve Türkiye’yi de içine alarak görüşülmüştür. 6 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosuna ve Konsey’e sunulan Bulgaristan, Türkiye ve Romanya ilerleme raporları, Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan’a ait strateji kağıdı, Türkiye’ye ilişkin yapması gerekenleri içeren tavsiye belgesi ve Türkiye’nin üyeliğinin etki karara varma çalışmasındaki öneriler görüşülmüştür.

17 Aralık Zirve kararlarının Türkiye ile ilgili kısmının hiçbir yerinde Kıbrıs ve Yunanistan’dan ismen atıfta bulunulmamışsa da 19. ve 20. maddeleri doğrudan bu konularla ilişkilendirilmiştir. Alınan kararlardaki 19. madde, Türkiye’nin, Ankara

---

¹²⁷ Akgönenç, a.g.e., s.128.

Antlaşması'nın uyarlanmasıya yönelik protokolü imzalaması istenen on yeni üye devletten birinin GKRY olması sebebiyle Kıbrıs konusu ile ilgili olup, bu protokolün imzalanmasının GKRY'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti" anlamına gelip gelmediği tartışmalara neden olmuştur. Sonuç bildirisi, AB'nin Türkiye'nin üyeliğine ilişkin 6 Ekim 2004 tarihli İlerleme ve Tavsiye Raporları'nı açıklanmasından sonra hazırlanmaya başlamış ve dört taslak metinden sonra 17 Aralık 2004'te nihai durumuna gelmiştir.

Yunanistan için yakın geçmişte veto şantajı, sürekli olarak önemli bir dış politika aracı oluşturmuştur. GKRY'nin AB'ye üyeliğini gerçekleştirebilmek için Birliğin genişlemesini veto etme tehdidini sonuna kadar sürdüren Yunanistan, bu politikasında istediği amaca ulaşmıştır. 17 Aralık Zirvesi ile başlayan dönemde ise, Türkiye ile sorunlarını kendi savları doğrultusunda çözebilmek için müzakere sürecinde aynı metoda başvurabileceği açıklamalarını vermiştir.

Brüksel Zirvesinde sonuç olarak; Türkiye'nin reform aşamasında bugüne kadar yaptığı ilerlemeler takdirle karşılanmış, Kopenhag kriterlerine bağlı çalışmalardan memnuniyet duyulduğu bu kriterlere bağlı olarak gerçekleştirilen çalışmaların yürürlüğe geçirilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Kopenhag kriterlerinin yerine getirildiğine karar verildiği takdirde Türkiye ile üyelik görüşmelerine gecikme olmaksızın başlanacağı ifade edilmiştir.

Ayrıca özellikle yargının bağımsızlaşması, temel hak ve özgürlüklerin uygulanması ve geliştirilmesi, sivil-asker ilişkileri ile Güneydoğu Anadolu'daki var olan durum konusunda Avrupa'daki uygulamalarla uyumlaştırılmasında Türkiye'ye yardım edileceği belirtilmiştir. Azınlık haklarının korunması ve azınlık vakıfları, komşularla iyi geçim ve uyum ile ilgili sorunların çözülmesi gerektiği belirtilmiştir. İlerleme raporunda ayrıca Türkiye'deki sınırları aşan uluslararası suların kullanımının ve işbirliğinin sağlanması için bu suların idaresinin AB için önemli bir konu haline ifade edilmiştir. Ayrıca AB yetkilileri tavsiyeler raporunda Türk sivil toplum kuruluşlarında Avrupa'da faal olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kıbrıs ile ilgili olarak da Avrupa Konseyi, Türkiye'nin yeni AB üyesi ülkeleri dikkate alarak Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına dair protokolün imzalanmasına ilişkin kararını memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye ile ilgili ifadelerde üstü kapalı olarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin de diğer yeni üyelerle beraber, Türkiye-Avrupa Birliği-Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi yönünde Türkiye'ye bildirimde bulunulmuştur. AB'nin bu kadar ısrarla uygulanmasını istediği Ankara Anlaşması Ek Protokolü Türk kontrol ve egemenliğini Kıbrıs Ada'sında sona erdirilmesinin yolunu açacak önemli bir adımdır. Bu anlaşmanın imzalanması ile Türkiye Güney Kıbrıs Rum Kesimini resmen 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olarak tanımış olacaktır. Bu tanıma ile birlikte KKTC'nin Ada'daki varlığına büyük bir darbe vurulmuş olacaktır. Ankara Anlaşması Ek Protokolü ile ilgili Türkiye'nin yapmış olduğu işlemler ise sonraki bölümde anlatılacaktır.

Temmuz-Aralık 2005 döneminde Avrupa Birliği dönem başkanlığını yapan İngiltere'nin programında genişleme başlığı altında ülkemiz ile ilgili olarak Türkiye'ye 3 Ekim 2005 tarihinde katılım görüşmesine başlayacağına dair verilen sözün yerine getirilmesine çalışılacağı ve bunun Avrupa Birliği için, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini başlatması açısından önemli bir adım olacağı belirtilmiştir.

Ancak bu zaman içinde hala Türk işçilerinin serbest dolaşımı mümkün olmamıştır. Diğer aday ülkeler, müzakerelerin başlaması ile birlikte bu hakkı kazanmış olmalarına rağmen Türk işçisinin serbest dolaşımının olmayacağı 2004 raporu içinde birçok defa tekrarlanmıştır. Bu konuda 2005 yılında 'kalıcı istisna maddesi' getirilmiştir. Türkiye'nin nüfusu Avrupa'daki liderleri tedirgin etmektedir. Sadece Türk işgücünün etkisi anlamında değil ileride çeşitli Avrupa kurumlarında çalışabilecek ve parlamentolarda kullanılabilecek oy sayısı ile Türkiye çekinilecek bir ülke konumundadır. Konu eldeki kaynak ve yetkilerin paylaşımı olduğunda Türkiye rakip olarak görülmektedir. Şu anda Almanya nüfus bakımından AB ülkeleri arasında en büyük olduğundan liderlik pozisyonu ona aittir ve 'Birleşik Avrupa' misyonunun baştan beri savunucusu olduğundan bu pozisyondan hiçbir zaman vazgeçmek istemeyecektir. Bunun yanı sıra önu açık müzakere süreci ve bir bölüm tamamlanmadan başka bir bölüme geçilemeyeceği üyeliğe giriş tarihinin uzatılmasına yönelik bir engel olarak

Türkiye'nin karşısına çıkabilir maddelerdir. Her bölümün açılması ve tamamlanması bütün AB üye ülkelerinin kabul etmesine bağlıdır ve referandum yapılacaktır. Bu referandum sonucunda tek bir olumsuz cevap bile olsa Türkiye'nin tam üyeliği reddedilecektir.

Ayrıca 2005 yılındaki ilerleme raporlarında Kıbrıs ile ilgili olarak Türkiye'den Güney Kıbrıs'a karşı koyduğu ambargoların kaldırılması istenmiştir. Ocak 2006 tarihinde ise Türkiye'ye değiştirilmiş katılım belgesi verilmiştir. Bu belgede ise AB üyeleri Türkiye'den Kıbrıs problemini çözmek için gerekli tüm çabayı göstermesini istemişlerdir.¹²⁸ Bundan sonraki yıllarda da açıklanan ilerleme raporlarında GKRY'ye konan ambargonun kaldırılması ve BM nezdinde yapılan barış görüşmelerinin desteklenmesi her seferinde tekrar edilmiştir.

2.9. Annan Planı

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile Kıbrıs meselesinin çözüme kavuşturulması amacıyla dönemin GKRY lideri Glafkos Klerides arasında Ocak 2002'de başlayan yüz yüze görüşmeler, 11 Kasım 2002'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın taraflara Annan Planı olarak anılan "Kıbrıs Sorununa Kapsamlı Çözüm Temeli" başlıklı belgeyi sunmasıyla gerçekleşmiştir.

İlgili tarafların kendilerine sunulan 150 sayfalık belgeyi bir haftalık süre içinde değerlendirmesini ve AB'nin 2002 tarihinde yapacağı Kopenhag Zirvesine kadar, kurucu anlaşmanın ana maddeleri, ilavelerinde özellikle işaretlenmiş bölümleri ve parça devletler arasındaki sınırları belirleyen harita üzerinde anlaşmaya vardıklarını belirten ve taslak ilaveleri ile bir bütün halinde 28 Şubat 2003 tarihinden geç olmamak gerekçesiyle tamamlanacak olan anlaşmanın temeli olarak kabul edilmesini isteyen bir buçuk sayfalık belgeyi imzalamaları istenmiştir. Bu yaklaşıma bakılarak denilebilir ki, Kıbrıs sorunu Avrupa Birliği'nin genişleme sürecine ait takvimle orantılı şekilde devam etmektedir. Kofi Annan taraflara sunduğu belgeyle, doğrudan olarak arabuluculuğa

---

¹²⁸ Akgönenç, a.g.e., s. 124-182.

girişmiş ve taraflar arasında gerçekleştirilen doğrudan temasların bir tarafa bırakılmasını sağlamıştır.

BM Genel sekreteri Kofi Annan'ın gerçekleştirdiği arabuluculuk çerçevesinde sunulan çözüm önerileri temel olarak dört başlık altında toplanabilir.

Bunlar sırasıyla Anayasal Düzenlemeler, Mülkiyet ve Toprak Düzenlemeleri, Garantörlük ve Ada'nın Askersizleştirilmesi ve Yerinden Edilenlerdir. Bu başlıklarda tarafların üzerinde durduğu önemli husus, egemenlik ve siyasi eşitliktir.

Annan Planı'nın önerdiği federal yönetimin temel özellikleri şöyledir:

- Annan planı hem Kıbrıslı Türklerin hem de Kıbrıslı Rumların siyasi eşitliğini oluşturmakta ve bu konuda garanti altına almaktadır. Bununla birlikte Kıbrıslı Rum halkının daha çok olan sayılarını demokratik bir şekilde yansıtmaktadır.
- Plan yürütmenin etkili şekilde gerçekleşmesini sağlamakla birlikte bir tarafın diğer tarafa hakimiyet kurmasını engelleyecek garantilere sahiptir.
- Annan Planı'nın 1.maddesi "kuruluş anlaşması", 2. maddesi "Kıbrıs'ta kurulacak yeni düzenle ilgili hususlara ilişkin anlaşma", 3. maddesi "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne karar için sunulacak hususlar", 4. madde "Avrupa Birliğine katılım şartları" olarak açıklanmıştır. Kıbrıs sorunun kapsamlı çözümünün ekleri ise, "Kuruluş Anlaşması (EKA)", "Kıbrıs, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık arasında Kıbrıs'taki kurulacak yeni düzenle ilgili antlaşma (EKC)", "Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine katılımı konusunda Avrupa Birliğinden talepler (EKE)", "Sonuçlandırılma sürecine eşlik edecek ve yardımcı olması beklenen düzenlemeler (EKB)", "Karar için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine sunulacak hususlar (EKD)", olarak belirtilmiştir.
- Annan Planı'nın gerektirdiği federal hükümetin dayandığı temel prensipler, siyasal anlamda eşitlik, bir tarafın diğer tarafa hükmetmemesine karşı oluşturulmuş sistem olarak açıklanabilir. Siyasal eşitlikte, her devletin eşit sayıda senatör bulundurması, Senato'daki karar alma yetkisi ve başkanlığın dönüşümlü olduğu kolektif bir başkanlık konseyi öngören karar olarak açıklanmıştır.
- Nüfus konusunda ise, Temsilciler Meclisi'nin en çok %75'i Kıbrıs Rum tarafından, en az %25'i ise Kıbrıs Türk tarafından oluşacağı, temsilciler meclisindeki karar alma aşaması, Başkanlık Konseyininin 4 kişi Rum kesiminden 2 kişi Türk kesiminden oluşacağı, Konseye başkanlık eden her Kıbrıs Türk bakanına karşılık, iki dönem Rum

kesiminden bir kişinin başkanlık edeceği karardır. Bir tarafın diğerk tarafa hükmetmesini önlemek amacıyla, Başkanlık Konseyi'ne her iki devletin senatörlerinin %40 oyu ile tek bir listeden seçim yapılması, Senato'da karar alma noktasında iki kurucu ülkeden destek alınması zorunluluğunun ve başkanlık Konsey'indeki kararların uzlaşmayla alınacağı fakat bu da olmazsa kararların her kurucu devletten en az bir üyeyi içereceği basit çoğunluğun kabul nedeni olacağı açıklanmıştır.¹²⁹

Birinci madde olan kuruluş aşamasında, parça devletleri oluşturulan harita üzerinde anlaşmaya varılması, 28 Şubat 2003 tarihinden geç olmamak üzere taslak eklerin bir bütün olarak açıklanacak anlaşmanın temeli olarak kabul edileceği ifade edilmiştir. Neticelendirilen kuruluş anlaşmasının her iki tarafça 30 Mart 2003 tarihinde referanduma sunulması gerektiği belirtilmiştir. Kuruluş anlaşmasının referandumda onaylanmaması durumunda geçersiz olacağı açıklanmıştır.

Dördüncü madde olan Avrupa Birliği'ne katılım kararlarında ise; 24–25 Ekim 2002 tarihinde Brüksel'deki Avrupa Konseyi kararlarında da açıklanan kapsamlı bir çözümün maddelerini kabul ederek, Birliğe katılım durumlarının anlaşmaya eklenmesi ve söz konusu protokolün Kopenhag'daki Avrupa Konseyi kararlarına dahil edilmesinin Avrupa Birliği tarafından kabul edildiği açıklanmıştır. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti ve anayasasında cumhuriyetin temel özellikleri feshedilemez ortaklıktan oluşan bağımsız bir devlet olarak ifade edilmiştir. Bir federal hükümet ile biri Kıbrıs Türk devleti, diğeri ise Kıbrıs Rum Devleti olmak üzere iki kurucu devletten oluşacaktır. Kurulan Cumhuriyet Birleşmiş Milletler ve AB üyesidir. Tek bir uluslararası kişiliğe ve egemenliğe sahiptir. Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, demokrasi, hukukun üstünlüğü, temsili cumhuriyet hükümeti, Kıbrıs Türk ve Rumlarının siyasi eşitliği, iki bölgelilik ve kurucu devletlerin eşit statüsü temellerine göre, anayasa tarafından gerçekleştirilecek ve laik olacaktır. Anayasası ise; ülkenin en üstün yasasıdır ve tüm federal otoriteler üzerinde bağlayıcıdır. Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin ayrı ayrı ortak yönetimleri ile demokratik olarak idare edilecektir.

Annan planı, farklı nedenlerle Amerika, Rusya, AB açısından dikkatli bir şekilde takip edilmiştir. Bu konuda doğrudan ya da dolaylı olarak engellemeler yapılmıştır.

¹²⁹ Bilal N. Şimşir; **AB, AKP ve Kıbrıs**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004, s.52.

Annan Planı'nın ardından Kıbrıs'ın AB üyeliğine alınacak olması sorununun AB'nin de sorunu olduğunu göstermektedir. Rusya'nın Ada'daki Ortodoks varlıkları ve Ortodoks topluluğuyla her zaman ilgili olması Ada'daki meseleye Rusya'nın da doğal olarak ilgisini çeken sebeplerden biridir. Bölgesel çıkarları nedeniyle Amerika Kıbrıs'la her zaman için ilgili olmuştur. Stratejik ve siyasi nedenlerle Kıbrıs Adası'nın her dönemde göz önünde olduğu görülmektedir.

Genel Sekreter Annan, 24–31 Mart 2004 tarihinde İsviçre'de Kıbrıs ve Rum anavatanlarının da katılımı ile gerçekleştirilen dördü müzakere olarak adlandırılan süreç sonucunda, Plan'ın beşinci ve son halini taraflara belirtilmiştir. 24 Nisan 2004'te yapılan halk oylamasında, beşinci Annan Planı KKTC'de yüzde 64,9'a ulaşan “ evet” oyları ile kabul edilirken, Rum tarafında yüzde 75,8 ile kabul edilmemiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde ise GKRY, “Kıbrıs Cumhuriyeti” adı altında AB üyeliğini gerçekleştirmiştir.¹³⁰

2004 yılında yapılan Annan Planı sonrasında Türklere verilen sözlerin hiçbirisi yerine getirilmemiş, KKTC ambargoları kalkmamış ve AB yardımları KKTC'ye verilmemiştir. Eğer o gün Rum tarafı Annan Planının kendilerine sunulan avantajları kabul etmiş olsalardı oylamanın sonucunda Kıbrıs'ta bugün var olan bağımsız Türk Devleti artık olmayacaktı. Rumların yetinmeyi bilmeyen tavırları nedeniyle hayır demeleri Kuzey Kıbrıs Türklerini daha sonra pişman olacakları bir durumdan kurtarmıştır.¹³¹

---

¹³⁰ Sema Sezer, **Stratejik Analiz**, Kıbrıs sorunu 2004 Yılı Sonun Başlangıcı mı?, ASAM.Aralık 2004. Cilt 5, Sayı.56. s.35.

¹³¹ Akgönenç,**a.g.e.**,s.129.

BÖLÜM III. AB SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN KIBRIS ÖDEVLERİ

3.1. Kıbrıs’ı Tanıma

Türkiye’nin Avrupa Birliği yolunda çözmesi gereken ekonomik, askeri ve siyasi sorunların içinde Kıbrıs sorunu belki de diğer sorunlardan çok daha fazla önem taşır. Türkiye, Avrupa Birliği’ne 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. AB, Türkiye’ye 1989’da verdiği yanıtta, Kıbrıs sorununun Türkiye’nin üyeliğini tökezletecek önemli bir engel olduğunu vurgulamış, AB Komisyonu 1989 Görüş Bildirgesi’nde de ilk kez Kıbrıs meselesinin AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmüştür.¹³²

AB tarafından Kıbrıs sorunu, Türkiye’nin üyeliği konusunda bir engel olarak görülmektedir ve diğer adaylardan istenilen Kopenhag Kriterleri’ne ek husus olarak konulan bu kıstasa AB belgelerinde de rastlamak mümkündür. Türkiye tarafından meselenin çözülmesine ilişkin bütün gayretlerin gösterilmesine karşın AB üyeliğinin gerçekleşeceğine dair hiçbir teminat verilmemektedir. AB, 1999 tarihli Helsinki Zirvesinde Türkiye’ye Yunanistan ile arasındaki ilişkilerini düzeltmesini ve Kıbrıs sorununun çözümünde AB’ye destek olmasını üye olabilmesi için ön şartlar olarak dolaylı yoldan ileri sürmüştür. Aynı Zirvede GKRY’nin AB’ye üyeliğinin kabulü konusundaki kararında, üyelik müzakereleri tamamlanana kadar kapsamlı bir çözüme ulaşamamış olursa üyeliğin Kıbrıs meselesinin çözümüne bağlı olmadan, ön şartsız kabul edileceği yönünde hükme varılmıştır.

Lüksemburg Zirvesinde Türkiye’nin insan hakları konusundaki uygulamalarının AB mevzuatına gereken biçimde uyması ve bu çerçevede başlatılan siyasal ve ekonomik reformların sürdürülmesinin istenmesinden sonra Yunanistan ile tatminkar ve devamlılık içerisinde ilişkilerin kurulması, Uluslararası Adalet Divanı da dahil olmak üzere hukuki yollarla anlaşmazlıkların çözülmesi, Kıbrıs’ta siyasi bir çözüme ulaşmak amacıyla BM’nin nezdinde yapılan görüşmelerin desteklenmesi arzu edilmiştir.

¹³² Ahmet An, Angelas Kalodukas, Mehmet Uğur, Mihalis Mihailidis, Niyazi Kızılyürek, Stovras Tombazos, **Kıbrıs Dün Ve Bugün**, İthaki Yayınları, İstanbul 2003, s.156.

Helsinki Zirvesinde AB, Türkiye’den adaylık için yer alan ön şartlardan biri olarak, Kıbrıs sorununun çözümü için “ BM Genel Sekreterinin çözüm çabalarına aktif destek’’ talebinde bulunmuş, bunun sonucu olarak Türkiye’de 2000 yılı sonlarında hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi’nde Kıbrıs meselesi orta vadede çözüme ulaştırılması gereken bir sorun olarak ele alınmıştır.

Avrupa Birliği, bir yandan Türkiye’nin Kıbrıs meselesi ile ilgili çözüm tekliflerine yardımcı olmasını isterken diğer yandan 17 Eylül 1999 tarihinde aldığı kararla da Ada’dan Türk askerinin çekilmesini istemiştir.¹³³

Avrupa Birliği Komisyonu tek taraflı olarak Türkiye’nin tam üyelik stratejisini belirlediği, diğer bir anlamda yol haritasını hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi’ni (KOB) 8 Kasım 2000 tarihinde ifade etmiştir. KOB, 10–11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki’de bir araya gelen Avrupa Konseyi Komisyonun Türkiye ile ilgili ilerleme ve birleşik kağıtta belirtilen ön şartları büyük bir ihtimalle kabul ettiğini öne sürmüştür. Helsinki Zirvesinde mevcut Avrupa stratejisi esasında Türkiye’nin bir katılım öncesi stratejisinden yararlanacağı ifade edilmiştir.

Türkiye’nin Ankara Antlaşması’nın sonucu olarak AB’ye yeni üye olmuş ülkelerle Gümrük Birliği kapsamında bir ilişki kurmak zorunda olmasının yanında Kıbrıs Rum Yönetimi ile de ilişki kurması gerekmektedir. Sonuçta GKRY’nin GB kapsamına kabul edilmesinin fiili olduğu kadar hukuki olarak da bir açıklama anlamında ifade edileceği düşünülebilir. GB çerçevesinde yer alacak her türden ilişkinin doğası gereği üyeler arasında fiili olduğu kadar siyasi ve hukuki bir ilişki olacağı ortadadır. GB ilişkilerinin devam ettirilmesi, sorumlulukların yerine getirilmesi, kurumlar arası bağlayıcı işlemlere girilmesi, resmi yazışmalar ve sorunların çözüme varılması için mecburi metotların uygulanması devletten devlete bir ilişkiyi, sonuç olarak tanımayı meydana getirecektir. Aksi takdirde açıktır ki, Türkiye tanımadığı bir devletin üye olduğu bir topluluğa üye olarak katılmayı arzularken bu devletin vetosu ile karşılaşabilecek ya da bu olayla karşı karşıya gelmemek için AB üyesi olma arzusunu daha ileriki tarihlere erteleyecektir.

---

¹³³ Bozkurt, Demirel, *a.g.e.*, s.220.

AB komisyonu, Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihinde başlayacak olan müzakerelerinin çerçevesini belirlemek amacıyla bir 'Müzakere Çerçeve Belgesi' kabul etmiştir. Yayınlanan katılım müzakereleri çerçeve belgesine göre Ankara Antlaşmasının AB'nin 10 yeni üyesini kapsayacak şekilde genişleten ek protokol kapsamındaki sorumluluklarının yerine getirilmesi ve aşamalı olarak gözden geçirilen Katılım Ortaklığı'nın gerçekleşmesi istenmiştir. Aynı belgede Türkiye'nin ek protokolden doğan sorumlulukları sıralanmakta ve "Kıbrıs Cumhuriyeti" ile ilişkilerini protokol kapsamında geliştirmesi arzu edilmektedir.

Ayrıca Türkiye'den Birleşmiş Milletler çerçevesinde ve Birliğin dayandığı temel ilkeler doğrultusunda kapsamlı bir çözüm bulunması hususundaki çabalara destek vermeye devam etmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi istenmiştir. Sonuç olarak bu durum Türkiye ile GKRY arasında aynı zamanda AB ile Türkiye arasında bir tanıma meselesini önümüze getirmektedir.¹³⁴

Kıbrıs meselesindeki isteklerin yerine getirilmemesi durumunda, kısa ve orta vadede AB ile olan ilişkilerde siyasi bir sorun çıkması ve görüşme sürecinin askıya alınması riskini taşıdığı ortaya çıkmıştır. Fakat her iki tarafın aralarındaki ilişkileri tek taraflı bir hukuki sorumluluk olarak tanımlamak, AB'ye tam üyelik sürecinin gerektirdiği çalışmaları yerine getirmesi bakımından Türkiye için önemli olduğu kadar, Avrupa Birliği cephesinde de dikkate alınması gereken bir anlamı olduğunu kabul etmemek olacaktır.

3.2. Ankara Antlaşması Ek Protokolü

Türkiye'nin, o zamanki adı AET olan AB'ye 31 Temmuz 1959'da yaptığı başvurunun ardından, 12 Eylül 1963'te imzaladığı ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara Antlaşması, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Ankara Antlaşması, Türkiye ve AET üyeleri arasındaki ekonomik farkın kapatılmasını, Gümrük Birliği kurulmasını, taraflar arasında mal, kişi, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını ve Türkiye'nin Topluluğa "tam üye" olmasını öngören, oldukça detaylı bir

---

¹³⁴ Akgönenç, a.g.e., s.163.

ortaklık belgesidir. Türkiye'nin tam üyelik yolu ise, "hazırlık", "geçiş" (1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol "geçiş" döneminin önünü açmıştır) ve tam üyeliğin şartlarının görüşülebileceği "son dönem" olarak üç aşamaya bağlanmıştır. Antlaşma, "Esas Antlaşma" ile Antlaşmanın ayrılmaz kısımlarını oluşturan "Geçici Protokol" ve "Mali Protokol"ün yanında "Nihai Senet" ve iş gücü konusunda taraflarla beraber karşılıklı alıp verilen mektuplardan meydana gelmektedir. Ayrıca Antlaşmaya, bir tane Niyet Bildirisi; iki tane Yorum Bildirisi ve Federal Alman Hükümeti'ne ait iki açıklama eklenmiştir.

Türkiye'nin 1994 yılında AB ile Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamıştı. Ek protokol ise bu tarihten itibaren AB üyesi olan ülkeleri Gümrük Birliği Anlaşmasının içine dahil etmek için düzenlenmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu'nun Türkiye'ye ilettiği Ankara Antlaşması'na ek protokol metni 17 madde içermektedir. Protokolün en önemli bölümünü 'protokolün tarafları' ve 'uygulanacak topraklar' oluşturmaktadır. Diğer bölümler, Ankara Antlaşması'na bağlı olarak Gümrük Birliği'nin uygulanmasına ilişkin teknik düzenlemeleri içermektedir. Protokol'ün giriş bölümünde, 1963 Ankara Antlaşması'nın 30 Haziran 1973'te imzalanan ek protokol ile Danimarka, İrlanda ve İngiltere'ye de uygulanabilir hale geldiği, bunun yanı sıra Yunanistan, İspanya, Avusturya, Portekiz, Finlandiya ve İsveç'in de Birliğe katılımlarından sonra bu ülkelere de uygulanmakta olduğu ve bu protokolün imzalanması ile Birliğe katılan on yeni AB üyesi de dahil olmak üzere tüm üye ülkelere uygulanabileceği açıklanmaktadır. Protokol'ün 13. ve 14. maddelerinde ise, ülkelerin kendi prosedürlerine göre onaylanacağı ve 1 Mayıs 2004 itibarıyla uygulandığının kabul edileceği yer almaktadır.

AB'nin 17 Aralık 2004 Zirvesi kararları ile gündeme gelen "Uyum Protokolü" dendiğinde Türkiye-AB arasında 1963'te imzalanan Ankara Antlaşması ve dolayısıyla 5 Mart 1995'te alınan Ortaklık Konseyi kararı sonucunda 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin, 1 Mayıs 2004'te AB'ye katılan on yeni ülkeye uygulanması için imzalanması arzu edilen belge anlaşılmaktadır. 17 Aralık Zirvesi kararlarının Türkiye ile ilgili kısmında Kıbrıs ayrı olarak ismen belirtilmemekte, "Ankara Antlaşması'na ilişkin Protokolü imzalaması istenen on yeni üye devlet" tanımlaması noktasında ilişki kurulmaktadır.

Ankara Antlaşması Ek Protokolünün imzalanacağı sözü Brüksel Zirvesinde Başbakan ve Dışişleri Bakanı tarafından verilmiş ve Zirvede AB'nin, Türkiye ile 3 Ekim 2005'te üyelik müzakerelerine başlaması kararı alınırken, Ankara Antlaşması'nın 1 Mayıs 2004'te AB'ye üye olan on yeni ülkeye uyarlanmasına yönelik Protokol'ü imzalaması da karara bağlanmıştır.¹³⁵ Ek Protokolün imzalanmasının; GKRY'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin yasal temsilcisi olarak tanınması olarak anlam taşıyıp taşımayacağıyla ilgili tartışmalar, gündemin ana maddesini oluşturmuştur. Bu gelişmeden sonra AB, 2005 yılında yayınladığı 'Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Ek Protokolün imzalanmasını ve bunun sonucu olarak Güney Kıbrıs'ın da Gümrük Birliğine dahil edilmesini talep etmiştir. Bu talebin öneminin altının çizilmesi ise, Türkiye'nin görüşmelere başlayabilmesi için Protokol'ü imzalama konusundaki teklifini yerine getirmesine ilişkin bir vurgulama niteliği de oluşturmuştur.

12 Mayıs 2004'te Resmî Gazetede¹³⁶ yayınlanan kararlar doğrultusunda GKRY dışındaki dokuz yeni AB üyesini GB'ye ilave eden Türkiye, Rum tarafı ve AB'den gelen tepkilerin ardından 2 Ekim 2004'te Resmi Gazetede Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren karar¹³⁷ ile basılarak GKRY'yi de GB kapsamında "Kıbrıs" adı altında yer vermiştir. AB bu durumu yeterli bulmamış ve Birliğin daha önceki genişlemelerinde böyle bir zorunluluk olmamasına rağmen, Türkiye ile 3 Ekim 2005'te üyelik müzakerelerinin başlayabilmesi için Ankara Antlaşması'nın meydana gelmesine yönelik protokol imzalanmasını bir ön koşul haline getirmiştir. Sonuç olarak mesele, Ankara Antlaşması'nın nasıl genişletileceği, bunun GKRY'yi tanıma anlamına gelip gelmeyeceği noktasında tıkanmıştır. Bu Uyum Protokolünün konusu, 17 Aralık Zirvesi sonuç açıklamasından önce AB'nin Türkiye'nin üyeliğine ilişkin 6 Ekim 2004 tarihli Tavsiye Raporu'nda belirtilmiştir.

¹³⁵ Akgöncü, a.g.e., s. 125.

¹³⁶ 12 Mayıs 2004 tarihli Resmî Gazete için bkz.

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2004/05/20040512.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2004/05/20040512.htm>

¹³⁷ 02 Ekim 2004 tarihli Resmî Gazete için bkz.

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/main.aspx?home=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2004/05/20040512.htm&main=http://rega.basbakanlik.gov.tr/eskiler/2004/05/20040512.htm>

Raporda belirtilen AB Komisyonu'nun, Temmuz 2004'te sunulan taslak protokol konusunda Türkiye'den olumlu yanıt beklediği ve gerekli değişiklikleri yerine getirmesi gerektiği açıklamasından, taslak protokol yazımının Temmuz 2004'te Türk Hükümeti'nin eline geçtiği anlaşılmakta, 2 Ekim 2004'te "Kıbrıs"ın GB'ye dahil edilmesinin, böyle bir protokolü imzalamaktan kaçınma düşüncesiyle gündeme getirildiği sonucuna varılmaktadır. Fakat 17 Aralık Zirvesinde AB'nin Protokol konusundaki diretmesini sürdürmesiyle, Türk Hükümeti Uyum Protokolü'nü görüşmeler başlamadan önce "imzalamaya hazır olduğu" ifadesi Devlet Bakanı tarafından mektup şeklinde bir hükümet açıklaması olarak AB makamlarına gönderilmiş ve bu açıklamadan memnuniyet duyulduğu Zirve Sonuç Bildirisi'ne de yansımıştır. Uyum Protokolü ile ilgili olarak Türkiye ve AB Komisyonu arasında 2 Mart 2005'te Brüksel'de başlatılan müzakereler, Türk heyetinde yer alan Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Ertuğrul Apakan ile Büyükelçi Deniz Bölükbaşı tarafından gerçekleştirilmiştir.¹³⁸

26 Nisan 2005'te Lüksemburg'da düzenlenen Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısı neticesinde açıklanan AB ortak tutum belgesinde ek protokol konusunda yer alan açıklamalar AB'nin tutumları ile ilgili önemli bir gösterge olmuştur. Söz konusu belgede, "Türkiye'nin Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin ek protokolle ilgili görüşmesini ortaya koyan mektubunun memnuniyetle karşılandığı, protokolün imzalanması, onaylanması ve ardından yürürlüğe sokulmasının Türkiye ve AB üye ülkeleri arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi için önemli bir adım olacağı" açıklanmıştır. Ayrıca, Türk limanlarında "Kıbrıs Cumhuriyeti" bandrollü gemilerde ambargo uygulamasının kaldırılması ve Türkiye ile "Kıbrıs Cumhuriyeti" arasında malların serbest dolaşımının sağlanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bu kapsamda 17 Aralık Zirvesinde müzakerelerin başlaması için "uyum protokolünün imzalanması" yeterli görülmemekte ise de, ileriki yıllarda imza ile yetinilmeyeceği, onay ve uygulama, ayrıca Türkiye havaalanları ve limanlarının Rum gemi ve uçaklarına açılması konusunda sorunlarla yüz yüze kalınacağı anlaşılmıştır. Protokol metni, AB ülkelerinin Brüksel'deki daimi temsilcilerinden oluşan Daimi

¹³⁸ Utku Çakırözer, **Milliyet Gazetesi**, AB ile protokol takvimi hazır, 05.03.2005.

Temsilciler Komitesi'ne (COREPER) sunulmasının ardından, 16–17 Haziran 2005 Lüksemburg Zirvesi öncesinde 13 Haziran 2005'te toplanan ve AB Dışişleri Bakanlarından meydana gelen AB Genel İşler Konseyi'nin onaylaması ile imzalanması durumuna getirilmiştir. 29 Temmuz 2005'te imzalanan Protokol'ün Türkiye açısından yürürlüğe girmesi için TBMM'de oylanarak onaylanması gerekmektedir. Protokolün imzalanmasının hemen ardından Türkiye Cumhuriyeti tarafından ilave bir deklarasyon gönderilerek 'Türkiye Cumhuriyeti'nin Ek Protokolü imzalamasının Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ni tanıması anlamına gelmeyeceği' belirtilmiştir. Eylül 2005 tarihinde ise AB üye devletleri müşterek bir karşı deklarasyon yayınlayarak, Türkiye'nin bildirgesini kabul etmedikleri dolayısıyla hiçbir hukuki bağlayıcılığının bulunmadığını belirtmiş ve Türkiye'nin protokolü imzalamaktan doğan sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Türkiye'de uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk alanında çalışan uzmanların, sadece Uyum Protokolü'nün imzalanması değil, içerdiği yükümlülükler, bildirge yayınlama, TBMM tarafından onaylanma gibi birçok konuda da farklı görüşler ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) bu konuyla ilgili olarak 12 Mayıs 2005'te Brüksel'de gerçekleştirdiği çalışma toplantısında buluşan uluslararası hukuk alanında uzman olan Prof. Dr. Eric David, Prof. Dr. Ruşen Ergeç, Prof. Dr. Işıl Karakaş ve Dr. Sylvia Tiryaki şu görüşleri ifade etmişlerdir: "Protokol'ün Türkiye tarafından imzalanıp onaylanması, GKRY'nin tanındığı anlamına gelmemektedir. Uluslararası hukuk yönüyle devletin açık iradesi dışında tanımının söz konusu olmamasına rağmen, Türkiye'nin bu konudaki tavrını daha da açıklığa kavuşturması açısından Protokol'e ek yazılı bir bildirim yapılmasının fayda sağlayacağı savunulmaktadır. Kıbrıs'ın AB'ye girişine ilişkin 10. Protokol uyarınca, topluluk müktesebatının uygulanması Kuzey Kıbrıs'ta askıya alınmış olduğundan, Gümrük Birliği sadece Türkiye ve AB'nin halen kapsadığı alan bakımından söz konusu olarak yer alacaktır¹³⁹,"

¹³⁹ <http://www.abhaber.com/haber.php?id=5083>

Bu kararlar ışığında, uzmanların Uyum Protokolü konusunda görüşlerini özet olarak yer vermekte fayda vardır: Prof. Dr. Hüseyin Pazarıcı'ya göre: “Gümrük Birliğinin, Güney'in muhatap alınmasını gerektirdiği çalışmalarda, örneğin ürünlerle ilgili menşe şahadetnamesi istendiğinde, Kıbrıs'ın bütünü adına GKRY'nin işlemde bulunma yetkisi kabul edilmiş olacaktır. Bu ise bazı durumlarda Kuzey'in yani KKTC'nin reddi anlamına gelecektir. AB, Katılım Anlaşması'nda GKRY'yi “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak kabul ettiği ve bu anlaşma “birincil hukuk” anlamına geldiği için, Protokol imzalanmasını “Kıbrıs Cumhuriyeti” ile yapılmış bir anlaşma olarak kabul edecektir. Ancak AB üyesi olmaktan vazgeçilmesi durumunda geri dönüş mümkün olabilecektir¹⁴⁰,”

KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyelerinden Dr. Kudret Özersay'a göre; “Türkiye, gümrük otoriteleri ile idari işbirliği türünden ilişkiler içerisinde olmasıyla Rum hükümetini kabul etmiş olacaktır. Bu durum, Kıbrıs'ta bulunacak çözümün zeminini, Kıbrıs Türk tarafının aleyhine değiştirecek, KKTC tarafından yapılmış ve yapılacak olan pek çok hukuksal işlemin ve TC-KKTC antlaşmalarının tamamen yok sayılması durumunu ortaya çıkaracaktır.” KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Dr. Hacer Soykan Adaoğlu'na göre; “Protokol'ün imzalanması, kısmen GKRY'nin tanınması anlamına gelecektir. AB ile üyelik müzakerelerindeki bölümler, teknik konular gibi gözükmeyle birlikte, süreç içinde örneğin balıkçılık konusu ele alınırken “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin karasularının tanınması gündemde yer alabilecek ve bu tür gelişmelerle tanımanın bütün sonuçlarını ortaya çıkarabilecek ilişkiler kurulabilecektir¹⁴¹,”

Galatasaray Üniversitesi'nden Doç. Dr. Ercüment Tezcan'a göre; “Uluslararası hukuk açısından bir devletin diğer bir devleti tanıma gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak konu Avrupa Birliği üyeliği olunca üye devletleri tanıma yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır. GKRY'nin tanınmasıyla ilgili sorun hukuki olmaktan

¹⁴⁰ Hüseyin Pazarıcı, **2023 Aylık Dergi**, “İstediğiniz Şerhi Düşün Uyum Protokolü'nün İmzalanması ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ Adı Altında Rum Yönetimi'ni Tanımak Anlamına Gelir”, Ocak 2005, s.38-44.

¹⁴¹ **Milliyet Gazetesi**, İşte 17 Aralık için İyi ve Kötü Senaryolar, 06.12.2004

çok politiktir ve Türkiye siyasi açıdan GKRY'yi muhatap kabul etmiş olarak görülecektir^{142,,}

Galatasaray Üniversitesi'nden Prof. Dr. Işıl Karakaş'a göre: "Uyum Protokolü'nün imzalanması, GKRY'nin üstü kapalı şekilde tanınması anlamına gelmemektedir. TBMM'nin protokolün onaylanmasını uygun bulması gereği gerekmemektedir. Anayasanın 90/3. maddesince uygulama antlaşması niteliğindeki söz konusu protokol, TBMM tarafından onay yasası ile yeterli bulunması mecburiyeti olmayan antlaşmalar niteliğindedir ve Bakanlar Kurulu kararnamesi ile kabul edilerek Cumhurbaşkanının imzasına sunulur. Ancak söz konusu protokolün yayınlanması gerekmektedir^{143,,}

Rum tarafının ve AB'nin Uyum Protokolü konusundaki ısrarını, Kıbrıs meselesinin AB'nin hukuk platformuna çekerek, GKRY'nin Türkiye tarafından muhatap alınmasını ve "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin meşru temsilcisi olarak tanınmasını sağlamak yoluyla çözüme formülü olarak karar vermek mümkündür.

17 Aralık Zirvesi sonrasında Rum tarafının tekrar görüşme ortamı oluşturulmasına yönelik girişimlere karşı katı bir tutum içinde olması ve Annan Planı'nda değişiklik taleplerini BM Genel Sekreteri'ne yazılı olarak belirtmesi çağrılarını karşılıksız bırakması da aynı anlayış doğrultusunda ifade edilebilir.

Uyum Protokolü'nün Türkiye tarafından imzalanmasının ardından GKRY'nin, Ankara'da büyükelçilik veya bir büro açmak istediği ve bu isteğini AB'ye bildirdiği yönünde Rum basınında yer bulan haberler ise konuya ilişkin nabız yoklamaya yönelik hareketler olarak düşünülmektedir.

Ankara Antlaşması'nın 25. maddesi, "Her akit taraf, Antlaşmanın uygulama ve yorumu ile ilgili ve Türkiye'yi veya Topluluğu, Topluluk üyesi bir devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyi'ne getirebilir. Ortaklık Konseyi anlaşmazlığı karar

¹⁴² <http://www.usakgundem.com/yazar/121/3-ekim-%C3%B6ncesi-son-gelismeler-ii.html>

¹⁴³ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=39126&l=1>

yolu ile çözebilir; keza, anlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na ve mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeyi kararlaştırabilir¹⁴⁴” hükmünü içermektedir.

GKRY, Uyum Protokolü'nün onaylanması ile birlikte, Protokolde yer alan yapılması gerekenlerin yerine getirilmemesi halinde 25. maddenin içerdiği mekanizmaları harekete geçirme amacı taşıyacaktır. Ankara Antlaşması'nın 9. maddesinin, Türkiye'nin AB üyelerini bir bütün olarak görüp uyrukluğa dayalı ayrımcılık etmeyeceği hükmünü içermesi nedeniyle Rum gemi ve uçaklarına uygulanan ambargonun sürdürülmesi de zor hale gelecektir.

2005 yılından itibaren bütün ilerleme raporlarında Türkiye'nin bu imzayı meclisinden geçirmesi ve Türk liman ve hava sahalarının Rum gemi ve uçaklarına açılması talebi büyük bir baskı unsuru olarak kullanılmaktadır. Özellikle büyük tanker filolarına sahip Güney Kıbrıs Rum Kesimi Türk limanlarına akmakta olan petrol ve doğalgazın taşıyıcısı olmak için sabırsızlanmaktadır. Bugün Türkiye ile AB arasında başlayan katılım müzakerelerinde birçok başlık Rum Kesiminin vetosu sebebiyle askıya alınmıştır. Rumların bu davranışının altında yatan gerçek ise Türkiye'ye baskı yoluyla ek protokolü meclisten geçirtmeye çalışmaktır.¹⁴⁵

Uyum Protokolü'nün imzalanması ve onaylanması, bir ülke ile Gümrük Birliği ilişkisi kurulması ile ilgili hukuki ve ekonomik boyuttan daha çok AB ve KKTC ile ilişkilerini, Türkiye'nin Kıbrıs politikasını, Kıbrıs meselesi ile ilgili gelişmelerin sürecini ve iç politikadaki dengeleri etkileyecek siyasi sonuçların oluşmasına neden olan bir aşamayı da beraberinde getirmektedir. Tanıma odaklı birçok tartışmaya neden olan ve AB yetkililerinin ifadesiyle Türkiye-AB ilişkilerinde “tren kazasına” yol açacağı açıklanan bu belgenin içeriğinin onay aşamasına gelinmesine rağmen kamuoyuna söylenmemesi, çeşitli tereddütlere neden olmaktadır.

AB'nin 21 Eylül 2005 Kıbrıs Deklarasyonu çerçevesinde Aralık 2006 Zirvesi öncesinde görüşme başlıklarının durdurulmaması için ön şart olarak gündeme getirilen ek protokolün yürürlüğe girmesi, TBMM'de onaylanması ile mümkün olabilecektir.

¹⁴⁴ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_ankara.html

¹⁴⁵ Akgönenç, a.g.e., s.125-129.

Ancak, bu noktada Türk Hükümeti bir çelişkiyle karşı karşıyadır. Aksi takdirde Avrupa Parlamentosu, 28 Eylül 2005 tarihinde aldığı kararıyla, ek protokolü TBMM'den beraberinde Türkiye'nin 29 Temmuz 2005'te protokolü imzalarken yayınladığı, bu imzanın GKRY'yi "tanıma" anlamına gelmediğini içeren deklarasyon olmaksızın geçirmesi halinde onaylayabileceğini ifade etmiştir. Bu durumda, Kıbrıs ile ilgili böyle bir oylama, iç siyasi dengeleri de bozabilecek bir özellik ortaya çıkarabilecektir. Protokol, beraberindeki bildirim ile TBMM'ye getirilmesi halinde kabul edilse bile, AB tarafından kabul edilmeyecektir. Deklarasyonsuz olarak oylanması durumunda ise, büyük bir ihtimalle TBMM'de onaylanmayacaktır. TBMM'den protokolü hayır kararı çıkması halinde, AB ile bir kriz yaşanacak ve AB üyeliğini temel hedef olarak benimseyen Türk dış politikası açısından istenmeyen sonuçlar ortaya koyacaktır.

"Tanımıyorum" şeklinde bir açıklamayla, anlaşmanın içeriği ve getirdiği sorumluluklar ortadan kaldırılabilecek midir? Bu sorulara net bir cevap verilemediği konumda, deklarasyon yayınlanmasının, hem AB ve GKRY'yi, hem de iç kamuoyunu tatmine yönelik bir ara formül olarak gündeme getirildiği konusunda endişeler ve telaşlanmalar ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, gerçek aşamaya gelinceye kadarki zaman aralığında "isteyen tarafın tanındığı, diğer tarafın ise tanımanın gerçekleşmediği" şeklinde bir yoruma varılmasına" olanak verilmektedir.

Ek protokolle, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla GKRY, menşe şahadetnameleriyle alakalı nadir bir otorite haline gelecek ve bütün gümrük düzenlemeleri kontrolü altında olacaktır. Uyum Protokolü AB içerisinde birincil hukuk özelliği taşıdığı için, onaylanmasından itibaren KKTC'ye yönelik doğrudan ticaretle ilgili AB tüzüğü'nün de bütün ticareti Rumlar üzerinden yapma şartı yer alacaktır. Bu durumda, hem Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün yürürlüğe girmesi izolasyonların ortadan kaldırılması anlamında bir getirisi olmayacak, Kuzey tarafı giderek daha fazla Güney'e bağımlı ve mecbur hale gelecek, hem de Türkiye'nin KKTC ile yapacağı ticaretin yasal olmaması olarak ifade edilmesi gündeme gelebilecektir.

BÖLÜM IV. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN KIBRIS KONUSUNA BAKIŞ AÇISI

4.1. AB’nin Kıbrıs Politikası

Kıbrıs sorunu ortaya çıktığında Avrupa Birliğinin temellerini oluşturan anlaşmalar henüz yeni imzalanmıştı ve AB bugünkü gibi önemli bir güç değildi. Türkiye ve Yunanistan bir yandan Kıbrıs konusunda mücadele içindeyken öte yandan Avrupa bünyesinde kurulan ortaklıkların parçası olmak için başvurular. Kıbrıs Türkleri ve Rumlar da Ada’nın ekonomik geleceği için Avrupa Ekonomik Topluluğu ile işbirliğini zaruri görüyorlardı ve aralarındaki tüm sorunlara rağmen AET başvurusu konusunda fikir birliği içindeydiler.

AB 1980 yılına gelinceye kadar Türk-Yunan anlaşmazlıkları konusunda taraf olmama yönünde bir tutum sergilemiştir. Nitekim Yunanistan’ın üyelik başvurusunda bulunmasının ardından AB Konseyi “Yunanistan’ın başvurusu AB ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkilemeyecek ve Türkiye AB Ortaklık Anlaşmasında yer alan haklarından etkilenmeyecektir¹⁴⁶,” yönünde görüş bildirmiştir. Ayrıca AB Komisyonu 1976 yılında yaptığı bir açıklamada AB’nin Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilaflara taraf olmadığını ve olmaması gerektiğini belirtmiştir.

Ancak 1981 yılından sonra Yunanistan’ın tam üye olması ile birlikte AB Kıbrıs konusunda Yunanistan’a yakın bir tavır sergilemeye başlamıştır.

1981’den sonra Avrupa Toplulukları içerisine dahil olan Yunanistan, Kıbrıs konusunda siyasi manada istediği kadarıyla destek bulamasa da, Kıbrıs ve Avrupa Toplulukları arasındaki iktisadî ilişkilerin geliştirilmesi konusunda başarılı olmuştur. 1983’de “Kıbrıs Cumhuriyeti” ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında imza edilen ek

---

¹⁴⁶ www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/PembeKitap.doc

protokolle, Rumlara bir takım iktisadî üstünlükler tanınmış, 1987’de ise Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmış; bu sayede “Kıbrıs Cumhuriyeti” Avrupa Toplulukları ile bağlantılı olan en ayrıcalıklı ülke mevkiine gelmiştir.¹⁴⁷

1987 yılında Türkiye’nin tam üyelik başvurusunda bulunmasından sonra AB ile olan ilişkilerinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilaflar ve Kıbrıs konusu sürekli Türkiye-AB ilişkilerinin gündeminde olmuştur.

Aynı yılda Avrupa parlamentosu tarafından yayınlanan bir bildiriye Kıbrıs’ta Londra ve Zürih anlaşmaları çerçevesinde garantör taraflardan biri olan Türkiye’nin Ada’da bulundurduğu ve Yunan propagandası ile ‘işgal gücü’ olarak tanımlanan Türk askeri birliklerinin Kıbrıs Adasından çekilmesini ve garantörlük hakkının zayıflatılmasını istemiştir. 1987 yılında alınan bu kararlarda üzerinden yıllar geçmesine rağmen bir değişikliğe uğramadığı gibi Türkiye için her yıl hazırlanan ilerleme raporlarının bir parçası haline gelmiştir.¹⁴⁸

Kıbrıs’ın AT’ye üyelik başvurusunun nedenlerine bakıldığında, ekonomik etkenin ön plana çıktığı görülür. Çünkü Kıbrıs, İngiltere’nin AT’ye tam üye olması durumunda ekonomisinin olumsuz yönde etkileneceğini düşünmekteydi. Ayrıca Kıbrıs, daha çok bir tarım ülkesi özelliği göstermekteydi. İngiltere’ye ihraç edilen tarım ürünleri, toplam tarım ürünlerinin %70’ini oluşturmaktaydı. Bu durumda ürünlerin gümrüklü olarak İngiltere pazarına girmesi durumunda Kıbrıs ayrıcalıklı konumunu kaybedeceği ve ihracatının çok ciddi bir biçimde zarar göreceği endişesi duymaktaydı. Ancak Ortaklık Antlaşması için yapılan başvurunun hemen ardından Kıbrıs’ta toplumlar arası çatışmalar başlamış ve Türk toplumu temsilcileri ortak hükümetten fiilen ayrılmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, AT ile görüşmeler sürdürülmüş ve Kıbrıs Hükümeti adına Rum toplumunun temsilcileri tek başlarına müzakereleri yürütmüş ve 19 Aralık 1972 tarihinde AT ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında ortaklık Antlaşması imzalanmıştır.

¹⁴⁷ Masis Kürkçügil, **a.g.e.**, s.155.

¹⁴⁸ Akgönenç, **a.g.e.**, s.50.

Böylece Kıbrıs, Yunanistan (1962), Türkiye (1964) Malta'dan sonra AT ile ortaklık ilişkisine giren dördüncü ülke olmuştur.¹⁴⁹

Türkiye'nin tam üyelik başvurusu sonrasında Topluluk organları Kıbrıs sorununu daha fazla dile getirmeye başlamışlardır. 26 Haziran 1990 tarihinde Dublin'de yapılan AB Zirvesinde 'Kıbrıs sorunu Türk-AB ilişkilerini etkiler' kararı yer almıştır. Bu şekildeki bir bildiri elbette AB'yi meselenin taraflarından birisi konumuna getirmiştir. Aynı yıl içerisinde Avrupa Parlamentosu Ada'daki Türk işgalinin sona ermesinin ilişkilerin normalleşmesi için şart olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁰

1990 yılının Temmuz ayında Rum kesimi tüm Kıbrıs adına üyelik başvurusunda bulunmuştur. Üyeliğin gerçekleştiği yıla kadar da AB-Kıbrıs arasındaki tüm müzakereler yalnızca Rum tarafı ile yürütülmüştür.

1994 yılında Türkiye Gümrük Birliği ile ilgili hazırlık çalışması içindeyken Kıbrıs konusu askıya alınmış bulunmaktaydı. Bu durumu endişe ile izleyen Yunanistan, Kıbrıs'ın AB üyesi olması ile birlikte Birlik içinde iki Yunan sesinin olacağını düşünerek Kıbrıs'ın AB'nin tam aday listesine girmesi için yoğun bir çalışma içine girmiştir. Oysa AB Türkiye'nin GB ile ilgili çalışmaları sona ermeden Kıbrıs ile ilgili bir tarih vermenin Kıbrıs Adasını kesin olarak ikiye böleceğini düşünmekteydi. Yunanistan AB'nin Türkiye destekli davrandığını düşünerek 19 Aralık 1994 yılında yapılması gereken AB Ortaklık Konseyi'ni vetosunu kullanarak engellemiştir. Gümrük Birliği Anlaşmasının ertelenmesinden dolayı AB-Türkiye-GB görüşmeleri tamamen durma noktasına geldiği bir sırada ABD bu duruma müdahale etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Richard Holbrooke, Türkiye'nin Kıbrıs'a verilecek müzakere tarihine karşı çıkmasına gerek olmadığını çünkü Türk tarafı olmadan Kıbrıs Rum tarafının tek başına AB üyesi olamayacağını söylemiştir. Ayrıca Türkiye'nin AB'ye giden tam üyelik yolunda GB'ye girmesi gerektiğini belirtmiştir. ABD tarafından iletilen bu mesajdan kısa bir süre sonra 6 Mart 1995 tarihinde AB Ortaklık Konseyi'ni toplanmış ve Kıbrıs'ın altı ay sonra müzakerelere başlayabileceği kabul edilmiştir.

¹⁴⁹ Melek Fırat, **AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları, En Uzun On Yıl**, İstanbul, Buke Yayınları, 2000, s.244-245.

¹⁵⁰ Masis Kürkcügil, **a.g.e.**, s.156.

1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesinde Kıbrıs konusuna özel bir önem verilmiştir. Kıbrıs'ın uluslararası anlaşmalar olan Londra ve Zürih anlaşmalarına göre Yunanistan, İngiltere ve Türkiye'nin onayı olmadan herhangi bir uluslararası örgüte üye olması mümkün değilken Avrupa Konseyi 1998 yılından itibaren Kıbrıs'ın Birliğe girme koşullarının görüşüleceği müzakerelerin başlayacağını bildirmiştir. Konsey, BM nezdinde sürdürülen iki bölgeci federasyon fikrinden hareketle devam eden görüşmelere Kıbrıs'ın üyeliğinin hız kazandıracağını ve Ada'ya sivil barış ortamının geleceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Bildirgenin 35. Maddesinde Avrupa Konseyi, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin güçlenmesinin bir koşulunun da Türkiye'nin müzakerelere destek vermesine bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Türkiye Lüksemburg Zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda bir süre AB ile olan görüşmelerini askıya almıştır.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinde AB yine Kıbrıs konusunu gündemine almıştır. Zirve Sonuç Bildirgesi'nin dokuzuncu maddesinde Konsey, Kıbrıs ile AB arasında devam eden üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar Kıbrıs sorununda kapsamlı bir çözüme ulaşamadığı takdirde Kıbrıs'ın üyeliği kararını çözüm müzakerelerine bakmaksızın vereceğini bildirmiştir.¹⁵¹

Avrupa Parlamentosu, 5 Ekim 2000'de yayınladığı demeçte; Türkiye'nin AB'ye tam üye olabilmesi için Kıbrıs sorununu acilen çözmesi gerektiğini ve Türk Ordusu'nun işgal gücü olduğunu ileri sürmüş, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (Rum kesimi) Ada'yı bir bütün olarak temsil etme hakkına sahip tek devlet olduğunu kabul etmiştir. Kıbrıs'ın Türkiye tarafından işgal edildiğini, Kıbrıs'ın (Rum kesimi) Kopenhag Kriterlerini tam olarak yerine getirdiği için AB üyeliğine alınacağını, bu konuda Türkiye'nin yapacağı her türlü politik ve manevi itirazın geçersiz olacağını, Kıbrıs Türk kesimi ve Türkiye'nin bu konudaki iyi niyet eksikliğinin üzüntü verici olduğunu hiç çekinmeden açıklamıştır.

2001 yılında Rum Kesiminin Temsilciler Meclisinde konuşan Avrupa Komisyonu Başkanı Romana Prodi AB'nin BM Genel Sekreteri ve temsilcisinin çalışmalarına tam destek verdiğini ifade etmiştir.¹⁵²

¹⁵¹ Akgönenç, a.g.e., s.105-88.

¹⁵² Mehmet Hasgüler, Ümit İnatçı, **Kıbrıs'ın Turuncusu**, Anka Yayınları, 2003, s.172.

17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde ise Kıbrıs konusu birincil sorun düzeyine yükselmiş ve Türkiye ile müzakerelerin başlaması bakımından adeta ön koşul haline gelmiştir. Türkiye'ye daha önce pek çok kez Kıbrıs'ın Türkiye ile müzakerelere başlamak için bir kriter olmadığı söylenmiş olsa da Brüksel Zirvesi Kıbrıs konusuna bağlı olarak başlamış ve 17 Aralık kararıyla tüm kozlar Kıbrıs Rumlarının eline geçmiştir. İlginç bir şekilde Türkiye ile ilişkilerde atılan her adım Rum kesimini üyeliğe taşımıştır.

2004'te Annan Planının referandum sürecine Avrupa Birliği açıkça taraf olmuş ve iki tarafta da evet oylarını desteklemiştir. Ne var ki, Rum kesimi plana hayır dediği halde AB üyesi olduğunda Birlik yaşadığı hayal kırıklığını gizlememiştir. Referandum sonrası Türk tarafının tutumunun ödüllendirilmesi yönünde ekonomik anlamda birçok vaatler verildiyse de, geçen süre zarfında bunlar yerine getirilmemiştir. AB'nin Kıbrıs'a müdahaleleri Türkiye'nin üyelik süreci üzerinden gerçekleşmektedir. Rumların üyeliği ile sorunu içselleştiren AB soruna bağlı olarak Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinde sekiz başlığı askıya almıştır. Zaman içerisinde ekonomik örgütlenmelerin ötesinde siyasi birliktelik olma yönünde ilerleyen Avrupa Birliği evrim süreci içerisinde önce Kıbrıs sorununun tüm tarafları aynı potaya dahil olma yönünde irade beyan etmiştir. İngiltere'nin üyeliği ile başlayan bu eğilimin son halkası Rum kesiminin üyeliği, Türk kesiminin ise referandumda verdiği evet oyuyla ortaya koyduğu niyet beyanıdır. Avrupa Birliği çözüm için tercihini Annan Planını destekleyerek ortaya koymuş, ancak bu plan başarısız olduğunda bir alternatif geliştirememiştir.

Türkiye Avrupa Topluluklarına tam üyelik başvurusunda bulduktan iki yıl sonra GKRY'de Kıbrıs adına başvuruda bulunmuştur. Türkiye'nin üyeliğinin önünde en önemli engel olarak görülen Yunanistan, Rum kesiminin üyeliğini desteklemiştir. Ekonomik ortaklığın çok ötesinde ortak Avrupa idealinin çatısını oluşturan AB Kıbrıs sorununda da daha fazla sahne alır olmuştur. Türkiye ile ilişkiler Kıbrıs sorunu ile ilişkili seyretmiş Türkiye ile Gümrük Birliği anlaşması imzalandığında Rum kesimine AB'nin kapıları açılmıştır. 2004'de GKRY AB üyesi olduğunda ise alınan kararlara göre Kıbrıs'ın tamamını temsil ediyordu ve Türkiye AB topraklarında işgalci konuma düşüyordu.

Eylül 2005 tarihi itibarıyla de imzalanan Ankara Anlaşması Ek Protokolü ile birlikte tüm Türk liman ve hava sahalarının Rum gemi ve uçaklarına açılmasının sağlanması talebi adeta bir baskı unsuru olarak bütün ilerleme raporlarında belirtilmiştir. Oysa Türkiye liman ve hava sahalarını açsa bile Güney Kıbrıs'ı tanımadığı yönündeki beyanlarının AB tarafından benimsenmediği de açıkça ifade edilmiştir.

Doğu Akdeniz'i ve Kıbrıs'ı kontrol etmek AB'ye çok geniş bir coğrafyada politik, askeri ve ekonomik açıdan avantaj sağlayacaktır. AB ülkeleri ihtiyaçları olan petrolün %80'ine yakını Ortadoğu ülkelerinden temin etmekte ve bunun da önemli bir bölümünü Akdeniz havzası üzerinden Avrupa'ya taşınmaktadır. Birliğin gerek ihtiyacı olan enerjiyi güvenceye alabilmesi için gerekse politik arenadaki gücünü arttırabilmesi için Akdeniz üzerinde bayrağını dalgalandırabilmesi önemlidir.¹⁵³ Bu nedenle Kıbrıs; AB, ABD ve hatta Rusya için Orta Asya enerji kaynaklarına en yakın askeri üs olarak kullanılabilir alanlardır.

Kıbrıs'ın Orta Doğu, Kafkasya ve İç Asya petrol ve doğalgazın denetimi ve kullanımını üzerinde bir kontrol noktası olma özelliği ve Avrupa Birliği'nin kendisine en yakın olan Orta Doğu enerji kaynaklarına ABD'den daha fazla muhtaç olması, Kıbrıs'ın AB dış politikası açısından önemini daha da arttırmaktadır. Kıbrıs Adası, Akdeniz – Dubrovnik - Orta Avrupa - Hamburg petrol güzergâhını engelleyecek noktadır.¹⁵⁴ Bununla birlikte Bakü-Ceyhan petrol hattının gerçekleşmesi ardından petrol yollarının boğazındadır.

Ayrıca Ortadoğu'daki sıcak çatışmalara en yakın güvenlik alanıdır. AB'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ticaret yollarının üzerindedir. Malta ve Kıbrıs Akdeniz üzerinde Birliğin kaleleri olarak öneme sahiptir. 20. yüzyılın başında İngiltere'nin tek başına sahip olduğu Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs hattına artık Avrupa Birliği egemen olmuştur.

¹⁵³ Kantarcı, a.g.e., s.114.

¹⁵⁴ Emel Akçalı, **Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikası, Kıbrıs Ve Geleceği: Ekonomi-Politik Tartışma**,(Der) Dr.İrfan Kalaycı, Ankara, Nobel Yayıncılık, Aralık 2004, s.152.

Dolayısıyla AB'nin büyüme ve genişleme politikası içerisinde Akdeniz ve Ege denizinde hakimiyet kurma amacı bulunmaktadır. Bu hedefini gerçekleştirebilmek için güçler mücadelesi ve dengesinde en stratejik toprak parçası konumunda bulunan Kıbrıs Adasını kontrol altında tutmak için Kıbrıs'ı henüz problemlerin çözülmemiş olmasına rağmen Birlik içine dahil etmiştir.

Oysa çözümün Türkiye ve KKTC'nin stratejik çıkarları dikkate alınmadan sonuçlandırılması düşünülemez. Konu ile ilgili Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 5 Kasım 2009 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı David Miliband ile Ankara'da yaptığı basın toplantısında düşüncelerini "Türkiye'nin limanlarını açma konusundaki taahhüdü ne kadar AB Konseyi açısından bağlayıcı ise KKTC üzerindeki izolasyonların kaldırılması da bizim açımızdan o derece önemli bağlayıcı bir hükümdür. Bunlar ancak birlikte ele alındığı zaman adil bir yaklaşım sergilenebilir¹⁵⁵," şeklinde ifade etmiştir.

Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde yaşanan sorunları aşmak adına Birliğin Zirve dönemlerinde konu bazlı çeşitli öneriler ortaya konya da, AB bütünsel bir çözüm perspektifi ortaya koymaktan uzaktır. Birliğin kimi üyeleri Yunanistan ve Rum kesiminin tutumlarını eleştirse de sonuçta bütünlük içerisinde hareket etmektedirler. Geline nokta da AB Türkiye için bir hedefse, Kıbrıs bu hedefe giden yolda kritik yol ayrımlarından biridir. 1974'de İngiliz Dışişleri Bakanı Calaghan'ın Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş'e söylediği "Bugün Kıbrıs sizin esiriniz olabilir Sayın Güneş fakat gün gelecek siz onun esiri olacaksınız¹⁵⁶," öngörüsü bir anlamda doğrulanmıştır.

Kıbrıs'ta bir çözüm için sürenin azaldığına dikkat çeken Economist, Ada'daki sorunun çözülememesinden AB'yi de bir anlamda sorumlu tutarak, "Eğer Kıbrıs'taki görüşmelerden çözüm çıkmazsa, başka şans bulunamayabilir. Türkiye'nin AB umutları darbe alır. Böylece küresel bir güç olmak isteyen AB'nin de umutları azalır. Kendi içinde Kıbrıs meselesini çözemeyen Avrupa, dünyanın diğer bölgelerindeki meseleleri nasıl çözebilir?" yorumunu yapmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁵ <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-ingiltere-disisleri-bakani.tr.mfa>

¹⁵⁶ Murat Metin Hakkı, **Kıbrıs Çıkmazı**, Emre Yayınları, 2006, s.144.

¹⁵⁷ <http://www.haberler.com/the-economist-ab-kibris-sorununu-cozemezse-kuresel-haberi/>

AB kurallarına göre her faslın açılması ve kapatılması için bütün üyelerin oy birliği gerekmektedir. Herhangi bir üye üçte bir oy toplayarak belli fasılları süresiz olarak askıya alabilir ya da arzu ettiği şartların oluştuğunu kanaat getirdiğinde vetosunu kaldırabilir. Şu anki durumda Güney Kıbrıs Rum Kesimi şartlarının yerine getirilmediği gerekçesiyle askıya aldıkları müzakere başlıkları konusunda herhangi bir esneklik göstermeyeceklerini ifade etmektedirler. Avrupa Birliği, prensipleri dahilinde daima uyum ve çözümden yana olduğunu belirtmesine rağmen Türkiye söz konusu olduğunda aynı yaklaşımla hareket etmemektedir. 2005 yılından bugüne AB-Türkiye ilişkilerinde Türkiye'den her konuda daha esnek ve daha toleranslı olması beklenmektedir.¹⁵⁸

4.2. Diğer İlgili Büyük Devletlerin Kıbrıs Politikası

Yunanistan ve Kıbrıs

Yunanistan'ın Kıbrıs politikası, Helenizm düşüncesinin bir uzantısıdır. Zaman zaman Yunanistan'ın Kıbrıs politikası Kıbrıs Rum yönetiminin politikası ile çatışsa da, amaç her ikisi içinde Enosis'i gerçekleştirmek ve bunun içinde Kıbrıs'ı tam bağımsız devlet durumuna getirmektir. Kıbrıs'ın coğrafi olarak Türkiye'ye oranla, Yunanistan topraklarından oldukça uzakta bulunması, Ada'ya ilişkin olarak savunduğu tezlerde stratejik kanıtların pek fazla yer almamasına neden olmuştur. Bu nedenle Yunanistan tezlerinde sık sık Ada'nın etnik kompozisyonunu kullanmakta ve Rumların Yunan ırkından geldiğini ve aynı kültüre ait iki halk olduklarının altını çizmektedir. Bu durumda Ada nüfusunun çoğunluğunun Kıbrıslı Rumlardan oluşmasının Yunan tezlerine büyük avantaj sağladığı söylenebilir.

1954 yılı Yunanistan'ın Ada için silahlı mücadeleye girdiği tarihtir. 1954 yılında EOKA örgütünün en etkili isimlerinden olan Albay Grivas Yunanistan'ın teşviki ile İngiltere'ye karşı silahlı mücadeleyi yönlendirmek için Ada'ya gönderilmiştir. 1964 yılında Yunanistan tarafından gayri resmi olarak Türk yetkililere önerilen bir planda Enosis karşılığında, Ada'nın kuzeyinde 32 kilometre karelik bir alanın otuz yıllığına

¹⁵⁸ Akgönenç, a.g.e., s.184.

Türkiye'ye üs olarak verilmesi ve Ada Türklerine azınlık hakları tanınması teklif edilmiştir.¹⁵⁹

Yunan cuntası 20 Haziran 1974 tarihinde Kıbrıs meselesini çözerek Yunan iç politikasında koz elde etmek amacıyla harekete geçti. Yunanistan'da yönetimin askeri cuntaya geçmesi Kıbrıs'ta egemenlik mücadelesinin artmasını sağlamış ve 1974 Harekatı'na ortam hazırlamıştır. Kıbrıs Barış Harekatı ile Yunanistan'daki cunta idaresinin sonu gelmiştir. 1968'den itibaren Makarios'un arzulanan hedef olarak Enosis'i himaye ederken, hakiki hedef olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığının devam ettiğini görmesi; Yunanistan idaresi ile Kıbrıslı Rumlar arasında ciddi görüş ayrılıklarına neden olmuş; bu görüş ayrılığının sonucunda Makarios aleyhtarı bir darbe gerçekleşmiştir. Ancak darbe, Kıbrıs'ta Makarios'u devirmede muvaffak olamadığı gibi Yunanistan iktidarının da yitirilmesine sebep olmuştur. 1974 yılı güzünde Yunanistan Başbakanı olan Konstantin Karamanlis'in "Bugünkü gücümüzle Türkleri savaşarak yenmemizin imkânı yok, mücadelemizi her çareye başvurarak devam ettireceğiz, Türk'lerin yaralarını kaşıyıp kanatacağız"¹⁶⁰ demeci Yunanistan'ın cunta dönemi nihayetinde Türkiye ve Kıbrıs'a bakış açısını da açıkça belirtmektedir. 1974 harekatı aynı zamanda Kıbrıslı Rumlarla Yunanistan arasında da bir güven eksikliğine sebep olmuştur. Bu güven eksikliği ancak Andreas Papandreu'nun Yunanistan Başbakanı olması ile sona ermiş ve "millî birlik" yeniden teşkil edilmiştir. Kıbrıs'ı ilk ziyaret eden Yunan Başbakanı olan Papandreu, Yunanistan dış siyasetinin ana sorununun Kıbrıs'ta Türk işgaline son vermek olduğunu açıklamıştır. Bundan sonra Yunanistan'ın yeni millî doktrini "Lefkoşa karar verir, Atina destekler" şeklinde olmuştur.¹⁶¹

Bu doktrin Yunanistan'ın Rum Hükümetinin kararları üzerinde inisiyatifli olmadığı şeklinde açıklanmamalıdır. Nitekim 1985'de New York'da anlaşma imzalanma aşamasındayken Yunanistan'ın Kipriyanu'ya "Türk İşgali" bitmeden anlaşma imzalamaması yönündeki söylemi tarafları bir anlaşmanın eşliğinden geri döndürmüştür.¹⁶²

¹⁵⁹ Osman Metin Öztürk, **Doğu Akdeniz Ve Kıbrıs**, Ankara, Altın Küre Yayınları, 2003,s.168.

¹⁶⁰ Süleyman Koç, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Mayıs 2005, s.456.

¹⁶¹ Niyazi Kızılyürek, **Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 375.

¹⁶² Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt 1. İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.119.

1981’de Yunanistan’ın Avrupa Topluluğuna üyeliği ile birlikte sorunu Avrupalılaştırma çabaları 1988’e kadar somut bir netice vermese de Kıbrıs’ı da Enosis hayallerinden uzaklaştırarak bağımsız ülke tezini güçlendirmiştir.¹⁶³

Türkiye’nin tam üyelik başvurusu ile beraber Yunanistan Kıbrıslı Rumları AB’ye götürecek kapıları açmak için elini kuvvetlendirmiş oldu. Türkiye ile AB ilişkilerinde Türkiye, alınan her karar sonrasında karşısında Kıbrıs meselesini buldu. Böylelikle Enosis politikaları ile elde edilemeyen beraberlik AB politikaları ile sağlanmış oldu. AB bayrağı altında Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar kendilerine yer buldular. Avrupa Topluluğuna dahil olan Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan’ı ekonomik anlamda rahatlatmıştı. Özellikle, Yunanistan’ın güvenlik sınırlarını Kıbrıs’a kadar yayma kararı sonrasında, Yunanistan’ın savunma giderlerinde büyük bir meblağ meydana getirmişti.¹⁶⁴ Kıbrıs’taki Rum politikaları bundan böyle sadece Yunanistan’ın değil tüm AB ülkelerinin güvencesi altındadır. Bu güvenceye rağmen Yunanistan ve Rumlar Ada’nın kuzeyinin ikinci bir Hatay meselesi misali olarak Türkiye’ye dahil edilmesinden endişe duymaktadırlar.¹⁶⁵

Annan Planı sürecinde Yunanistan duruma göre strateji belirleme yolunu seçmiştir. Yunan Hükümet yetkililerinin görüşü her ne kadar Annan Planı’nın GKRY tarafından kabul edilmesi şeklindeyse de sonuçları itibarıyla bakıldığında, Türkiye tarafından KKTC’ye uygulanan baskı Yunanistan tarafından GKRY’ye uygulanmamış görünüyor. Rum kesiminin tüm Kıbrıs’ın yasal temsilcisi olarak AB’ye üye olması, ileride atılacak adımları kolaylaştıracak ve Türkiye’nin AB yolunda önünü keserek, bu yolla tavizlerin alınması açısından gerekli görülmüştür.

¹⁶³ Masis Kürkçügil, **Kıbrıs Dün ve Bugün**, İstanbul, İthaki Yayınları, 2003, s.153.

¹⁶⁴ Graham T. Allison, Kalipso Nikolaydis, **Yunan Paradoksu**, Çev. Bülent Tanatar Doğan Kitapçılık, 1999, s.85.

¹⁶⁵ Christopher Hitchens, **Hostage To History Cyprus, Cyprus from the Ottomans to Kissinger**, NY, Verso, 2002, s.153.

İngiltere ve Kıbrıs

İngiltere Kıbrıs'ı Osmanlı İmparatorluğundan kiraladığı zaman Malta ve Cebel-i Tarık'daki varlığıyla Akdeniz'i tamamen kontrolü altına alıyor ve nüfuz alanları ve ticaret yollarını güvenceye almış oluyordu.¹⁶⁶

İki dünya savaşının ardından sömürgelerini kaybeden, ABD ve SSCB etrafında oluşan güç dengesi karşısında eskiden sahip olduğu lider pozisyonunu ABD'ye kaptıran İngiltere, bütün bunlara rağmen Kıbrıs'tan vazgeçmeye yanaşmamıştır. 1960 'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda dahi Londra ve Zürih Antlaşmaları ile 98 mil kare büyüklüğündeki Dikelya ve Akrotiri üslerini elinde tutmuştur. Bunun yanı sıra Ada'nın NATO şemsiyesine dahil edilmesi İngiltere'nin çıkarları ile bağdaşan bir gelişme olacakken, Rumlar bu konuda İngiltere'nin beklentilerini gerçekleştirmeye yanaşmamıştır. 1964 olayları nihayetinde Türkiye ve Yunanistan Londra'da, Ada'da NATO kuvvetlerinin yerleştirilmesi konusunda ikna edilmişken Rumların NATO kuvvetlerine karşı çıkması İngiliz siyaseti ile örtüşen bir tavır değildir. Ortadoğu'daki gücünü kaybettiğini açıkça kabul ederken dahi Kıbrıs İngiltere için vazgeçilebilir bir toprak parçası olmamıştır. 1976'da İngiltere Dışişleri Bakanı Calaghan'ın Avam Kamarası'na yapmış olduğu açıklamasında Ortadoğu'da İngiltere'nin gücünü ABD'nin aldığını ve Kıbrıs üzerindeki İngiliz üslerinin öncelikli olarak NATO çıkarlarına hizmet ettiğini ifade etmiştir. Bundan ötürü de NATO'nun askerî kanadından çekilen Yunanistan karşısında Türkiye'nin ehemmiyetinin arttığını belirtmiştir. Aynı sene Avam Kamarası Dışişleri Komisyonu'nun Türkiye'ye yaptırımında bulunulması yönündeki teklifi reddedilmiştir.¹⁶⁷

İngiltere'nin çözüm karşıtı olmasının esas nedeni iki halkın veya olası bir ortaklık devletindeki, güçlü sol ve İngiliz karşıtı hareketlerin etkisiyle, Ada'dan üslerin kovulmasıdır. Bu sebeple İngiltere hep Rum yönetimini tüm Kıbrıs'ın meşru hükümeti olarak tanıyarak sorunu kilitlemiştir ve Rum uzlaşmazlığını cesaretlendirmiştir.

¹⁶⁶ Şenol Kantarcı, **Kıbrıs Laboratuvarı**, Alfa Akademi Basım Yayın, 2005, s.114.

¹⁶⁷ Kürkcügil, **a.g.e.**, s.148-151.

İngiltere, çözümün anahtarının Rum devletine, "Sen meşru Kıbrıs hükümeti değilsin" demek olduğunu çok iyi bilmektedir. Rumların uzlaşmazlığını cesaretlendirme politikası çerçevesinde Beyarmudu bölgesinde Rumları cesaretlendirerek gerginlik yaratması, Greco Burnu'ndaki askeri tesisleri Rumlara vermesi bunlara örnek olarak verilebilir.

İngiltere, ABD ile olan uyumlu politika çizgisinde herhangi bir değişme göstermezken soğuk savaş süresince NATO bünyesinde, soğuk savaş esnasında ise AB ile birlikte çözüm arayışlarını desteklemiştir¹⁶⁸.

Ada'da egemen üs sahibi devlet olarak var olmasına karşın hiçbir zaman tek başına inisiyatif almamıştır ve ABD ile birebir uyumlu hareket etmeye çaba sarf etmiştir. Sahip olduğu üsleri hiçbir takdirde tartışma konusu edilmeyen İngiltere için bir anlamda mesele Kıbrıs'ı terk ettiği anda neticeye varmıştı. İngiltere'nin üsleri mevzu-bahis olmadığı takdirde radikal politika değişikliğine gitmesi beklenmemektedir.

ABD ve Kıbrıs

Kıbrıs'ın coğrafi olarak Doğu Akdeniz bölgesinde olması sebebiyle bu bölgenin güvenliği ve alacağı biçim ABD için her zaman önemli olmuştur. Bu sebeptir ki 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda oluşan devlet Batı'da kendine bir yer bulamasa da ABD'nin desteğini almıştır. Bununla birlikte Makarios ABD'nin Ada'daki İngiliz üslerinden faydalanmasına itiraz etmemiştir.

Kıbrıs'ta olaylar başladığında ABD'yi en çok endişelendiren olay Akdeniz'de bir Türk savaşı olacağını ihtimalidir. Bundan sebeple ABD hem Johnson Mektubu ile Türkiye'ye hem de Washington görüşmeleri ile Yunanistan'a bu konuda azami derecede sert mesajlar vermiştir. Bu dönemde Acheson Planının Yunanistan tarafından kabul edilmemesi üzerine ABD'nin Kıbrıs'a yaklaşımını açıklayan en güzel örnek ise Başkan Johnson'un Yunanistan Büyükelçisi Alexendar Matsas'a söylediği şu sözlerdir

---

¹⁶⁸ William Mallinson, **A Modern History Cyprus**, NY, İ.B Tauris & Co. Ltd., 2005, s. 94–95.

“Amerika bir fildir, Kıbrıs ve Yunanistan ise bir pire. Eğer bu iki arkadaş fili kaşındırmaya devam ederlerse, fil onları çarpabilir¹⁶⁹,”

Kıbrıs 1974’de darbe teşebbüsü ile çarpılmıştır. 1974 yılında yaşanan olayların ardından ABD hükümeti Türkiye’nin Ada’ya gerçekleştirdiği harekate çok sert tepkiler vermemiştir. Bu şekilde bir hareketin o dönemde bir anlamda ABD isteğinde hareket etmek istemeyen Rum’lara verilen bir mesaj niteliği taşıdığı söylenebilir. 1974 sonrası ortaya çıkan ikili yapının ise esasında ABD’nin kabul edebileceği; hatta desteklediği bir yol olduğu öne sürülen bir diğer iddiadır.

Bu iddia özellikle Rumlar açısından hakikat olarak kabul edilmiş; Türkiye’nin gerçekleştirdiği bu harekattan ABD mesul tutulmuştur. İkinci hareket sonrası Rumların içerisinde ABD’ye yönelik tepki tepe noktaya ulaşmış ve ikinci harekattan yaklaşık on gün sonra ABD’nin Lefkoşa Büyükelçisi Roger Davies Rumlar tarafından elçilik binasında öldürülmüştür.¹⁷⁰

Harekatin perde arkası ile ilgili olarak dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cahit Kayra Türkiye’nin Ada’ya çıkmasıyla ABD’nin de bir nüfuz kavuşabilme düşüncesinin olduğunu bu yüzden Türkiye’ye muhalif olmadıklarını aksine destek çıktığını söylemiş, İngiltere’nin ise halihazırda Kıbrıs’ta bir üsse sahip olması nedeniyle harekate karşı tavır aldığını belirtmiştir.

ABD’de 1976 yılında yapılan seçimlerde ise, Kıbrıs tüm ABD kamuoyunu alakadar edecek şekilde daima gündemde tutulmuştur. Başkan adayı Jimmy Carter, Nixon ve Ford yönetimlerinin Kıbrıs’ın bölünmesini engelleyemediğini söylerken soruna olumlu yaklaşılması gerektiğini ifade ediyordu. Carter başkan seçildikten sonra da NATO’nun Güneydoğu Avrupa kanadının zayıflamaması amacıyla özel temsilcisi aracılığıyla girişimlerde bulunmasına karşın sonuç alamamıştır.

¹⁶⁹ Hitchens, a.g.e.,s.61.

¹⁷⁰ Gül İnanç, **Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970 -1991)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s.35.

1988 yılında seçimlerden galip çıkan Cumhuriyetçi Parti'nin adayı George Bush'un, Kıbrıs Özel Koordinatörü olarak tayin ettiği Nelson Ledsky ABD'nin Kıbrıs'a olan bakış açısını Kıbrıslı Türk işadamı Asil Nadir'e anlatırken; Kıbrıs'ı üçüncü sınıf bir mesele olarak gördüklerini, Türk-Yunan ilişkilerine gösterdikleri ehemmiyetten ötürü konuya arka kapıdan girdiklerini ifade etmiştir.

ABD'nin bakış açısı bu olmasına rağmen özellikle Körfez Savaşı'nın ardından sorunları çözümlene ve dünya düzenini sağlama görevi edinen ABD Kıbrıs konusunda BM çalışmalarını desteklese de çözüm çalışmalarının neticesiz kalmasından ötürü Türk tarafının lideri olan Denктаş'ı sorumlu tutmuştur.

Ancak Dayton Barış Anlaşmasının mimarı olarak anılan Hollbroke'la da ABD Kıbrıs'ta başarı elde edememiştir. Clinton sonrası dönemde ise George W. Bush Kıbrıs meselesiyle daha az ilgileneceğinin mesajlarını verse de, Annan Planı sürecinde ABD tekrardan aktif olarak Kıbrıs sahnesindeki yerini almıştır.

Ada'nın bir kısmı üzerinde Türklerin hakimiyetinin bulunması ABD için kabul edilebilir bir durumdur. 1974 yılında Ada'da meydana gelen statüko bir kutuplaştırma oluşturmadığı sürece ABD tarafından sürdürülebilir gözükmektedir. Öyle ki ABD'nin eski Ankara büyükelçilerinden Robert Strausz Hupe "Uluslararası ilişkilerde bazı meseleler hiç çözülmez ama onunla birlikte yaşamayı öğrenirsiniz. Kıbrıs da öyledir. İlişkinizi öyle ayarlarsınız ki bu mesele ilişkinin tümünü tehdit etmez¹⁷¹" diyerek Kıbrıs'ı devam ettirilebilir bir mesele olarak ifade etmiştir. ABD'nin, Türkiye'nin Ada üzerindeki hamlelerini 1964'deki Johnson mektubu dışında engellememiş olmasının nedenlerinden birinin de bu olduğu söylenebilir.

Yine de ABD'nin men edici olmaması, destekleyici olduğu biçimde yorumlanmamalıdır. Kimi zaman iç politik kimi zaman da dış politik sebeplerden dolayı Türkiye ABD'nin zorlamalarıyla karşılaşmıştır. Acheson Planı, Cyrus Vance'ın girişimleri, Ledsky Planı ve son olarak da Hoolbrooke'un arabuluculuk teşebbüsleri ile bazı zamanlarda çözüme yönelik yoğun teşebbüsleri olsa dahi, ABD Kıbrıs'a yüksek

---

¹⁷¹ Ülger,Efegil, a.g.e, s.289-326.

derecede kritik bir anlam yüklememektedir. ABD bir çözüm sağlamak yerine tarafların sağlayacağı çözümün kendi politikaları ile uyuşmasına dikkat etmektedir. Meselenin tüm yanları ise doğrudan ya da dolaylı olarak ABD ile müttefik ilişkisine sahip olduğundan sıra dışı bir çözümün ortaya konması olası gözükmemektedir. ABD'nin Kıbrıs konusundaki tavrı, meselede taraf diğer müttefikleri ile olan ilişkisinin sürekliliğine bağlıdır. ABD'nin Kıbrıs konusuna ilgisi AB'nin Doğu Akdeniz'de avantajlı bir konuma ulaşması ile eşdeğer oranda artmaktadır.

Rusya ve Kıbrıs

Aleksandr Dugin liderliğindeki “Yeni Avrasya Hareketi” 1920’lerde ortaya atılan “Avrasyacılık” ideolojisini tekrardan Rusya gündemine taşımaktadır. Avrasyacılığın çağdaş yorumu Baltık Cumhuriyetleri, Polonya ve Türkiye’nin yanı sıra Kıbrıs’a da stratejik vurgu yapmaktadır.¹⁷² Rusya Kıbrıs’ı kendi dış siyasetinin de bir kanıtı olarak kullanma amacındadır. Bu ifadesiyle Putin KKTC’yi tanıma yönünde irade beyan etmemiş; aksine Kosova’yı devlet olarak tanımayarak tutarlı davrandığını ispata çalışmaktadır.

Bununla birlikte Rusya KKTC’ye destek olmaya gerçekten istekli olsaydı Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Yakovenko’nun 29 Nisan 2004’de Ada’nın iki tarafı arasındaki iktisadi ayrımların ortadan kaldırılması için KKTC’ye ekonomik yardım yapılması ve ambargonun kaldırılması yönündeki açıklamasının harekete dökülmesi yönünde gayretlerinin olması gerekirdi.

Yine 2004’de Annan Planı referandumu öncesinde planın BM garantisi altına alınmasına yönelik güvence içeren Güvenlik Konseyi kararı 14 üyenin kabul oyuna karşı Rusya’nın red oyu nedeniyle işlerlik kazanmamıştır. Rusya’nın “teknik nedenlerden” ötürü veto ettiğini açıklamasına rağmen Güvenlik Konseyinin karar alamamış olması Ada’nın her iki yanındaki ‘hayırcı’ cepheyi oldukça memnun etmiştir.¹⁷³

---

¹⁷² Kantarcı, **a.g.e.**, s.114.

¹⁷³ Kantarcı, **a.g.e.**, s.114.

24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Rum kesiminde aynı zamanda yapılacak olan önseçim ve 21 Nisan 2004 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde oylanacak olan Kıbrıs Karar Tasarısı evvelinde Rusya'nın Kıbrıs meselesinde desteği istenmiş ancak istenen destek alınamamıştır. Zira GKRY Dışişleri Bakanı Yorgo Yakovu, BM Güvenlik Konseyi'nde gerçekleşecek oylamadan bir gün evvel 20 Nisan 2004 tarihinde Moskova'da Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile görüşmüştür. Lavrov, görüşme sonrası bir beyanat vermiştir. Bu beyanatta karşılıklı olarak Kıbrıs meselesi konusunda fikir alışverişinde bulunulduğu ve meselenin karşılıklı anlaşma ve BM Güvenlik Konseyi Kararları dahilinde çözülmesi taraftarı olduklarını söylemiştir. Lavrov yine aynı şekilde Rusya ile GKRY arasında var olan ve uzun yıllara dayanan dostluk ilişkilerine dayanarak GKRY'nin AB'ye üyelik perspektiflerinin değerlendirildiğini ve Kıbrıs'ın hangi tarafının AB'ye üye olacağını Moskova için mühim olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁴

Rusya'nın Kıbrıs Rum Yönetimi ile SSCB döneminde AKEL üzerinde kurduğu bağın ötesinde Hıristiyan/Ortodoks inancı GKRY ile Rusya arasındaki bir başka ilişki köprüsüdür. Makarios bile fikri olarak hiçbir suretle kendini yakın hissetmemiş olsa da sıkıştığı dönemlerde SSCB'den yardım talep etmekten çekinmemiştir. 1964'de Türk jetlerinin bombardımanı sonrasında SSCB'nin kapısını çaldıysa da istediği desteği alamamıştır.¹⁷⁵

Ancak askeri anlamda iki ülke arasındaki silah ticareti her zaman sürmüştür. 1996 yılında yaşanan S-300 füze krizi silah alışverişinin boyutunu gözler önüne sermiştir. 600 milyon dolarlık maliyeti ve saatte 600 km'lik hızı ile dikkat çeken ve Türkiye tarafından doğrudan tehdit olarak algılanan füzeler Rusya'nın doğrudan sebep olduğu bir gerginlik olarak Ada tarihindeki yerini almıştır. Rusya'nın gerginlik yaratmayı göze alarak yaptığı bu hamle Genelkurmay Başkanlığı'nca hazırlanan bir raporda NATO'nun Doğu Avrupa'daki genişleme girişimlerine karşı bir misilleme olarak yorumlanmıştır.¹⁷⁶

¹⁷⁴ <http://www.turksam.org/tr/a1818.html>

¹⁷⁵ Ahmet An, **Kıbrıs Nereye Gidiyor?**, Everest Yayınları 2003, s.93.

¹⁷⁶ Kemal Yurteri, **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, Rusya Akdeniz'e Mevzileniyor, 18 Eylül, 1997.

2008 yılı başında gerçekleştirilen seçimler sonucunda Rum kesiminde Cumhurbaşkanlığına oturan Hristofyas'ın partisi AKEL'in Rusya ile olan tarihi ilişkileri, Rusya'nın geçmişte olduğundan daha fazla konuya müdahil olmasını kolaylaştıracaktır. Rusya ile Türk tarafının örtüşükleri nokta ise soruna Avrupa Birliği üzerinden değil Birleşmiş Milletler üzerinden çözüm bulunması gerektiği anlayışıdır. Mevcut durum Rusya'yı çok da rahatsız etmemektedir. Rusya ancak kendisi dışlanarak yapılan girişimlerden rahatsızlık duymaktadır. Tek başına inisiyatif almak gibi bir kaygısı olmamıştır. AKEL'in yeni iktidar döneminde geçmiş çizgisinden farklı bir politika izleyerek bu parti ile olan bağları üzerinden yeni bir arayışa yönelmesi durumunda ise ABD'nin dengeleyici aktör olarak öne çıkması kuvvetle muhtemeldir. Rusya Amerika Birleşik Devletleri gibi daha serbest bir hareket alanına sahipken üyeleri arasında Yunanistan ve GKRY bulunan Avrupa Birliği'nin hareket kabiliyeti iki üyesinin tutumları ile kısıtlıdır. Rusya yakın zamana kadar Rumları destekleyen tavrını devam ettirmektedir.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Dışişleri Bakanları toplantısı amacıyla geldiği Yunanistan'ın başkenti Atina'da Kathimerini gazetesine verdiği demeçte “Kıbrıs konusundaki temel mevkiimiz değişmedi. BM Güvenlik Konseyi'nin varacağı kararlar temelinde, bütün Kıbrıslı Türk ve Rumların daimi ve sürdürülebilir menfaatleri dahilinde, yabancıların baskıları olmaksızın, adil bir çözümden yanayız¹⁷⁷” ifadesini kullanmıştır.

---

¹⁷⁷[http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1168763&Kategori=dunya&b=Rusya:%20KKTCyi%20asla%20animayacagiz\(2/12/2009\)](http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1168763&Kategori=dunya&b=Rusya:%20KKTCyi%20asla%20animayacagiz(2/12/2009))

BÖLÜM V. GKRY VE KKTC'NİN ÇÖZÜM KONUSUNA BAKIŞ AÇILARI

5.1. Uluslararası Davalar

Daha önceki bölümlerde de incelediğimiz Kıbrıs sorunu yapısal olarak Ada'daki Türkler ve Rumlar arasındaki sorundan öte Türkiye, Yunanistan ve de garantör ülkelerden biri olan İngiltere'nin temel oyuncular olduğu bir soruna dönüşmüştür.

Bu bölümde inceleyeceğimiz gibi, AB'nin tüm geleneklerini yadsıyarak Güney Rum Kesimi'ni üye olarak Birliğin içine alması sorunun çözümünü daha da güçleştiren bir şekilde olaya müdahil olan uluslararası güçlerin sayısını artırmıştır. Olayın uluslararasılaşmasının neticelerinden biri de Kıbrıs sorunundaki tarafların birbirleriyle olan mücadelelerinin uluslararası mahkemelere taşınması olmuştur. Bu devletler şahısların AİHM'ne şahsi mülkiyetleri adına başvurmuş olsalar da davaların sonuçları ülkelerin ekonomisine ve siyasetine etki eden neticeler doğurmuştur.

2 Ağustos 1975 tarihinde Viyana'da BM gözetiminde yapılan Nüfus Mübadelesi Anlaşması ile Kıbrıs'ta gerçek anlamda iki kesimlilik oluşmuştur. Anlaşma ile Kıbrıs Adası'nda Kuzey'den Güney'e yaklaşık 120 bin Rum, Güney'den Kuzey'e de yaklaşık 65 bin Kıbrıslı Türk geçmiş ve böylece Ada'da nüfus açısından iki kesimlilik sağlanmıştır. Bununla birlikte bu Mübadele sonucunda her iki halk göç ederken arkalarında taşınmaz mal ve mülkler bırakmışlar bu mülkiyet sorunu ise Kıbrıs sorununun en temel yapıtaşlarından birisini oluşturmuştur.

Bu davaların en önemlileri Louizidou, Arestis ve 2010 yılında sonuçlanan Orams davalarıdır. Kıbrıs sorunu ile Loizidou davası arasında son derece yakın bir bağ vardır. Kıbrıs sorunu nedeniyle böyle bir dava gündeme gelmiştir ve sorunu derinden etkileyecek bu davanın sonuçları çok önemlidir. Kıbrıs meselesinin Avrupa'ya taşınması süreci içinde dava hem Kıbrıs'ın hem de Türkiye'nin Avrupa macerasının yönünü değiştirecek bir görünüme dönüşmüştür. Avrupa Birliği ilerleme raporunda da

yer verilen bu dava Türkiye ile Kıbrıs sorunu arasındaki gelişmeleri yakından etkilemiş ve başka bir yöne doğru sürüklemiştir.

Türkiye'nin müdahale hakkını kullanarak Ada'ya gerçekleştirdiği Barış Harekâtı sırasında, GKRY tarafına göç eden Bayan Loizidou, 19 Mart 1989 tarihinde BM denetimi altındaki sınır bölgesinde Türk kesimine karşı eylemi gerçekleştiren grup içinde yer almış ve bu eylem sırasında KKTC sınırlarını ihlal ederek Türk kesiminde kalan evine gidemediği için KKTC'yi protesto etmiştir.

Loizidou, Kuzey Kıbrıs'ın Girne kentinde yer alan 4609, 4610, 4619, 4748, 5002, 5004 ve 5386 numaralı parsellerin maliki olduğunu ve Türk askeri güçlerinin kendisinin Girne'ye dönmesini engellediğini ve mallarından yararlanmasına izin verilmediği gerekçesi ile 22 Temmuz 1989 tarihinde AİHM'e (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) giderek bireysel başvuru hakkını kullanmıştır ve Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı tazminat davası açmıştır.

Bireysel başvuru hakkını kullanan Loizidou Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin birçok maddesine aykırılık olduğunu ileri sürerek, bu durumu yaratan Türkiye Cumhuriyeti aleyhine karar verilmesini talep etmiştir.¹⁷⁸

Uluslararası hukuk ve insan hakları alanında yeni tartışmaları da beraberinde getiren dava iki aşamalı olarak seyir izlemiş ve AİHM'nin uyguladığı hukuk kuralları tartışma konusu olmuştur. TC'nin AB'ye üye olması aşamasında gündeme getirilen bu dava Türkiye'nin önüne yeni bir engel olarak çıkartılmış, davaya taraf olan devlet olarak KKTC yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul edilmesi Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini geciktirme girişimi olarak algılanmıştır. BM tarafından önceden oluşturulan siyasî ve hukukî yapının görmezden gelinmesi, davanın dayandığı hukuk temellerini tartışma konusu yapmıştır.

GKRY bu davanın emsal teşkil etmesini ve bunun neticesinde açılacak yeni davaların da olumlu neticelenmesi ile birlikte Türkiye'yi yaklaşık 20 milyar doları

---

¹⁷⁸ Kantarcı, **a.g.e.**, s. 215–217.

bulan bir tazminata mahkum etmeyi ve Türk askerinin Ada'da işgalci durumunda olduğunu kanıtlamayı planlamıştır.

Türkiye davayı önceden görmezden gelmiş ve daha sonra hukuka aykırı olan konulara itiraz etmiş uzun süre direndikten sonra AİHM'nin vermiş olduğu tazminat cezasını emsal olmaması koşulu ile ödeyerek iyi niyetini göstermiş ve böylesine bir davanın Türkiye'nin AB'ye üyeliğini engellemesini önlemiştir. Türkiye devleti bir hukuk devleti olduğunu bu tavrı ile bir kez daha göstermiş ve Rum kesiminin Türkiye aleyhine kullandığı bir silahı bertaraf etmiştir.

Çeyrek yüzyıl önce Rumların Türkleri katletmeleri nedeniyle Kıbrıs'a Barış Harekatı düzenleyen Türk devletinin bu durumun yaratılmasında herhangi bir suçu ya da kusuru bulunmazken, ortaya çıkan durum nedeniyle kusurlu bulunması ve yüklü bir tazminata mahkûm edilmesi hukukun genel ilkelerine ve adalet anlayışına ters düşen bir durumdur. Rumların saldırganlığı nedeniyle Ada'ya müdahale etmek zorunda kalan Türkiye ortaya çıkan durum nedeniyle mahkûm olmak ve yüklü bir tazminatı ödemek zorunda kalmıştır. Bu da Kıbrıs sorununda Türkiye'nin aleyhine yeni bir sayfa açılmasının nedeni olmuştur.

AİHM'nin iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyetini sadece Kıbrıs Rumlarından oluşan üniter bir devlet olarak dikkate almış olması ve bu Cumhuriyet ile ilgili olarak iki topluma da müştereken bırakılan egemenliğin diğeri hariç tutularak toplumlardan sadece birisine atfedilmesi haksız ve adaletsiz bir karardır. Mahkeme bu kararıyla 'Kıbrıs Hükümeti' giysisini üzerine alan Kıbrıs Rum Kesimini haksız yere desteklerken, BM destekli görüşmeler ve Ada'daki fiili durumu soyutlayarak hareket serbestîsi ve mülk edinme hakları konusunda aksini yapmayı seçtiğinden siyasi gerekçeleri gereksiz bir biçimde çığnemiştir. Ayrıca alınan bu karar iki taraf arasında devam eden müzakereler üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Karardaki yargılar, BM Fikirler Dizisinde önerilen hatlar üzerindeki üç özgürlüğün (hareket serbestîsi, yerleşme serbestîsi ve mülk edinme hakkı serbestîsi) düzenlenmesini gerektirmekte olan ve kabul görmüş olan 'iki kesimlilik' ilkesine zarar vermektedir. Mahkemenin yargıları, görüşmelere dayanak oluşturan ilkelerin etkisiz duruma getirilmesi için kullanıldığı

takdirde, bu yargılar Kıbrıs sorununun barışçıl ve üzerinde anlaşmaya varılan bir şekilde çözümüne katkıda bulunmayacaktır. Yargılarında mahkeme gerçekte siyasi bir uyuşmazlık olan yargısal bir çözümü önermektedir. Bu yargısal çözüm, taraflar arasında üzerinde anlaşmaya varılan konuları, yani Kıbrıs sorununun en zor boyutu olan mülkiyet hakkının düzenlenmesini gerektirecek olan iki kesimli bir uzlaşmayı boşa çıkarmaktadır.¹⁷⁹

Arestis davası ise, Türkiye aleyhine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde, Kıbrıs vatandaşı Bayan Myra Xenides-Arestis tarafından, 4 Kasım 1998 tarihinde açılmıştır. Davacı; kendisinin Kıbrıslı Rum Ortodoks olduğu için Kuzey Kıbrıs Maraş bölgesinde bulunan konutuna ve diğer mülküne gitmesine ve kullanmasına Türk ordusunun engel olduğunu ve bu durumun “Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme”nin 8. maddesi ile 14. maddesinin ve Protokol 1 Madde 1'in ihlali olduğunu iddia etmiştir.

2 Eylül 2004 tarihinde mahkeme davanın kabul edilebilirliğini görüşmüş ve 14 Mart 2005 tarihinde davayı görüşülebilir bulmuştur. Mahkeme, 1 ve 7 Aralık 2005 tarihinde davayı esastan görüşmüş ve 7 Aralık 2005 tarihinde karar vermiştir.

Bu arada 19 aralık 2005 tarihinde KKTC Rumların yapacağı mülkiyet başvuruları için 'iç hukuk yolu' yaratmak amacıyla Rumlara takas, tazminat ve iade öngören yeni mülkiyet yasasını KKTC Cumhuriyet Meclisi'nde kabul etmişlerdir.

AİHM, 22 Aralık 2005 tarihinde kararını vermiştir. Buna göre AİHM Arestis'in malları konusunda somut bir karar almayıp AİHS'nin 8. Maddesi uyarınca davacının özel hayatının ve 1. Maddesinin bir numaralı ek protokolü uyarınca da mülkiyet hakkının ihlal edildiğine ve ayrıca Türkiye'nin davacıya masraflar karşılığında 65,000 Euro ödeme yapmasına karar vermiştir. Türk Kesimi'ne çözüm için tazmin ve takas amacıyla iç hukuk yaratılması için üç ay süre tanınması ve bunun devamındaki üç ayda da bu komisyonu çalıştırarak Rum davalarına çözüm üretmesi konusunda karar almıştır. Böylece AİHM KKTC'deki tazmin komisyonunu hukuki merci olarak tanımış ve

¹⁷⁹ Zaim M. Necatigil, **The Loizidou Case: A Critical Examination**, Sam Papers No. 8/99, Ankara, p:45-48.

Türkiye Mart 2006 tarihinde oluşturduğu Tazmin Komisyonu'ndaki yedi hakimin adını AİHM'ne bildirmiştir.

7 Aralık 2006 tarihinde AİHM kararını vererek, KKTC Taşınmaz Mal Komisyonu'nun etkin iç hukuk mekanizmalarında aradığı koşulları karşıladığını belirten bir karar almıştır. Taşınmaz Mal Komisyonu ile Arestis arasında dostane bir çözüm sağlanamaması nedeniyle Taşınmaz Mal Komisyonu'nun önerisi esas alınarak maddi tazminat miktarı belirlenmiş ve buna göre Arestis'in 1974'ten bu yana Kuzey Kıbrıs'taki evinde yaşayamadığına ve yararlanamadığına vurgu yaparak davacıya maddi tazminat olarak 800,000 Euro, manevi tazminat olarak 50,000 Euro ödenmesine hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca yargı masraflarını karşılamak üzere 35,000 Euro'nun da ödenmesini kararlaştırmıştır.

Kasım 1993 tarihindeki Lozidiou ile Kasım 1998 tarihindeki Ksenides Arestis tarafından AİHM'ne açılan mülkiyet davaları Rumların lehine sonuçlanmış ve Türkiye yüklü miktarlarda tazminat ödemek zorunda kalmıştır. Daha sonra bu davalara bir yenisi daha eklenmiştir. Orams Davası olarak adı geçen bu dava 2004 yılında Kıbrıs Rum vatandaşı olan Meletios Apostolides'in Lefkoşa Rum Mahkemesi'ne İngiliz Orams çifti aleyhine dava açması ile başlamıştır. KKTC'nde Lapta'da sahip olduğu araziye 1975 Mübadele Anlaşması ile terk etmek zorunda kaldığını ve Güney'e zorla göç ettirildiğini belirten Apostolides, 2002 yılında İngiliz Orams ailesine KKTC hükümeti tarafından satılan arazinin iadesini ve tazminat davası açmıştır.

Lefkoşa Rum Mahkemesi Apastolides lehine karar vermiş, villanın yıkılarak arazinin iadesine, arazinin davacı tarafından kullanılmamasından dolayı doğan zararın tazminine ve Orams çiftinin araziye işgal ettikleri süre kadar kira ödemelerine karar vermiştir. Bu kararın üzerine Orams çifti Rum Temyiz Mahkemesi'ne kararın iptali istemiyle başvurmuş, ancak olumlu sonuç elde edememiştir.

Dava süreci devam ederken Apostolides, Rum mahkemelerinin vermiş olduğu kararların İngiltere'de de tanınmasını sağlayabilmek amacıyla İngiliz Mahkemesine başvurmuş ve AB üyesi ülkeler arasında 'medeni ve ticari' konularda mahkeme

kararlarının karşılıklı tanınması ve uygulanmasını öngören 2001 tarihli ve 44/2001 sayılı yargı kararınca Güney Kıbrıs'ta alınan kararın İngiltere'de uygulanmasını talep etmiştir. AB Bakanlar Konseyi tarafından çıkarılan ve iç hukukun üstünde bağlayıcı düzenlemeler içeren bu tüzük uyarınca İngiliz Yüksek Mahkemesi başvuruyu değerlendirmiş ve Kıbrıs Rum mahkemelerinin Orams çiftinin aleyhine almış oldukları kararların İngiltere'de tanınabilir ve uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir.

Orams çifti bu karara karşı İngiliz Yüksek Mahkemesi nezdinde itiraz etmiş, Yüksek Mahkeme 6 Eylül 2006 tarihli kararında, Topluluk müktesebatının, Ada'nın Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti'nin etkili kontrolü altında olmayan kuzey bölgelerinde uygulama görmesinin kalıcı bir çözüme ulaşıncaya kadar askıda olduğunu ve bu nedenle 44/2001 sayılı Topluluk Tüzüğü'nün Kuzey Kıbrıs'a ilişkin meselelerde uygulanmayacağını karara bağlamıştır.¹⁸⁰

Ancak bu kararın hemen ardından davacı Apostolides kararın iptali istemiyle İngiliz Temyiz Mahkemesi'ne başvurmuş Temyiz Mahkemesi, davanın AB hukukunu ilgilendirmesinden dolayı nihai kararı vermeden önce, ilgili AB müktesebatının nasıl yorumlanacağı konusunda ATAD'dan görüş istemeye karar vermiştir. Divan'ın 28 Nisan 2009 tarihli oturumunda aldığı kararında, Rum mahkemesinin 2004 yılında Apostolides lehine aldığı kararın tüm AB ülkeleri tarafından dikkate alınması yönünde tavsiye kararı vermiştir.

19 Ocak 2010 tarihinde ATAD'ın bu tavsiye kararına ilişkin nihai kararını açıklayan İngiliz İstinaf Mahkemesi, davacı Apostolides'i haklı bulmuştur. Bu doğrultuda Orams'ların Kuzey Kıbrıs'taki villalarını yıkmalarına ve mülkün 1974 Kıbrıs Harekâtı öncesindeki Rum sahibine tazminat ödemelerine karar vermiştir.

Dava sonucu ile ilgili olarak davacının avukatı Kantunas, bu kararın nihai bir karar olduğunu ve temyize gidilemeyeceğini ifade ederken bu kararın emsal teşkil edebileceğini belirtmiştir. Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Hristofyas ise kararın AB kanunlarına dayanması nedeniyle hukuki yönünün olmasının yanı sıra; hak sahibinin

¹⁸⁰ Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **AB Araştırmaları Merkezi Haber Özetleri**, 16-22 Ocak 2010, Yıl 2, Sayı 4, s.2

malını kullanma hakkını reddetmek isteyen tarafa yanıt olduğu için de siyasi yönünün olduğunu belirtmiştir. Karara ilişkin olarak Kuzey Kıbrıs tarafı ise bu kararın AB ilkelerine ve güvenilirliğine gölge düşürdüğünü, mülkiyet sorununun bireysel davalarla değil kapsamlı bir çözüm çerçevesi içinde çözülebileceğini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak Kıbrıs sorununun temelini teşkil eden ve sürmekte olan müzakerelerin en kritik konularından birini oluşturan mülkiyet sorununa ilişkin Orams davası ile ilgili nihai kararlar birlikte Kıbrıs Rum Yönetimi mahkemelerinin vermiş olduğu kararlar bu durumda Kuzey bölgesinde de geçerli olmaktadır. Bu Güney Kıbrıslı Rumların egemenliğinin hukuki olarak Kuzey'e de yayılması anlamına gelmektedir. Aslında bu sonuç; AB üyesi "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin Ada'nın bütününe egemen olduğu, KKTC üzerinde, mülkiyet dahil, ekonomik, sosyal bütün konularda tasarruf yetkisine sahip bulunduğu şeklinde yorumlanmaya müsait hale gelmiştir.

Avrupa Adalet Divanı'nın bu davada almış olduğu karar emsal teşkil edebilecek bir niteliktedir. GKRY Dışişleri Bakanlığından yapılan açıklamaya göre 2000-2004 tarihleri arasında KKTC'deki topraklardan satın almak için yaklaşık 4000 yabancı uyruklu kişi başvurmuştur. KKTC'deki satın alınmak istenen bu toprakların % 82'sinin Rumlara ait olduğu ifade edilirken %16,7'lik bölümünün Kıbrıslı Türklere ait olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun anlamı, Türkiye tazminat konusunda bütçesinden oldukça büyük ödemeler yapmak mecburiyetinde demektir.¹⁸¹

AB Adalet Divanı bu karar ile kendi kararlarını uluslararası hukuk kararlarının üzerine çıkarmış bulunmaktadır. Böyle bir durumda dava sonucu ile birlikte KKTC'deki pek çok emlak sahibi yerli ve yabancı emsal teşkil edecek bu karardan etkilenecektir. İnşaat sektörünün hız kazanması beklenen bir dönemde bu şekilde KKTC ekonomisine bir zarar da bu noktadan gelmektedir. Ayrıca iki kurucu devletin siyasi eşitliğine dayanarak oluşturacağı yeni bir ortaklığa yönelik kapsamlı çözüm çabaları BM çerçevesinde devam eden Kıbrıs sorununu daha da karmaşık hale getirecek, GKRY devam eden müzakere sürecinde çözüm hedefinden uzaklaşacaktır. Ada'da çözüm

¹⁸¹ **Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi**, Celalettin Yavuz, '50. Kuruluş Yılında Kıbrıs: Acaba Kıbrıs Sorununda Çözüm Yakın mı?', , Şubat-2010, Yıl:9, Sayı:73, s.13-18

amaçlı ikili müzakereler devam ederken alınan bu karar Kıbrıs'ta kalıcı ve kapsamlı çözüm çabalarına darbe vurmıştır.

5.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB'ye Başvurusu

Kıbrıs'ın 1960 yılında BM üyeliğine kabulü Türk ve Rum temsilcilerinin onayı ile gerçekleşmiştir. İki toplumlu bir heyetle genel kurula katılan Ragıp Mayalı Kıbrıs'ın BM Daimi Temsilcisi Yardımcısı olarak görev almıştır. Ancak Türk tarafı Rum yönetiminin Kıbrıs'ın bütünü adına bazı uluslararası kuruluşlara müracaatlarda bulunmasını tepkiyle karşılamış ve bu başvurunun tüm Kıbrıs'ı bağlamadığını net bir ifade ile belirtilmiştir.¹⁸²

İlk AET ilişkileri 1960'lı yıllarda başlamıştır. Bu yıllarda Kıbrıs bağımsızlığını geri kazanmıştır. Kıbrıs ile İngiltere arasında önceden tercihli Ticaret Antlaşması imzalanmıştır. 1962 yılında Kıbrıs Avrupa ortak pazarına üyelik başvurusunda bulunmuştur. 19 Aralık 1972 Kıbrıs ile AB arasında Ortaklık Antlaşması imzalanarak 1 Ocak 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. 19 Ekim 1987'de Kıbrıs ile AB arasında Gümrük Birliği Antlaşması imzalanarak 1 Ocak 1988'de yürürlüğe girmiştir.

Rum ve Türk bölgesi arasında müzakere süreci devam ederken 19 Aralık 1972 yılında Kıbrıs-AET ortaklık antlaşması imzalanmıştır. Ancak antlaşmada yer alan beşinci maddede AET'nin Kıbrıs'taki iki toplum arasında hiçbir ayırım gözetmeyeceği belirtilmiştir. Ama bu madde hiçbir zaman uygulanmamıştır. Kıbrıslı Türklere Rumlar tarafından uygulanan iktisadi, siyasi ve kültürel alandaki ambargolara AET sessiz kalmış hatta belli ölçülerde destek veren bir tutum sergilemiştir.¹⁸³

Avrupa Birliği, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren, Kıbrıs'la ilgili tarafsız konumundan vazgeçerek aktif taraf konumuna girmiştir. 1992 yılında

¹⁸² Sabahattin İsmail, **Kıbrıs'ın AB'ye Üyeliği ve Uluslararası Hukuk, Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Lefkoşa, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, 2004, s. 30.

¹⁸³ Mustafa Evran, **Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyeliği**, Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC, Yayına Hazırlayan: Çiler Eminer-Gülden İlkman, Dışişleri Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004, s. 44.

Kıbrıs Rum Yönetiminin AT ile gümrük birliğine girme başvurusu ile birlikte AB Kıbrıs sorununa dahil olmaya başlamıştır.

Böylece Kıbrıs sorunu Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, İngiltere çemberinden çıkıp AB'nin de dahil olduğu geniş bir alana yayılmıştır. Burada Rum Yönetiminin AB'ye üyelik başvurusu yapmasının pek çok nedeni olmakla birlikte Türkiye karşıtı uyguladıkları politikanın da etkileri bulunmaktadır. Rumlar AB'ye üye olarak Türkiye'yi AB üyesi olan bir ülkenin topraklarını işgal eden bir ülke durumuna düşürmeyi hedeflemişlerdir. Ayrıca AB'ye tam üye olarak gayri resmi olan statülerini meşru bir zeminde resmileştirerek Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye karşı iki oya sahip olacaklardı. Böylece Kıbrıs'ın meşru hükümeti sayılacaklarından Türk halkı Kıbrıs Devleti içerisinde azınlık durumuna düşecekti ve böylece 1960 anlaşmaları fiilen de geçersiz hale gelecekti. Sonuç olarak yıllardır devam eden Enosis hayallerini Yunanistan ile birlikte gerçekleştirecek ve Yunanistan Doğu Akdeniz'e kadar gelerek Türkiye'nin güney sahillerini kuşatacaktı.

AB, GKRY ile 1998'de başlattığı tam üyelik müzakerelerini, müktesebatını 31 başlığa ayırarak ve iki aşamalı olarak yürütmüştür. Bu aşamalar; "AB müktesebatının analitik incelemesi (acquis screening)¹⁸⁴" ve "özlü müzakereler (substantive negotiation)¹⁸⁵"dir. Rum Temsilciler Meclisi'nde oluşturulan bir komite 3 Nisan 1998'de başlayan ilk aşamayı içerecek şekilde Kıbrıs yasalarının AB müktesebatı ile uyumunu gerçekleştirmiştir.

GKRY'nin AB Üyeliği Müzakere Heyeti Başkanlığına ise 6 Mart 1998 tarihinde GKRY eski başkanlarından Yorgo Vasiliu getirilmiştir. Müzakere Heyeti Başkanı da, Planlama Dairesi, Dışişleri Bakanlığı ve Hukuk Dairesi temsilcilerinden oluşan bir kurmay danışma heyeti atamıştır. Başkana aynı zamanda tam üyelik müzakereleri sürecinin siyasi sorumluluğu ile Avrupa müktesebatına uyum çerçevesinde bakanlıkları denetleme ve koordine etme görevi de verilmiştir. Ayrıca, bir Müzakere Heyeti Başkanlığı Bürosu oluşturulmuştur.

¹⁸⁴ Bkz. http://kypros.org/CY-EU/tr/04_negotiation_procedure/acquis_screening.htm

¹⁸⁵ Bkz. http://kypros.org/CY-EU/tr/04_negotiation_procedure/substantive_negotiations.htm

10 Ekim 1998’de özlü müzakerelerin başlatılmasının hemen ardından 11-12 Aralık 1998’te Viyana’da ilk AB Zirvesi yapılmıştır. Zirve Sonuç Bildirisi’nde altı ülke ile yapılan görüşmelerin özlü müzakerelere girip ilk somut sonuçlarını vermeye başladığı belirtilmiştir. Söz konusu altı ülkenin yedi konu başlığındaki müktesebatın analitik incelemesi 15-16 Haziran 1999 Cardiff Zirvesinde tamamlanmış ve AB’nin Lüksemburg Zirvesi kararlarıyla belirlenen ülkelerle genişlemeye verdiği öneme vurgu yapılmıştır.

GKRY için 1999’da AB Müktesebatının analitik olarak ele alınması tamamlanmış yine aynı tarihte otuz başlıkla ilgili özlü görüşmeler başlamıştır. Bu süreç Aralık 2002’de tüm müzakere başlıklarının görüşülüp sonuçlandırılması ile tamamlanmıştır.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinde GKRY’nin AB’ye üyeliği ile Kıbrıs sorununun çözümünün doğrudan bir bağlantısının bulunmadığının karara bağlanması çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Zirve Sonuç Bildirisi’nde siyasal bir çözümün Kıbrıs’ın AB’ye katılımını kolaylaştıracağı, ancak üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olması halinde, bu hususa bağlı kalmaksızın üyelik konusunda bir karar verileceği ifadesi yer almıştır.

7-9 Aralık 2000 tarihinde Nice Zirvesinde imzalanan Nice Anlaşması çerçevesinde Kıbrıs’a yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre GKRY’ye Bakanlar Konseyi’nde dört diğer AB organında altışar sandalye verilmiş ayrıca Avrupa Konseyinin BM nezdinde BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla tutarlı olacak şekilde devam eden çözüm arayışlarına destek verdiği ifade edilmiştir.

AB Konseyi 14–15 Aralık 2001 Laeken Zirvesinde, kısa süre önce Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının liderleri arasında gerçekleştirilen toplantılardan memnuniyet duyduklarını ve BM himayesinde devam eden görüşmelerin bir çözüme kavuşmasını desteklediklerini belirtmişlerdir.

21-22 Haziran 2002 Sevilla Zirvesinde, Helsinki Zirvesinde alınan kararların Kıbrıs'ın AB'ye katılımında AB'nin tutumunun göstergesi olduğu belirtilmiştir. AB, iki toplum liderlerinin ilgili BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla uyumlu çözüm çabalarını hızlandırmalarını istemiş ve Ada'nın Kuzey kesiminin kalkınmasını desteklemek adına önemli miktarda malî destek yapacağına da değinmiştir. Bu şekilde alınan bir karar bir anlamda birleşmiş bir Ada'nın üyeliğinin AB tarafından da tercih edildiğinin de bir ifadesi olmuştur.

24-25 Ekim 2002'de gerçekleşen Brüksel Zirvesinde Birlik birleşmiş bir Kıbrıs'ı AB üyesi olarak görmeyi tercih edeceklerini belirtmiş ve ayrıca BM'nin Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne son verme çabalarını da takdirle karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bir çözümsüzlük halinde ise Kıbrıs Rum Kesiminin AB üyeliğine ilişkin kararın ise Aralık 2002'deki Kopenhag Zirvesinde Helsinki Zirvesi sonuç belgesi ışığında alınacağı ifade edilmiştir.

AB bütünleşme tarihindeki en kapsamlı genişleme kararını 12-13 Aralık 2002 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesinde almıştır. AB için önemli bir dönüm noktası olan Zirvede, 13 aday ülkeden Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta ve GKRY ile müzakereler sonuçlandırılmış, Katılım Antlaşması'nın yolu açılmış ve 1 Mayıs 2004'ten itibaren Birliğe üye olmaları kararlaştırılmıştır. Kararda ayrıca Kıbrıs ile ilgili olarak katılım müzakereleri tamamlandığından Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine yeni üye olarak dahil edileceği ancak "bütünleşmiş" bir Kıbrıs'ın AB'ye girmesini tercih edeceğini tekrar vurgulanmıştır. Kıbrıs Rum ve Türk kesimlerinin 28 Şubat 2003 tarihine kadar BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın önerisi üzerine müzakereye devam etmeye ilişkin taahhütlerini desteklenmiştir.

Zirvede ayrıca Avrupa Konseyi Ada'da herhangi bir çözüm sağlanamadığı takdirde AB müktesebatının Ada'nın kuzeyinde uygulanmasının askıya alınmasına karar vermiştir. Bununla birlikte Konsey, Kıbrıs hükümetiyle istişare halinde, Kıbrıs'ın kuzey kesiminin ekonomik kalkınmasını sağlayama ve AB'ye yaklaştıracak yolları değerlendirme kararı almıştır.

19-20 Haziran 2003 tarihinde gerçekleştirilen Selanik Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde AB Konseyi Kıbrıs'ın AB'ye katılımı için, iki toplumun Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmaları için elverişli koşulların yaratıldığından bahsetmiş ve tüm tarafları BM önerileri temelinde tekrar müzakerelere başlamaya davet etmiştir. 12-13 Aralık 2003 tarihinde gerçekleşen Brüksel Zirvesinde, birleşmiş bir Kıbrıs'ın önemi tekrar edilmiş, BM Genel Sekreteri'nin önerileri temelinde iki taraf arasındaki görüşmelerin hemen başlatılması çağrısında bulunulmuştur. Ayrıca Kıbrıs sorununa çözüm sağlanmasının Türkiye'nin AB üyelik hedefinin gerçekleştirilmesine büyük ölçüde yardımcı olacağı ifade edilmiştir.

Güney Kıbrıs Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinden önceki son Zirve, 25-26 Mart 2004 tarihinde yapılan Brüksel Zirvesidir. Bu Zirvede de daha önce alınan kararlar kuvvetle desteklenmiş, AB Konseyi BM Genel Sekreteri Annan'ın kapsamlı bir çözüm için verdiği çabaları desteklediğini belirtmiştir. 1 Mayıs 2004'ten önce Kıbrıs Ada'sının adil, yaşanabilir ve işlevsel bir çözüme ulaşılabileceği konusundaki inancını koruduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin işbirliğiyle müzakere sürecinin başarıyla sonuçlanması için sergiledikleri kararlı tavırlarını sürdürmelerini her iki taraftan da talep etmiştir.

Zirveler esnasında 2002 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM Barış Planını her iki tarafa da sunmuştur. Türk tarafının büyük çoğunluğu, kendilerine verilen sözlerin doğruluğuna inanarak, 24 Nisan 2004'te Ada'da düzenlenen Referandum'da "evet" cevabını verirken; Rumlar BM Barış Planı'na bir başka deyişle Ada'nın birleşmesine "hayır" cevabını vermişlerdir. Türk tarafı iyi niyet göstergesi olarak sadece referandumda "evet" demekle kalmamış, Güney ile olan tüm sınırlarını da açmıştır. Fakat tüm bunlara rağmen KKTC üzerindeki izalasyonların kaldırılmaması bir yana, GKRY'nin "tüm Ada'yı temsilen" AB'ye alınmasına karar verilmiş ve 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da Katılım Antlaşması'nın imzalanmasının ardından 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve GKRY) AB'ye resmen katılması ile AB tarihinin en kapsamlı genişlemesi tamamlamıştır.

Güney Kıbrıs Avrupa Birliği'ne "tüm Ada'yı temsilen" üye olmasının ardından Kıbrıs sorununun çözümü daha da güçleşmiş ve Rumların Türklerle görüşme nedenlerini ve isteklerini azaltmıştır.

Kıbrıs sorunu çözülmeden Güney Kıbrıs'ın AB'ye kabulü sadece var olan meseleye ilaveler getirmiştir. Oysaki Avrupa Devletleri Doğu Akdeniz'de bir arabulucu rolü üstlenmek istiyorlarsa çözüm için ortaya attıkları formüllerde çok daha dikkatli olmaları ve ikili anlaşmazlıklarda taraf görüntüsü vermemeleri gerekmektedir. Sadece açık ve net bir tarafsızlık bu bölgede yapıcı bir rol oynamak için umut olabilir.¹⁸⁶

5.3. Toplumlararası Görüşmeler ve Çözümü Güçleştiren Unsurlar

Kıbrıs meselesi oldukça uzun bir geçmişinin olmasının yanı sıra, en uzun süreli uluslararası sorunların başında gelmektedir. Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin dahil olduğu tüm dünyanın yakından takip ettiği süreçte Ada'daki Türk ve Rum taraflarının katılımı ile çeşitli aşamalarda müzakerelerin yapılmış olmasına rağmen nihai çözüme henüz ulaşamamıştır. 2009 yılında başlayıp 2010 yılında da yoğun bir biçimde devam eden müzakerelerden şu ana kadar bir sonuç alınamamış olmakla beraber bugüne kadar devam eden çözümsüzlüğün nedenleri geçtiğimiz birkaç yılda değil, çok daha eskilerde aranmalıdır.

Yunanistan uzun yıllardır sürdürdüğü yayılmacı politikasının bir yansıması olarak Kıbrıs adasını ülke topraklarına katmak istemiştir. Bunun için tarihi kaynaklar bu tezi doğrulamasa bile Batı Trakya bölgesinde yaşandığı gibi Kıbrıslı Rumlara Yunanlı olduklarını empoze etmiştir.¹⁸⁷ Makarios'un Enosis emelleri ile de birleşen Yunan politikası ortaya yıllardır süren bir trajedi, çözümsüzlük ve bu çözümsüzlüğün içinde sıkışıp kalmış bir Ada devleti çıkarmıştır.

¹⁸⁶ Oya Akgöncü, **Security Structures in the Eastern Mediterranean Region and the Near East**, Editor: Thomas Scheben, Konrad-Adenauer-Stiftung, Egypt, 1996

¹⁸⁷ Aydın Tuğ, 'Kıbrıs'ta Nasıl Bir Çözüm', **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 24-27 Kasım 1998**, Cilt II (Tarih - Kıbrıs Sorunu), Gazimağusa-KKTC, DAÜ Kıbrıs Araştırması Merkezi Yayınları:7, 1998, s.610.

Şubat 1959 yılında Zürih ve Londra anlaşmalarının imzalanması ile birlikte Kıbrıs'ta Türk ve Rum taraflarının ortak olduğu bir Cumhuriyet kurulması konusunda anlaşmaya varılmış ve Kıbrıs anayasası, Garanti ve İttifak anlaşmaları imzalanarak 15-16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

1960 yılında iki toplum aynı devlet çatısı altında yaşamayı denemiş ancak bitmek bilmeyen Enosis hayalleri bu çatının çabuk yıkılmasına neden olmuştur. Zaten dünya tarihinde de eşit siyasi ve anayasal haklarla farklı dil, din ve kültürlerle ait halkların barış içinde aynı toprak parçası üzerinde uzun yıllar yaşadığının da bir örneği yoktur. Kıbrıslı Türkler ve Rumların ulusal anlayış ve amaçları birbirinden tamamıyla farklıdır. Birbirleriyle bugüne kadar ortak bir duygu ya da amaç etrafında birleşmemişlerdir ve bu gerçek aslında sorunun kökündeki temel nedenler arasındadır. Rum halkı ve Türk halkı tek bir halk değil iki farklı halktır. Önce Rum ve Türk sonra Kıbrıslıdırlar. Kıbrıslı olmak coğrafi bir durumdur ve belirleyici değildir.

1960 Kıbrıs anayasası coğrafi bir zemine dayanmadan Ada'da yaşayan iki toplumun varlığı üzerine kurulmuştur. Güney Kıbrıs lideri Makarios'un da dediği gibi bu anayasa ile bir devlet yaratılmaya çalışılmış ama bir ulus yaratılamamıştır. İki ayrı toplumu tek çatı altında birleştirmek çabası anayasada ister istemez hassas dengelerin yaratılmasına yol açmış ve egemenliğe dayanan faaliyetler (yasama-yürütme-yargı) devletin iki bünyeliliğini her yönüyle anayasa maddelerine yansıtmıştır. 1960 Londra ve Zürih anlaşmaları temel alınarak kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti iki eşit halkın ortaklığına dayanan federatif bir sistemi öngörmekteydi. Bu anlaşmalardaki amaç ulusal bir devletten ziyade iki uluslu bir devlet yaratmaktı. Kıbrıs anayasası Türk ve Rum tarafının eşitliğini kesin olarak vurgulamak ile birlikte iki ayrı cemaat meclisleri tamamen birbirinden bağımsız kuruluşlardı. Anayasa her iki cemaatin de ekonomik, hukuki, mali ve sosyal alanlarda etkin hakları bulunacak şekilde hazırlanmış ve her iki cemaatin ortak yaşam çıkarlarının korunmasını kabul etmişti.

Ancak 1963 yılında Makarios'un Türklerin azınlık statüsüne düşmesine neden olacak anayasadaki onüç maddeyi düzeltme talebi ve bu talebin Türkiye ve Kıbrıs Türkleri tarafından reddedilmesi sonucu şiddet yanlısı olaylar artmış ve iki toplum yeşil

hat ile birlikte sınırlarını çizmeye başlamıştır. Bu arada Makarios Rum Cemaat Meclisinin tüm fonksiyonlarını merkezi hükümete devretmiş ve merkezi hükümet güçlenmiştir. Böylece cemaat meclisinin yetkileri anayasada belirtilen kısıtlı yetkilerle kalmıştır.

1964 yılında Londra konferansında Rum tarafı, Zürih ve Londra antlaşmalarının değiştirilmesi gerektiğini, özellikle, Türkiye'nin müdahale etkisinin kaldırılması gerektiği ve Ada'daki Türklere azınlık hakkı verilmesi önerisini ileri sürmüştür. Türkiye ise iki bölgeyi bir federasyon kurulmasının Ada halkının birlikte ve barış içinde yaşamaları için en doğru çözüm olduğu görüşünü belirtmiş bu görüşler ve karşılıklı tutum 1968 yılına kadar sürmüştür.¹⁸⁸

1964 yılında Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletlere taşınması ile birlikte sorun resmileşmiş ve 1968 yılından başlayıp bugüne kadar devam eden toplumlararası görüşmelerde şimdiye dek nihai bir sonuç alınamamıştır. 2 Haziran 1968 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının çıkmazına çare bulmak amacıyla Denktaş ve Klerides Beyrut'ta ilk kez toplumlararası görüşmelere başlamıştır. Aradan geçen üç yılda görüşmeler sonuçsuz kalınca BM Genel Sekreteri görüşmelerin genişletilerek sürdürülmesini ve görüşmelere Türkiye ve Yunanistan'dan da birer anayasa uzmanının katılmasını önermiştir. 1972 yılında BM sekreteri Waldheim görüşmeleri bizzat başlatmış ancak 1974 tarihindeki Rum/Yunan darbesi üzerine görüşmeler kesilmiştir.

1974 hareketi ile başlayan iki coğrafi kesimli yaşama şekli çözümsüzlük içinde bir nevi çözüm haline gelmiştir. Bugün Türk ve Rum kesiminden daha çok bir Türk-Yunan davasına dönüşen Kıbrıs, Ada'nın stratejik önemi arttıkça uluslararası arenada herkesin dikkat kesildiği ve pek çok ülkenin çıkarlarının kesiştiği bir toprak parçası haline dönüşmüştür.

1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kurulmuş ve kurulan KTFD'yi protesto amacıyla Rum tarafı bir süre görüşmelere katılmayı kabul etmemişse de 28 Nisan 1975 yılında Viyana'da yine BM genel sekreterinin gözetiminde toplumlararası

¹⁸⁸ M. Sami Denker, **Bir Millet ve Devlet'in Yaşama Hakkı, Kıbrıs Sorunu**, Ankara, TÜRKAR Yay., 2001, s.150.

görüşmeler başlamış ve 2 Ağustos 1975 tarihinde iki toplum arasında ‘Nüfus Mübadelesi’ antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla her iki taraftaki esirlerin ve sivil halkın istedikleri bölgeye geçmesi sağlanmış ve iki toplumlu federal bir yapının tohumları atılmıştır.

12 Şubat 1977 tarihinde üzerinde mutabakata varılan dört ilke şöyledir:

- Bağımsız iki topluma dayalı federal bir cumhuriyet
- Toprakların ekonomik bakımdan üzerinde yaşanılabilirliği ve ekonomikliği esasına göre ele alınması
- Dolaşma ve yerleşme özgürlüğü, mülkiyet hakkı konuları görüşülürken iki toplumlu federal sistemin temel ilke olarak ele alınması
- Merkezi Federal Hükümetin yetki ve görevlerinin ülkenin birlik ve beraberliğini güvence altına alması¹⁸⁹

Bu ilkeler üzerindeki mutabakat uzun müzakerelerin yapılmasını gerektirmiştir. Türkler gevşek bir federasyondan yana olurken Rumlar iki bölgeyi bir federasyon üzerinde durmuşlardır. Ayrıca Ada'nın %80'inin Rum tarafına bırakılmasını talep etmişlerdir. Ancak her iki tarafında birbirlerinin önerilerini kabul etmemesi ve dört ilkenin ‘iki bölgeyi’ bir federasyonu kapsayıp kapsamadığı tartışmaları görüşmeleri durma noktasına getirmiştir.

1979 tarihinde tekrar başlayıp 1980 tarihinde ‘Waldheim Önerileri’ çerçevesinde 1983 Mayıs ayına kadar devam eden görüşmelerde Rum liderliğinin konuyu tek taraflı olarak BM Genel Kurulu’na götürmesiyle birlikte sona ermiştir.

1983 yılında ‘Kıbrıs Sorunu’nun BM Genel Kurulu’na Rum yönetimi tarafından tekrar götürülmesinin ardından BM ‘‘bütün işgal kuvvetlerinin geri çekilmesi ve mültecilerin eski yerlerine dönmesi’’ni içeren bir karar almıştır.

---

¹⁸⁹ Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları ‘Annan Planı ve Referandum Süreci’**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2005, s.489.

Rumlar sorunun BM'ye taşınmasının ardından kendilerini 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsilcisi olarak görmeye başlamışlar ve bundan hareketle Türk yönetiminin hiçbir çözüm önerisine yanaşmamaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Kıbrıslı Türkler self-determinasyon haklarını kullanarak 15 Kasım 1983 tarihinde KKTC'yi kurduklarını tüm dünyaya ilan etmişlerdir. Ancak Bağımsızlık Bildirgesi'nde iyi niyetin bir göstergesi olarak 'federal bir çözüme açık olduklarını' vurgulamışlardır.

Bu gelişmenin hemen ardından 18 Kasım 1983 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 541 sayılı kararı alarak KKTC'nin ilanını geçersiz saymış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek devlet olarak tanınacağını belirtmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de bu kararın devamında KKTC'nin aldığı bu kararın tek yanlı olduğunu belirtmiş ve Türk işgal kuvvetlerinin Ada'dan çekilmesini talep etmiştir.

1984 yılında BM görüşmeleri yeniden başlatmak için Türk ve Rum tarafına öneride bulunmuş 1985 yılında başlayan görüşmelerde Türk tarafı anayasal güvencelerinin korunması ve siyasal eşitliğin sağlanması karşılığında topraklarının, Ada topraklarının %29'unu oluşturmasını kabul edeceğini açıklamıştır. 17 Ocak 1985 tarihinde iki toplum anlaşma taslağını imzalamak için bir araya geldiğinde Rum yönetimi Yunanistan'dan aldığı direktif doğrultusunda "Ada'da Türk işgali sona ermeden" herhangi bir anlaşmayı imzalamayacağını belirtmiş ve böylece bir girişim daha başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1987 yılında Türkiye bir yandan Kıbrıs sorununa KKTC ile birlikte çözüm aramaya devam ederken Avrupa Topluluğu'na da tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Aynı yıl Türk limanları Kıbrıs Rum gemilerine kapatılmış ve FIFA (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği) KKTC takımları ile maç yapılamayacağı doğrultusunda bir karar almıştır.

1990 yılına kadar yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmış ve 3 Temmuz 1990 tarihinde Güney Kıbrıs 'Kıbrıs Cumhuriyeti' sıfatıyla AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuruya karşı KKTC Ada'yı temsil etme yetkisinin tek başına Güney Kıbrıs'ta olmadığı yolunda itiraz etmişse de AB bu başvuruya 'Kıbrıs sorununa

hız kazandıracak bir durum' olarak bakmış ve başvuruyu değerlendirmeye karar vermiştir. Buna karşılık Türkiye'nin bu karara itirazı çok zayıf olmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken 1993 yılında AB aldığı bir kararla Kıbrıs Rum Yönetimi'nin üyelik başvurusunu uygun bulmuştur. Bu kararın devamında yapılan Zirve toplantısında da AB'nin ilk genişlemesinin Kıbrıs'ı da içereceği açıklanmıştır. Böylece Kıbrıs sorunu AB bünyesine taşınmış ve Rumlar bu tarihten sonraki süreçte AB konusunu ön plana çıkararak yapılan müzakerelerde olumsuz tavırlar sergilemeye başlamıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra BM kararıyla uluslararası açıdan tanınmayan Kuzey Kıbrıs'ın karşısına ABAD'ın (Avrupa Birliği Adalet Divanı) 5 Temmuz 1994 tarihli (Dava C-432/92 no'lu) kararı çıkmış ve KKTC menşeli tarım ürünlerinin AB ülkelerine ithali yasaklanmıştır. Deniz ve hava ulaşımındaki kısıtlamaların KKTC ticaretine yaptığı olumsuz katkıların ardından alınan bu kararla birlikte KKTC ekonomisi daha da zor bir duruma girmiştir. 1995 yılında Türkiye'nin AB ile imzalamış olduğu Gümrük Birliği Anlaşması da ABAD'ın KKTC'ye koyduğu ticaret ambargosunu Türkiye'nin karşısına çıkarmış ve Türkiye tek taraflı olarak Kıbrıs konusunda ağır yükümlülükler altına girmeye başlamıştır.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirttiğimiz gibi Avrupa Birliği Lüksemburg Zirvesinde aldığı kararla Kıbrıs konusunu farklı bir boyuta taşımaya çalışmış ve o tarihten sonra Türkiye-AB görüşmelerinde Kıbrıs meselesi belirleyici bir rol almaya başlamıştır. 1995 yılından bugüne kadar AB ile Türkiye arasında zaman zaman görüşmeler duraksama halinde olsa da müzakereler devam etmiş, AB pek çok kez Türk Hükümetinden işgalci askeri güçlerini Kıbrıs'tan geri çekmesini istemiş, KKTC ile GKRY arasında da henüz sonuca ulaşmamış görüşmeler yapılmıştır.

2004 yılı itibariyle Güney Kıbrıs'ın tüm Ada'yı temsilen Avrupa Birliği'ne üye olması bu çözümsüzlüğü işin içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Kendilerini Ada'nın tek temsilcisi olarak gören Rumlar Kıbrıs Türk halkının Ada'da azınlık statüsü ile yaşaması gerektiğini ve Türk askerinin Ada'dan çekilmesini uluslararası platformlarda sıklıkla dile getirmeye başlamışlardır. Oysa 1974 yılında Türkiye'nin yapmış olduğu bu hareket ile sadece Kıbrıslı Türklerin değil Rum halkının da geleceği ve güvenliği koruma altına

alınmıştır. 1974 yılından bugüne iki toplum arasında çok ciddi bir çatışma yaşanmamış olmakla beraber Türk askeri bölgeye istikrar ve huzur ortamını tekrar kazandırmıştır. Elbette Türkiye için orada garantör devlet sıfatıyla bulunmasının da bir sorumluluğu olarak bölgede yaşayan Türk halkının refah ve güvenliğini sağlamak ulusal politikasının gereklerinden biridir.

Bununla birlikte Kıbrıs sorunu Türklerin güvenliği ile ilgili olduğu kadar ekonomik, savunma ve güvenlik olarak her açıdan Türkiye'yi yakından ilgilendirir bir hal almıştır. Bugün bir Yunan gölüne dönüşen Ege denizinden sonra aynı hayal peşinde Akdenize inmeye çalışan Yunanistan'a karşı ülke güvenliğini sağlamak açısından Doğu Akdeniz'i kontrol altına almak ve Kıbrıs'ta söz sahibi bir devlet olmak Türkiye için önemlidir. Bunun aksi bir durumda Türkiye'nin bir kara ülkesi durumundan pek bir farkı kalmayacaktır.

Ayrıca son zamanlarda sıklıkla dile getirilen Doğu Akdeniz bölgesinin enerji koridoru oluşturması ve bölgede yapılan yeraltı ve petrol araştırmaları Kıbrıs'ı daha önemli hale getirmiştir. AB'nin Güney Kıbrıs'ı henüz Ada üzerindeki sorunlar çözülmeden birliğinin içine dahil etmesindeki amaçlarından biri de bölgesel sınırlarını genişletmenin yanı sıra bu enerji hattında söz sahibi olmak ve kendi enerji ihtiyacının bir kısmını bu bölgeden karşılamaktır.

24 Şubat 2008 tarihinde Güney Kıbrıs'ta yapılan başkanlık seçimlerinin ardından Dimitris Hristofyas'ın galip çıkmasıyla beraber seçimleri takip eden Mart ayında KKTC Cumhurbaşkanı Talat ve Hristofyas bir araya gelmiş ve müzakereleri tekrar başlatma konusunda anlaşmaya varmışlardır. Kapsamlı görüşmeler 11 Eylül 2008 tarihinde başlamış ve iki lider Kıbrıs sorununu yönetim ve güç paylaşımı, mülkiyet, AB ile ilişkiler, ekonomi, toprak ve güvenlik olarak altı ana başlığa ayırmış ve ilk olarak yönetim ve güç paylaşımı konusunu ele almışlardır. Daha sonra mülkiyet konusunu ele alan taraflar sorunu tespit etmekle beraber bu başlık üzerinde bir ilerleme sağlayamamış daha sonra AB ile ilişkiler ve ekonomi konusu ele almışlardır.

2009 yılında tekrar başlayıp bugünde devam etmekte olan iki toplum arasındaki görüşmeler bu nedenlerle BM başkanlığında Kuzey Kıbrıs ve Güney Kıbrıs arasında devam eder görünmekle birlikte Türk-Yunan-AB gölgesi altında sürdürülmektedir.

29 Ocak 2010 tarihinde Talat ve Hristofyas yoğunlaştırılmış müzakerelerin ikinci turunda 67. görüşmelerini gerçekleştirmişler ve federal bir hükümet üzerinde yapılan çalışmalarda bugüne kadar çapraz oylama, başkanlık süresi, bakanlar kurulu, FIR hattı ve petrol araması konusunda anlaşmaya vardıklarıyla ilgili basında haberler çıkmasına rağmen iki lider bugüne kadar henüz resmi bir açıklamada bulunmamıştır.¹⁹⁰

Bu görüşmenin sonrasında 01 Şubat tarihinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-Mun iki lider arasındaki görüşmelere destek vermek amacıyla Kıbrıs'a gitmiştir. İlk önce Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde konuşan BM Genel Sekreteri, daha sonra iki lider ile birlikte yaptığı ortak basın açıklamasında yapılan çalışmaların en kısa zamanda çözüme ulaştırılacağını ve Kıbrıs sorununun artık çözümsüz kalmayacağını belirtmiştir. Aynı gün BM Genel Sekreteri KKTC Cumhurbaşkanlığına gitmiş bunun üzerine bu hareketle BM'nin KKTC'yi tanıdığını öne süren bazı Rum partileri ve kuruluşları Ban Ki-Mun onuruna verilen resepsiyonu boykot etmişlerdir.

Nisan 2010 yılında KKTC'de yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar görüşmelerin hızlanmasını ve bir sonuç çıkmasını bekleyen Türkiye ve KKTC tarafı için BM Genel Sekreterinin Kıbrıs'ı ziyareti zaman faktörü açısından oldukça faydalı olmuştur. Her ne kadar Ban Ki-Mun çözümün iki toplumun elinde olduğunu belirtse de onun bu ziyareti BM'nin barış sürecinde varlık gösterdiğinin bir göstergesi olmuştur.¹⁹¹

Geçmiş 42 yıl içinde yapılan müzakerelerde görüşülen temel başlıklar yıllardır hemen hemen aynıdır. Devam eden görüşmelerin BM nezdinde olması ile birlikte GKRY'nin AB içine dahil olması görüşmelerin AB gölgesinde sürmesine neden olmaktadır. GKRY'nin oyalayıcı taktiği ve Kuzey Kıbrıs'ta yapılacak olan seçimlerin son yapılan görüşmeleri sekteye uğratma olasılığı yapılan son müzakerelerin de çözümsüz kalma ihtimalinin yüksek olduğunun sinyallerini vermektedir.

¹⁹⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 31 Ocak 2010, s.16.

¹⁹¹ Ferai Tınç, **Hürriyet Gazetesi**, 'BM Genel Sekreteri Kıbrıs'a Neden Geldi', 1 Şubat 2010, s.21

Şimdiye kadar çözüme dayalı yapılan tüm görüşmelerde iki tarafın arasında devam eden ciddi görüş ayrılıkları nedeniyle nihai bir çözüme ulaşılamamıştır. Yunanistan ve Rum tarafı uluslararası antlaşmalarda 'Modus Vivendi'¹⁹² olarak adlandırılan ara çözümlere ancak Enosis yolunu tıkamayacaksa razı olmaktadır.

İki toplum arasında güvenlik, mülkiyet, yönetim ve toprak konuları olmak üzere dört temel konuda anlaşmaya varılmaya çalışılmaktadır. Ancak burada çözümsüzlüğün önündeki en büyük engel tarafların birbirlerinden beklentilerinin farklı olması ve Avrupa Birliğinin kendisinden beklenen tarafsız ve etkili rolü bir türlü oynayamamasıdır. Güvenlik konusunda Türk tarafı 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan garantörlük haklarının devamını isterken, Rum tarafı AB üyesi olmuş bir ülkede AB üyesi olmayan bir devletin garantör olarak asker bulundurmasının meşru olmadığını söylemektedir. Garanti olarak NATO, AGİK veya BM çatısı altında olmayı tercih etmektedir.

Türk tarafı mevcut Kıbrıs Cumhuriyetinin hukuki varlığının ortadan kalkıp bunun yerine tarafların eşit ve özgür iradeleri ile kurulacak yeni bir Kıbrıs devleti isterken Rum tarafı mevcut devletin hukuki ve meşru olduğunu ve Türk toplumunun bu devlet içine dahil edilmesi gerektiğini söylemektedir. Ayrıca Rum Yönetimi nüfus bakımından Türk Halkının azlığını bir gerekçe olarak gösterip Türk halkının azınlık statüsünde yaşamasını benimsemektedir. Oysa Türk tarafı siyasi eşitlikten yana ve kurulacak ortaklıkta her iki halkın eşit siyasi haklara sahip olmasını istemektedir.

1960 yılında denenen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra bundan sonra federasyona gidilmesi konusunda iki toplum da hemfikir olarak görünmektedir. Ancak Rum yönetimi 1960 anayasası temel alınarak bu anayasa üzerinde yapılacak değişikliklerle federasyona gidilebileceğini savunurken, Türk yönetimi Kuzey Kıbrıs Türk Yönetimi tanındıktan sonra iki eşit devlet arasında bir federasyon kurulması gerektiğini savunmaktadır. Böylece yetkilerin ağırlıklı olarak devletlerde kalmasını ortak oluşuma çok sınırlı yetkiler tanınmasını istemektedirler. Oysa Rum tarafı federal hükümetin mümkün olduğunca güçlü olmasını istemektedir. Tabi bu

¹⁹² T.C. İnönü Üniversitesi, **Kıbrıs ve Ulusal Birlik Paneli 11 Mart 2004**, Malatya, İnönü Üniversitesi Matbaası, 2004

isteklerinin temelinde devlet yönetiminde ağırlıklı olarak Rumların olmasını istemelerinin de büyük bir payı bulunmaktadır. Yönetim konusunda Türk tarafı dönüşümlü başkanlık tezini savunurken, Rumlar buna karşı çıkmaktadır. Ayrıca Türkler Kıbrıs'a yerleşerek orada iş-güç sahibi olan TC vatandaşlarının Ada'da kalmasını isterken, Rum yönetimi Ada'daki Türk-Rum nüfus dengesini bozmama şartı aramaktadır.

Ortaklığın kuruluş biçimi, yetkiler, güvenlik ve yönetim konularının yanı sıra mülk edinme, yerleşim ve dolaşım konuları Rum ve Türk tarafının anlaşma zeminine oturtamadıkları en önemli konulardan biridir. Ada üzerinde iki kesimli yerleşim olduğundan bugün Güney Kıbrıs'ta yaşayan Rum halkı Kuzey bölgesine geri dönmeyi, eski toprak ve mallarına yeniden kavuşmayı istemektedir. Bununla ilgili bugüne kadar açılan davalarda AİHM'nin de Rumlar lehine kararlar vermesi de ellerini kuvvetlendiren gerekçeler olmuştur. Rumlar özellikle Güzelyurt ve Maraş bölgesinin verimli araziler olması nedeniyle bu bölgelere yerleşmek ve 'yerlerinden edilen bütün Rumların kuzeye dönmesini' sağlamaya çalışmaktadırlar. Oysa unutulmamalıdır ki, yerlerinden edilen sadece Rumlar değildir. 30 Aralık 1963 yılında Rum saldırılarının durduğu yerde 'Yeşil Hat' çizilmiş ve geniş çapta göç hareketlerinin başlamasından sonra Türk bölgelerinde Rum tarafının ekonomik haklara koyduğu kısıtlamalar nedeniyle uzunca bir süre olağanüstü hal koşullarında yaşamak zorunda bırakılmışlardır. 1974 yılındaki harekattan sonra kendi bölgelerinin sınırlarını çizen Türk halkı yaşadığı bölgede Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin verdiği haklardan yararlanarak toprak, mal, mülk satın almış ve kendisine yeni bir yaşam kurmuştur. Bugün topraklarını, evlerini, işyerlerini kaybedecek olan Türk toplumunun önemli bir kesimi yeniden göçmen durumuna düşecektir. Bu sebeple Türk tarafı serbest dolaşım, yerleşim ve mülk edinme konusunda bazı sınırlamalar getirilmesini, sakıncalı görülen kişilerin serbest dolaşımının yasaklanmasını, mülk edinme ve yerleşim konusunda ise incelenip uygun görülen kişilere bu izinlerin verilmesini, mal-mülk konularının takas veya tazminatla halledilmesini istemektedirler.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulurken iki toplumun siyasi eşitliği temeli üzerine iki bölgesel devlet ve merkezi bir federal çatı devleti öngörülmekteydi. Bugün

bu federal devlet Kıbrıs Cumhuriyeti olarak devam etmektedir, ancak sadece Kıbrıslı Rumlar tarafından kullanılmaktadır. Oysaki Kıbrıslı Türkler de bu devletin ortağıdır ve ortağı olduğu bu yapıda karar mekanizması içinde değildir. Yapılan bu müzakereler ile Türk tarafı bu federal devlet içindeki haklarını geri almak isterken Rum tarafı da Kuzey bölgesindeki topraklara geri dönme düşüncesi içindedir. Daha önce aynı çatı altında tek bir devlet politikasının yarar sağlamayacağı görülmüştür. Kıbrıs açısından sorun toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığın sağlanmasıdır. Kıbrıs Türk ve Rum toplumu 1960 yılında kurulmuş olan üniter devlet yapısı içinde en etkin düzenlemelere rağmen bir arada yaşayamamıştır. Bu uzlaşmaz durumun federal devlet modeli içinde çözümlenmesi ancak Rumların hakim ulus olma iddialarından vazgeçmesi ile gerçekleşebilir. Bu durum da bugün itibariyle mümkün gözükmemektedir.

Oysa ilk defa 1975 Viyana görüşmeleri ile Türk tarafının dile getirdiği konfederasyon tezi bugün itibariyle çözümü sağlayacak bir modeldir. Federasyonda egemenlik federal devletle kurucu devletler arasında paylaşılırken konfederasyonda uluslararası antlaşmaya taraf olan devletler egemenliklerini sürdürürler. Oysa federasyonda egemenlik federal devletle kurucu devletler arasında paylaşılır. Bugün devam eden müzakerelerde bahsi geçen federasyon modeli ile birlikte uzun yıllardır Kuzey Kıbrıs'ın devam eden devlet olarak tanınma mücadelesi son bulacaktır. Rum Yönetimi 1960 yılında kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyetinin bugün hala devam ettiğini ve kendilerinin bu devletin yasal temsilcileri olduklarını ifade etmektedirler. Çözüm için bu devlete federal bir kimlik kazandırmanın yeterli olduğunu böylece iki federe toplumdaki bir federal devlet meydana geleceğini, yeni bir devlet oluşturmanın anlamsız olduğunu belirtmektedirler. Böylece bir federal devlet çatısı altında iki federe eyalet oluşturulacaktır. Bu eyaletin yetkileri ise belli bir bölge ve belli yurttaşlar ile sınırlı ve ulusal olacaktır. Eyaletlerin uluslararası kişilikleri bulunmamaktadır. Sağlık, eğitim, ulaşım ve sosyal konular kendilerine bırakılacaktır. Bununla birlikte federal devlet ülkenin tümünü kapsıyor olacağından bu devlet eyaletlerin üstünde ve uluslararası olacaktır. Savunma ve dış politika gibi konulardaki yetkilerin bu federal devlete aktarılmış olması zamanla Kıbrıs Türk Federe Devletinin ve Türk egemenliğinin yok olması tehlikesini doğurmaktadır. Federasyonlarda merkezi yönetim üstündür ve diğer yönetimler merkezi yönetime bağlıdır. Federal devlet yerel yönetime verdiği yetkileri

geri alma hakkına da sahiptir. Tek egemenlik esasına dayalı bu biçimde yöneten taraf çoğunlukla Rum tarafı olacağından bu durum Kıbrıs Türklerinin Rumlar tarafından yönetilmesinin bir formülü olarak önümüze sunulmaktadır. Federasyon biçiminde tek vatandaşlık söz konusudur ve bu biçimle Türkler bugünkü Kıbrıs Cumhuriyeti içinde vatandaş sayılacaklardır. Zamanla Türk tarafının azınlık durumuna düşürülüp egemenliklerinin sona ermesi tehlikesi ile karşı karşıya gelme tehlikesi bulunmaktadır. Bu nedenle 1960 yılında denenen bu model başarılı olamamıştır.

Oysa konfederal yapılarda taraflar sınırlı amaçlar için bir araya gelirler ve her iki taraftan birinin diğeri üzerinde egemenlik iddiası söz konusu olamaz. Konfederasyonda dış ilişkiler ve savunma konusunda üye devletler bir kısım yetkileri merkezi yönetime devretmiş olsalar da hukuki olarak bağımsız devlet statülerini kaybetmediklerinden birbirlerine bağlı olmadan ayrı ayrı uluslararası anlaşmalar yapabilirler. 1974 Harekatı ile birlikte Kıbrıs'ta iki ayrı devlet zaten oluşturulmuştur. 1975 yılında ise Nüfus Mübadelesi Anlaşması yapılarak iki toplumlu yapının ilk temelleri atılmıştır. Yeni bir anlaşma yapılırken bu iki devlet göz ardı edilmemelidir. Bunun için de öncelikle KKTC egemen ve eşit bir devlet olarak tanınmalıdır. Daha sonra bu iki egemen devlet çözüm için karşılıklı masaya oturmalı ve mülkiyet, toprak ve güvenlik konularında bir uzlaşmaya varmalıdırlar. Bütün bunlar olduktan sonra ise aralarındaki işbirliğini devamlı kılmak adına bir konfederasyon altında birleşmelidirler. Böylece her iki devlet de egemenliklerini sürdürmeye devam edecektir.

İki toplum eğer her alanda birbirlerine eşdeğer olamazlarsa o iki toplumun bir arada yaşamaları mümkün görünmemektedir. Günümüzde dünyada ayrı devlet kurulması yönündeki eğilimler hızla artarken Kıbrıs'ta iki toplumun birleşmesinin desteklenmesi oldukça tezat bir durumdur. Dün Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasını destekleyen Batı dünyası bugün KKTC'yi bir devlet olarak hala tanımamaktadır. Yıllardır devam eden çözümsüzlüğün Güney Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olması ile iyice derinleştiği unutulmamalıdır. Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Kıbrıs konusunun önüne getirilmesi Güney Kıbrıs'a avantaj sağlamaktadır ve toplumlararası görüşmelerde elde edemeyeceği isteklerini AB içinde gerçekleştirebileceğinin hesabını yapmaktadır. Annan Planı'na hayır dedikleri zaman ortaya çıkan 'çözüme yanaşmayan' imajlarını ortadan kaldırmak için müzakerelere devam ettikleri izlenimi vermektedirler. Güney

Kıbrıs'ın Nisan 2010 yılında Kuzey Kıbrıs'ta yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle görüşmelere ara verilmesini istemesi dikkat çekici bir durumdur. Bunun yanı sıra AB oluşacak herhangi bir çözümde Birliğin çıkarlarının göz ardı edilmemesini istemektedir. Aynı zamanda Kıbrıs konusunda karşısında muhatap bir Türkiye olmasının yerine kendi birliği içine kattığı Rum kesimini tek muhatap olarak görmeyi de tercih edecektir. Kıbrıs'ta gerçekçi bir çözüm ancak güçlü bir federasyonla değil egemen devletlerin birbirleri ile işbirliği sayesinde olabilir. Ada'da kalıcı bir çözüm olması için Kıbrıs'ta iki farklı toplum ve iki farklı devlet olduğu gerçeği kabul edilmeli ve eşit şartlarda anlaşmaya varılmalıdır.

BÖLÜM VI. SONUÇ

Çalışmamızın bu bölümüne kadar tarihten bugüne Kıbrıs sorununun temel boyutlarını tartıştık. Tarih boyunca pek çok ülkenin ilgisini çeken ve üzerinde hak sahibi olunmak istenen Ada üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen hala tam olarak kimin söz sahibi olduğunun belirlenemediği bir çözümsüzlük yumağı haline dönüşmüştür. 2004 yılında GKRY'nin AB'ye tam üye olması ile birlikte çözümsüzlük konusu şekil değiştirmiş ve Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinde neredeyse temel konu haline almıştır. 2010 yılı itibariyle Güney ve Kuzey Kıbrıs arasında devam eden müzakere sürecinde yaşanacak gelişmeler sadece bu iki toplumu değil pek çok ülkenin siyasi ve ekonomik politikasını yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye'nin dünya coğrafyasında kapsadığı alan istikrarın süreklilik kazanmadığı yer yer sıcak çatışmaların yaşandığı bir alandır. Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlardaki devletlerin ikili sorunları çözülmemekte ve süper güçlerin bu bölgedeki müdahaleleri devam etmektedir. Söz konusu bölgede yaşanan istikrarsızlık Türkiye'nin güvenliği için Kıbrıs'ın, Kıbrıs'ın güvenliği için Türkiye'nin önemini her geçen gün daha fazla arttırmaktadır.

Avrupa Birliğine 'tam üye' olmak için çıkılan bu yolculuğun üstünden 1959 yılından bugüne tam 51 yıl geçmiştir. Türkiye için bu yol üyelik hedefine yaklaştıkça gittikçe zorlaşmıştır. Türkiye bugüne kadar AB'ye üye olmayı mutlaka ulaşılması gereken bir hedef olarak görmüş, kendisine sağlayacağı fayda ve zararları iyi belirleyememiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabulü ve uyumu toplumsal bir değişim projesidir. Türkiye'nin amacı Avrupa Birliği'ne girmeye aday bir ülke olarak vatanın bütünlüğünden ve egemenlikten taviz vermeden, kültürel değerlerimizi koruyarak milli menfaatlerden taviz vermeden Avrupa Birliği'nin standartlarını en kısa sürede yakalamak olmalıdır.

Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek iktisadi, siyasi ve hukuki tüm yenilikler Türkiye halkının daha iyi yaşam koşullarına ulaşması için yapılmalıdır. Türkiye'nin AB'ye üyeliği ile daha iyi çalışan bir demokrasi anlayışı, insan haklarına daha saygılı ve hukukun üstünlüğü temelinde bir sistem ve şeffaf bir yönetim tarzı gelecektir. Böylece Türkiye'nin uluslararası camiadaki yerini güçlendirerek bölgesinde lider ülke konumuna gelmesini sağlayıp, AB'nin Asya, Ortadoğu gibi bölgelere açılarak küresel olma hedefine olumlu katkı sağlayacaktır.

AB sürekli genişleyen yapısıyla, ortak değerlerini paylaştığı ülkeleri Birliğinin içine dahil ederek bölge istikrarını ve gücünü sağlamlaştırma çabasındadır. Bu çerçevede AB genişleme sürecinde yer almayan Batı Balkan ülkeleri ile istikrar ve ortaklık anlaşmaları imzalamış ve bunların bir kısmını AB'ye kabul etmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin mevcut nüfusu ile AB'deki karar alma mekanizmalarında söz sahibi olacak olması ve dil, din, milliyet ve kültürel olarak ayrı bir konuma sahip olması AB'yi kaygılandırmaktadır. Oysa Türkiye'nin AB'ye katılması, AB nüfusunun ve coğrafyasının genişlemesi anlamına gelmektedir ve AB'nin ABD, Japonya, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi dünyada söz sahibi ülkelere karşı daha güçlü bir duruma gelmesini sağlayacaktır.

Ancak çalışmamızın daha önceki kısımlarında da belirttiğimiz gibi, Kıbrıs meselesi AB görüşmelerinde 'engel' teşkil eden bir durumdur ve bu mesele bir çözüme ulaşmadan AB kapılarını Türkiye'ye açacak gibi görünmemektedir. GKRY'nin Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüme ulaşılmadan AB'ye alınması, Ada'daki ayrılıkçı düşüncüyü daha da derinleştirmiş bulunmaktadır. Türkiye ve KKTC, egemen eşitlik temelinde bir uzlaşmaya açık olduklarını her fırsatta ifade etmişler ve müzakere sürecine katkıda bulunmaya devam etmişlerdir. Bu durum karşısında başta AB olmak üzere üçüncü tarafların da olumlu ve tarafsız bir hava içinde hareket ederek çözüme katkı sağlamaları gerekmektedir. Ancak AB'nin Yunanistan ve GKRY'ye giderek yaklaşan tavrı Kıbrıs sorununun çözümünü güçleştirmekte ve tarafların kendi özgür iradeleri ile oluşturdukları müzakere süreçlerini de tehlikeye atmaktadır.

Türkiye'nin 29 Temmuz 2005'te Ek Protokolü imzalamasının ardından liman ve havaalanlarının GKRY'ye açılmaması, GKRY'nin uluslararası örgütlenmelerine engel olunmaması Türkiye'nin yerine getirmesi gereken yükümlülükler olarak belirlenmiştir. Oysa liman ve havaalanlarının GKRY'ye açılması demek GKRY'nin 'Kıbrıs Cumhuriyeti' olarak tüm Ada'yı temsil ettiğinin kabul edilmesi demektir. Böyle bir durumda KKTC'nin ekonomik ve siyasi bağımsızlığını sürdürmesi güçleşecek, KKTC'ye Türkiye tarafından da ambargo uygulaması anlamına gelecektir.

Çözumsuzlüğün önündeki önemli bir faktör AB'nin Kıbrıs sorununda taraf olan ülkelere karşı izlediği politikanın adil olmamasıdır. AB Türkiye'ye her fırsatta Kıbrıs sorununu çözmesini gayri resmi bir şart olarak dayatırken aynı ısrarlı tavrı Kıbrıs Rumlarına karşı göstermemiştir. AB'nin öncelikli politikalarından biri komşularıyla sınır problemleri yaşayan ülkelerin öncelikli olarak bu sorunlarından kurtulmaları gerektiğidir. Ancak aynı AB politikası Yunanistan ya da Güney Kıbrıs söz konusu olduğunda uygulanmamaktadır.

Oysa Kıbrıs sorunu bir çözüme ulaşsa Avrupa Birliği bu çözümden en fazla fayda görecektir uluslararası aktörlerin başında gelmektedir. Öncelikle Kıbrıs'ta çözumsuzlük devam ettiği müddetçe Türkiye-AB ilişkileri bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca Kıbrıs sorunu çözümsüz kaldıkça AB'nin barışçıl ve çözüm üreten kimliğine zarar vermektedir. Bu nedenle AB'nin oynaması gereken rol objektif olarak taraflara herhangi bir çözümü dayatmaktan çok tarafların çözüm yönündeki iradelerinin güçlenmesine yardımcı olmaktır.

Kıbrıs Rum Kesimi 2004'te AB üyesi olduktan itibaren üyelikten kaynaklanan avantajlarını kullanarak bir yandan Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin seyrini yavaşlatmaya çalışmış diğer taraftan da Türk kesimi üzerindeki ambargoların kalkmasını engellemiştir. Bu şartlardan en önemlisi bazı başlıklarda müzakerelerin başlamasının Türkiye'nin liman ve hava sahasını Kıbrıs Rum bandıralı gemi ve uçaklara açmasına bağlanmasıdır. Güney Kıbrıs'ın buradaki tek hedefi Türkiye'nin Rum Yönetimini Ada'daki tek meşru devlet olarak tanımasıdır. Ancak Türkiye'nin bunun aksi yönündeki tavırları nedeniyle AB 2006 senesinin Aralık ayında Türkiye ile

müzakerelerin bazı başlıklarını askıya almıştır. Bu noktada Türkiye AB müzakerelerini, ülkemizin çıkarları ile KKTC halkının geleceğini düşünerek değerlendirmelidir. Bu nedenle AB ilişkileri çerçevesinde KKTC’de yaşayan halkın çıkarlarını göz önünde tutacak bir biçimde çözüme gitmek ve ABD ve BM’nin de desteğini alarak uluslararası haklılığımızı kabul ettirmemiz gerekir. Türkiye bunu yaparak öncelikle Rumların Kıbrıs çözümünü BM’den kopartarak AB çatısına alma stratejisini engellemelidir. İkinci olarak da BM nezdinde yeni bir sürecin başlatılması ile Rumların önce GKRY’yi Türkiye’nin tanıması sonra KKTC ile ilgili çözüm sürecinin başlatılması veya kısaca önce tanıma sonra çözüm politikası bozulmalıdır. GKRY’yi tanımak demek KKTC üzerindeki izolasyonların da devam etmesi anlamına gelmektedir.

Kıbrıs sorununun çözümünde GKRY ile KKTC’nin dolayısıyla Türkiye’nin bakış açıları birbirinden farklıdır. Türkiye Ada üzerinde tam garantörlüğünün, iki halka iki devlete dayalı ortak yeni bir devlet olan birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti altında devam etmesine dayalı politika izlerken, GKRY Türk ordusunun çekilmesi, garantörlüğün kaldırılması, hava alanlarının ve limanların Rumlara açılması ve Güney Kıbrıs’ın AB üyeliğini Türkiye’nin tanımasını şart koşmaktadır. Temelde birbirinden farklı olan bu iki zıt çözüm önerisinin birbiriyle uyumlaştırılması ve ortaya bir uzlaşının çıkması bu durumda zor görünmektedir.

Çözüm için en temel nokta Kıbrıs Türk Toplumunun Kıbrıs Rum Toplumunu ile yapılan müzakerelere egemen bir devlet olarak katılmasıdır. Kıbrıs meselesi ancak egemen iki devlet ve bu iki devletin karşılıklı işbirliği ile çözülebilir. Tek bir çatı altında federasyon düşüncesinin Ada’ya kalıcı bir çözüm getireceği inancı pek gerçekçi gibi gözükmemektedir. Türk tarafı, müzakereler sonucunda varılacak çözümün, iki kesimli, iki toplumlu ve siyasi eşitliğe dayalı yapısının AB hukuk sistemi içinde güvence altına alınmasını talep etmektedir. Buna karşılık Rum tarafı böyle bir hukuki garanti talebini reddetmekte ve AB müktesebatından Türk tarafının yararlanmasını engellemek istemektedirler.

Bu engellemeler nedeniyle Türkiye'nin yapması gereken çözüm yönündeki çabalarını hızlandırmalı, AB-Kıbrıs stratejisini iyi belirlemeli ve uluslararası toplumun Kıbrıslı Rumlar üzerindeki baskılarını artırmaya çalışmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti, Orta Asya, Balkanlar ve Orta Doğu coğrafyasındaki etkisiyle bölgesel ve hatta dünya çapında güç olma potansiyeline sahip bir ülkedir. Günümüzde küresel şartlar değişmiş ve Türkiye bölgesinde lider hale gelmiş bir ülke konumundadır. Kıbrıs Ada'sının yer aldığı Doğu Akdeniz tüm dünyanın göz önünde tuttuğu stratejik bir noktadır. Ülkelerin askeri ve ekonomik taleplerine hükümetlerin politik uygulamalarıyla yön verilir. Bu doğrultuda Türkiye'de GAP projesi ile İskenderun ve Mersin limanlarının öneminin artması, Kafkas ve Hazar petrollerinin ve doğalgazının bu bölgedeki petrol boru hatlarıyla dünyaya taşınması, Irak, İran, Suriye ve İsrail'in bölgede her an ABD ve uluslararası örgütlerin müdahil olacağı savaş senaryoları nedeniyle Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i kontrol eden bu noktadan vazgeçilemez.

Bölgesel gelişmeler ışığında Orta Asya petrollerinin enerji trafiği Türkiye'nin güneyinin güvenlik ve savunma sorununu arttırmıştır. Türkiye yakın bir gelecekte dünyanın önemli enerji terminallerinden birisi olacağından, bölgenin ticari önemi de artacaktır. Dolayısıyla Türkiye bu ekonomik ve ticari potansiyeli "güvenlik altına almak" zorundadır. Kıbrıs meselesinin çözümünde KKTC ve Türkiye Ege'de var olan Yunan üstünlüğünün Akdeniz'de de oluşmasını engellemek için güvenlik ile ilgili ısrarlarını sürdürmelidirler. Bu yolla ayrıca Türkiye'nin askeri ve ekonomik olarak güneyden çevrilmesi de engellenmiş olacaktır. Esasen denizlerdeki bu denge Türkiye'nin aleyhine bozulursa uzun yıllardır KKTC'nin yaşamış olduğu izolasyonların bir nevi benzerini Türkiye yaşamış olur. Akdeniz'de de Kıbrıs, Yunanistan'ın egemenlik alanı haline gelirse, Doğu Akdeniz bölgesinin en büyük ülkesi olan Türkiye nefes alamaz hale gelecektir. Bundan dolayı Türkiye KKTC ile birlikte diğer Türk devletlerinin desteğini alarak kararlı bir duruş sergilemek zorundadır. Bu duruş Ada'da ve bölgede var olma sebebidir.

Türkiye'nin dış politikası sadece batıya yönelik değildir ve olmamalıdır. Kıbrıs konusunda yeni ve daha etkin bir strateji ve taktikler serisi geliştirmek zorundadır. Küreselleşen dünyada ekonomik çıkarlar ve ilişkiler Orta Asya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu gittikçe daha değerli kılmaktadır. Türkiye'nin bu bölgelerdeki ülkelerle yakın ilişkileri onu AB ile ilişkilerinde daha güçlü kılabılır. AB Türkiye'nin karşısına Güney Kıbrıs'ın tanınmasını müzakerelerin devam etmesi için bir şart olarak koyuyorsa, Türkiye de coğrafi olarak enerji koridorları üzerinde olmasını, Müslüman ülkelerle, Türk Cumhuriyetleriyle, Rusya ile olan ilişkilerini, bölgesel askeri gücünü ve bunca sıkıntılı bu coğrafyada demokratik bir rejime sahip olmasını vurgulayabilir. Türkiye'nin AB'ye olduğu kadar AB'nin de Türkiye'ye ihtiyacı vardır. Elbette değişen dünyada Türkiye de böylesine önemli ekonomik ve siyasi bir Birliğin dışında kalmak istememektedir. Ama Rumların AB'den bitmek bilmeyen talepleri Birlik üyesi olmanın verdiği güvenle Kıbrıs meselesini zamana yayarak AB içinde çözmeye çalışma politikaları Türkiye ve KKTC için soğukluk ve güvensizlik yaratmaktadır. Bu durumu fark eden bazı AB üyesi devletler BM destekli barış görüşmelerinin kesilmemesi ve diyalogun devam etmesi için daha temkinli bir davranış içerisindeyler. Devamlı Rum tezlerini savunmalarının hem Türkiye'yi hem de Ada'nın kuzeyini kaybetmelerine yol açacağına farkına varmışlardır.

Kırk yıldan beri hala Kuzey Kıbrıs'a siyasi ve ekonomik ambargo uygulanmaktadır. Ambargo uygulanan bir bölgenin ve devletin kalkınması ve gelişmesi mümkün değildir. Öncelikle KKTC'nin bağımsızlığını tanıyan ve garantör ülke olan Türkiye, AB ile yürütülen müzakerelerde ve başta ABD olmak üzere diğer devletlerle olan ilişkilerinde KKTC'nin varlığının tam olarak arkasında durmalı, taviz verir görüntü yaratacak politikalardan kaçınmalı, KKTC'nin bağımsızlığının ve Türkiye'nin güvenlik konularının pazarlığının olamayacağını hissettirmelidir. Kuzey Kıbrıs da bu politikada Türkiye ile birlikte hareket etmelidir. Zamanında Pakistan ve Bangladeş KKTC'yi tanımış olsalar da, uluslararası baskılar yüzünden bu kararlarını geri çekmek zorunda kalmışlardır. Taviz tavizi doğuracağından ilişkilerimizde KKTC'nin haklılığını başta yakın ilişki halinde olduğumuz devletlerden başlayarak tüm dünyaya anlatmamız gerekmektedir.

Bu durumda Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ın haklılığının uluslararası platformda ispatı ve KKTC üzerindeki izolasyonların kaldırılması için Kuzey Kıbrıs'ın tanıtımını iyi yapmamız bir yandan da yakın ilişkiler içinde olduğumuz ülkelerin desteğini yanımıza almamız gerekmektedir. Bununla birlikte özellikle Türkiye'nin üyesi olduğu kuruluşların Zirve toplantılarında izolasyonların kaldırılması ve ticari ilişkilerin artırılması yönünde kulis çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Türkiye, KKTC'nin tanıtımını ve davasında haklılığını ispat adına ikili ilişkilerinin iyi olduğu ülkelerle lobi faaliyetlerinde bulunarak bölgenin mevcut sıkıntılarını aşmasına yardımcı olmalıdır. Bu gayretlerin ekonomik, askeri ve politik konularda muhtemel olumlu sonuçlar doğurması Türkiye ve KKTC'nin çıkarına olacaktır. Bugün SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan bağımsız Türk devletleri Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan ve bunun yanı sıra birçok özerk ya da bağımsız olmayan Türk ırkına ait topluluklar gibi KKTC de Türk dünyasının bir parçasıdır ve dost ülkelerin birbirleriyle kurdukları yapıcı ilişkiler birbirlerinden güç almalarını sağlar. Ancak bu devletler ile gerekli olan ekonomik, askeri, siyasi, kültürel ilişkiler üzerine bugüne kadar doğru politikalar üretilemediğinden ülkeler arası ilişkiler yeterli seviyeye çıkarılamamıştır. Uzun yıllar Türk devletlerinin Sovyet etkisinde kalmaları ve cumhurbaşkanlarımızdan Turgut Özal ile başlayan birlikteliğin daha sonra kesintiye uğraması, Orta Asya bölgesindeki ekonomik zenginlikten dolayı başta ABD, Rusya, Çin ve AB'nin bu bölgede var olmaları kardeş devlet olan KKTC'nin yeterince tanınmasına engel olmuştur.

Sonuç olarak Nisan 2010 yılında KKTC'de yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden dolayı yıl başında başlayan müzakereler yoğun bir biçimde devam etmektedir. KKTC Cumhurbaşkanı çözüm için umutlu olduğunu belirtirken GKRY Lideri Hristofyas Türkiye'nin çözüm önerilerine sıcak bakmamaktadır. Avrupa Birliği elli yıldır Türkiye'nin en önemli dış politika konusudur. Bundan sonraki yıllarda da olmaya devam edecektir. Bunun yanında Kıbrıs da bizim için Avrupa Birliği'ne tam üye olmak uğruna feda edilemeyecek bir 'vatan' meselesidir. 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye ile AB arasında bir ortaklık kurulmuştur. Bu antlaşmaya göre Türkiye'nin AB'ne tam üye olması bir haktır ve AB uluslararası hukukun temeli

olan ahde vefa ilkesine uymak zorundadır. Bundan sonra önemli olan Türkiye'nin AB ile olan müzakerelerinde Kıbrıs konusunda izleyeceği politikayı net olarak belirlemesidir.

KKTC'de gerçekleşecek seçimlere kadar görüşmelerde bir anlaşmaya varılması konusunda GKRY dışında herkeste bir beklenti vardır. Bir anlaşma olmaması durumunda yavaş ilerleyen Türkiye-AB ilişkileri donma noktasına gelebilir. Bugün Rum tarafı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve böylelikle Ada'nın tümünün tek ve geçerli temsilcisi olduğunu ifade ettiği, KKTC'ye ekonomik ambargo uygulamasına devam ettiği ve uluslararası toplum bu duruma göz yumduğu sürece Ada'ya bir barış ortamının gelmesi mümkün gözükmemektedir.

Türkiye 1960 anayasası ile elde ettiği haklarından vazgeçmemelidir. Artık Kıbrıs meselesinin bu şekilde devam edemeyeceği, Ada'ya artık barış havasının gelmesi gerektiği açıktır. Bunun için taraflar karşılıklı uzlaşma ile ortak bir noktada buluşmalıdır. İki tarafın eşit egemen iki devlet üzerinde mutabık kaldıklarını ortaya koymaları Ada'daki iki devletin ilişkilerinin dostluk ve iyi komşuluk temelinde gelişmesine hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

Akçalı, Emel: **Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikası, Kıbrıs Ve Geleceği: Ekonomi-Politik Tartışma**, (Der.) İrfan Kalaycı, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2004

Akdemir, Ali: **AT İşletmeleriyle Bütünleşmede Teknolojinin Stratejik Yönetimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınevi, 1992

Akgönenç, Oya: **Türkiye'nin AB Stratejisi**, Ankara, Nobel Yayın,2009

Akgönenç, Oya: **Security Structures in the Eastern Mediterranean Region and the Near East**, Editor: Thomas Scheben,Konrad-Adenauer-Stiftung,Egypt,1996

Akşin, Sina: **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789- 1980)**, Ankara, İmaj Yayınevi, 1998

Aktar, Cengiz: **Avrupa Yol Ayrımında Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2001

Alaçam, Fahir: **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**, İstanbul, SİSAV Yayınları, 1990

Alasya, Fikret: **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, Lefkoşa, ME ve KB Yay., 1992

Alasya, Fikret: **KKTC Tarihi**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987

Alasya, Fikret: **Tarihte Kıbrıs**, Lefkoşa, KKTC, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1988

Allison, Graham T., Kalipso Nikolaydis, **Yunan Paradoksu**, Çev. Bülent Tanatar, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999

An, Ahmet: **Kıbrıs Nereye Gidiyor?**,İstanbul, Everest Yayınları, 2003

An, Ahmet; Kalodukas, Angelos; Uğur, Mehmet; Mihailidis, Mihalis; Kızılyürek, Niyazi; Tombazos, Stavros: **Kıbrıs Dün ve Bugün**, Kürkçügil, Masis (Derleyen), İthaki Yayınları, 2003

Artuç, İbrahim: **Kıbrıs'ta Savaş ve Barış**, İstanbul, Kastaş A.Ş. Yayınları, 1989

Aydoğan, Mustafa: **Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliği'ne**, İstanbul, Oran İletişim Yayınları, 2002

Aydoğdu, Ahmet: **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları 'Annan Planı ve Referandum Süreci'**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım,2005

Ayverdi, Samiha: **Türk Tarihinde Osmanlı Asırları**, İstanbul, Ayverdi Enstitüsü Neşriyatı, 1999

Bağcı, Hüseyin: **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Ankara, ODTÜ Yayınları, 2001

Baykal, Sanem, Tuğrul Arat: "AB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Cilt II**, Baskın Oran (ed.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2001,s.326-365

Belge, Murat: **Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu? : AB ve Türkiye**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2003

Birand, Mehmet Ali: **30 Sıcak Gün**, İstanbul, Milliyet Yay., 1990

Birand, Mehmet Ali: **Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959–1999**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2000

Bozkurt, Enver; Havva Demirel: **Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004

Bozkurt, Enver; Veysel Ataner: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Alfa Basım Yayınevi, İstanbul,1997

Bozkurt, Veysel: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Bursa, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, 2001

Bozkurt, Veysel: **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık Ltd. Şti., 1992

Canan, Balkır, Williams Allan M.: **Türkiye ve Avrupa İlişkileri**,“Türkiye ve Avrupa”’, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996

Canbolat, İbrahim: **Avrupa Birliği ve Türkiye: Uluslarüstü Bir Sistemle Ortaklık**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2006

Cansevdi, Hürrem: **Türkiye'nin Avrupa Birliği Müktesebatına Uyumu**, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci, Avrupa Birliği'nin Enerji ve Ulaştırma Politikaları ve Türkiye'nin uyumu Kitap No:24, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2002

Coşkun, Enis: **Türkiye-Avrupa Bütünleşmesinin Yüzyıllık Seyir Defteri**, İstanbul, Cem Yayınevi, 2002.

Cumalioğlu, Yakan: **Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi, Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi**, İ. K. Ülger ve E. Efeğil (ed.), Ankara, HD Yayınları, 2001

Cumhuriyet Gazetesi: 20 Ağustos 1974

Çakırözer, Utku: AB ile protokol takvimi hazır, **Milliyet Gazetesi**, 05.03. 2005

Çevikel, Nuri: **Kıbrıs (Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası 1570–1878)**, İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006

Deliceirmak, Orbay: **Timsah Gözyaşları**, KKTC Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi Yay., 1991

Demirel, Ataner: **Avrupa Basınında Türkiye-AB İlişkileri**, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002

Demirtaş, Birgül: **Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar-Yeni Arayışlar**, A.S.A.M. Yayınları, Ankara, 2002

Denker,Sami M.: **Bir Millet ve Devlet'in Yaşama Hakkı, Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Türkar Yay., 2001

Denktaş, Rauf: **Rauf Denktaş'ın Hatıraları**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1999
Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, T. C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999

Eralp, Atilla: **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç: Ankara, Türk Tarih Kurumu,15-17 Ekim 1997:Sempozyuma Sunulan Tebliğler**,“Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”, Yayını Hazırlayan: İsmail Soysal, Sayı 188, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999,s.483-494

Eralp, Atilla: Değişen Savaş Sonrası Uluslararası Sistemde Türkiye ve AT; **Türkiye ve Avrupa İlişkileri**, (Ed.) Canan Balkır ve Alan Williams, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1996

Erkman, Kaan: **Avrupa Birliği Üyeliği'nin Mali Mekanizması ve Türkiye-AB Mali İlişkileri**, Ankara, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1995

Eroğlu, Hamza: **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı**, Ankara, Emel Matbaacılık Sanayii, 1975

Evran, Mustafa: **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Üyeliği**, Egemenlik. Avrupa Birliği ve KKTC, Yayına Hazırlayan: Çiler

EMINER-Gülden İLKMAN, Dışışleri Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 2004

Fırat, Melek: **AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları, En Uzun On Yıl**, İstanbul, Bke Yayınları, 2000

Gazioğlu, Ahmet C.: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs, Türkler**, (Ed.:Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 19, 2002

Gazioğlu, Ahmet C.: **Enosis Çemberinde Türkler**, İstanbul, Kıbrıs Araştırma Merkezi Yayınları, 1996

Gibbons, Hanry S.: **Kıbrıs'ta Soykırım**, Çev. Alpaslan Yılmaz, Ankara, zyurt Yayınevi, 1990

Göktepe, Cihat: **Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk İngiliz İlişkileri (1955–1959)**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 17, 2002

Gönlübol, Mehmet, Sar, Cem, Esmer, Ahmet Şükrü, Sander Oral, Ülman, Haluk, Bilge, Suat, Sezer Duygu, Krkoğlu, Ömer, Bilgin, Hakan, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1995)**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

Gürkan, İhsan: **1974 Kıbrıs Barış Harekâtında Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama, Türk Dış Politikasının Analizi**, Der: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yay., 1994

Hakkı, Murat Metin: **Kıbrıs Çıkmazı**, Emre Yayınları, İstanbul, 2006

Hasgüler, Mehmet; İnatçı, mit: **Kıbrıs'ın Turuncusu**, İstanbul, Anka Yayınları, 2003

Hasgüler, Mehmet: **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, İletişim Yay., İstanbul, 2002

Hitchens, Christopher: **Hostage To History Cyprus, Cyprus from the Ottomans to Kissinger**, NY, Verso, 2002

Hürriyet Gazetesi,31 Ocak 2010,s.16.

Işıklı, Alpaslan: **Bir Millet Uyanıyor Dizisi:1**,“AB ve GOP Kısacasında Türkiye”, (Yöneten: Attila İlhan), Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005

İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni: 16-31 Aralık 1999

İktisadi Kalkınma Vakfı Bülteni: 1-15 Aralık 2002

İnanç, Gül: **Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970 -1991)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2007

İsmail, Sabahattin: **Avrupa Birliği ve Kıbrıs “Kıbrıs’ın AB’ye Üyeliği ve Uluslararası Hukuk”**, Lefkoşa, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, 2004

İsmail, Sabahattin: **1571’den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, K.K.T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986

İsmail, Sabahattin: **Kıbrıs’ın AB’ye Üyeliği ve Uluslararası Hukuk, Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC**, Lefkoşa, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, 2004

İTO: Avrupa Topluluğu ve Türkiye İle İlişkileri, İstanbul, 1990

Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi: Şubat-2010,Yıl-9,Sayı 73

Kaçar, Bayram: **“Avrupa Toplulukları Konusunda Tebliğler”**, HDTM Yayınları, Ankara, 1992

Kalaycı, İrfan: **Kıbrıs ve Geleceği Ekonomi-Politik Bir Tartışma**, Ed. İrfan Kalaycı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004

Kantarıcı, Şenol: **Kıbrıs Laboratuvarı**, İstanbul, Alfa Akademi Basın Yayın,2005

Kaplan, Özlem: **Dış Ticarete Menş Kuralları ve Gümrük Uygulamaları**, Ankara, Gümrük Uzmanları Derneği, 2005

Karlık, Rıdvan: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Basım Yayım ve Dağıtım, 2003

Kasım, Kamer: **Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz’de Güvenlik, Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Ankara, ASAM Yayınları, 2004

Kaya, İrfan Ülger; Efeğil Ertan: **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2002

Kızılyürek, Niyazi: **Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, İstanbul, İletişim Yayınları,2005

Koç, Süleyman: **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Mayıs 2005

Kongar, Emre: **21. Yüzyılda Türkiye-2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, Remzi Kitabevi,1999

Köni, Hasan: **Amerika’nın Uluslararası Politikası**, İstanbul, Ekim Yayınları,2007

Kürkçügil,Masis: **Kıbrıs Dün ve Bugün**,İstanbul,İthaki Yayınları,2003

Lefebvre,Maxime: **Amerika’nın Dış Politikası**,İstanbul,İletişim Yayınları,2005

Mallinson, William: **A Modern History Cyprus**, NY, I.B Tauris & Co. Ltd.,2005

Manisalı, Erol: **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2002

Milliyet Gazetesi: İşte 17 Aralık İçin İyi ve Kötü Senaryolar,6 Aralık 2004

Mütercimler, Erol: **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, İstanbul, Yaprak Yayınevi, 1990

Necatigil, Zaim M.: **The Loizidou Case: A Critical Examination**, Ankara, SAM Papers No: 8/99, 1999

Okur, Mehmet Akif: **Siyaset, Küresel Siyaset**, Ankara, Lotus Kitabevi, 2003

Olgun, Aydın: **Kıbrıs Gerçeği 1931–1990**, Ankara, Demircioğlu Matbaası, 1991

Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası, Cilt 1**. İstanbul, İletişim Yayınları, 2005

Öymen, Onur: **Silahsız Savaş**, Remzi Yayınevi, 2003

Özdağ, Ümit: **Uluslararası İlişkiler ve Araştırma Dergisi-Stratejik Analiz**, “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini”, Cilt 2, Sayı 20, Ankara, Kasım 2002, s. 42-43

Özersay, Kudret: **Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme**, Ankara, ASAM Yayınları, 2002

Özmen, Süleyman: **Avrasya’nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık,2006

Öztürk, Osman Metin: **Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, Ankara, Altın Küre Yayınları,2003

Pazarıcı Hüseyin: **2023 Aylık Dergi**, “İstedığınız Şerhi Düşün Uyum Protokolü’nün İmzalanması Kıbrıs Cumhuriyeti’ Adı Altında Rum Yönetimi’ni Tanımak Anlamına Gelir”,Ankara, Ocak 2005, s.38–44.

Preston, Christopher: **European Access 4-6**, ,Enlargement and İntegration in the European Union, London,Routledge,1997,p.214.

Redmond, John: **Prospective Europeans: New Members For the European Union**, “The Next Mediterranean Enlargement of the EC”: Turkey, Malta and Cyprus, Aldershot, Dartmouth, 1993

Robins, Philip: **International Affairs**, Confusion at Home, Confusion Abroad: Turkey Between Copenhag and Iraq, Vol: 79, No:3, May 2003, s.555–556.

Sadrazam, Halil: **Kıbrıs’ta Varoluş Mücadelemiz Şehitliklerimiz ve Anıtlarımız**, İstanbul, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, 1990

Sarıca, Murat; Teziç Erdoğan; Eskiyyurt, Özer: **Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, İ.Ü.Yayınları, 1975

Serter, Vehbi Zeki; Fikretoğlu, Ozan Zeki: **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (1878–1988)**, Lefkoşa, 1988

Sezer, Sema: **Stratejik Analiz**, Kıbrıs sorunu 2004 Yılı Sonun Başlangıcı mı?, ASAM Yayınları,Aralık 2004, Cilt 5, Sayı.56,s.35

Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu: **Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler**, İstanbul, Reya Matbaacılık,1990

Soğuk, Handan, Uyanusta, Esra: **Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, 2004

Somçağ, Selim: **AB, Kıbrıs, Ermenistan**, İstanbul,2006 Yayınevi,2006

Somuncuoğlu, Sadi: **Avrupa Birliği Bitmeyen Yol**, İstanbul, Ötüken Neşriyat,2002

Soysal, Mümtaz: **Aklını Kıbrıs'la Bozmak**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995

Sönmezoğlu, Faruk: **Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu: 1945–1986**, İstanbul, İstanbul Üniv. Yayınları, 1991

Sönmezoğlu, Faruk; Turan, İlter; Özdoğan, Günay Göksü; Barlas Dilek: **Türk Dış Politikasının Analizi** ,“Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, Derleyen Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1994

Şimşir, Bilal N.: **AB, AKP ve Kıbrıs**,Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)**, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı,2000

T.C. İnönü Üniversitesi, **Kıbrıs ve Ulusal Birlik Paneli 11 Mart 2004**, Malatya, İnönü Üniversitesi Matbaası, 2004

Tarkan, Tevfik: **Kıbrıs - Genel Çizgileriyle**, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975

Taşkın, Bilge: **This Was Cyprus**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1976

Tekeli, İlhan; İlkin Selim: **Türkiye ve Avrupa Topluluğu**, 2. Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı,Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993

Tezcan, Ercüment: **Türkiye-AB İlişkileri: Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Der. Ertan Efeğil ve Mehmet Seyfettin Erol, Ankara, Orion Yayınları, 2007.

Tınc, Ferai: **Hürriyet Gazetesi**, ‘BM Genel Sekreteri Kıbrıs’a Neden Geldi’,1 Şubat 2010, s.21

Toluner, Sevin: **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1977

Tuğ, Aydın: ‘Kıbrıs’ta Nasıl Bir Çözüm’, **İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 24-27 Kasım 1998**, Cilt II, (Tarih - Kıbrıs Sorunu), Gazimağusa-KKTC, DAÜ Kıbrıs Araştırması Merkezi Yayınları:7, 1998

Turan İlter; Barlas Dilek: **Türk Dış Politikasının Analizi**, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, Derleyen Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1994

Türkiye Avrupa Birliği Derneği, **Kopenhag Zirvesi ve Türkiye'nin AB'ye Tam Üyeliği Paneli**, Ankara, TBMM Kütüphanesi (20091033), 2002

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **AB Araştırmaları Merkezi Haber Özetleri**,16-22 Ocak 2010, Yıl 2,Sayı 4,s.2

Uzer, Uğur; Mehmet Cengiz: **Kıbrıs Sorunu**, Ankara, Ankara Barosu, 2001,

Ünal, Şeref: **Yeni Türkiye Dergisi**,“Tarihi Süreçte Türkiye AB İlişkileri ve AB’nin Hukuki Yapısı”, Sayı 35,s.693

Ünal, Şeref: **Avrupa Birliği Hukukuna Giriş**, Ankara, Yetkin Yayınları,2007

Yeni Türkiye Dergisi, Türk Dış Politikası Özel Sayısı, Sayı 3, Yıl 1, Mart-Nisan 1995

Yiğit, Devrim: **Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri**, Diyarbakır, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006

Yurteri, Kemal: **Yeni Yüzyıl Gazetesi**, Rusya Akdeniz'e Mevzileniyor,18 Eylül, 1997.

ERİŞİM KAYNAKLARI

Aralık 1998 Viyana Zirvesi Sonuç bildirisi (İng.)

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN8.htm

Haziran 1999 Cardiff Zirvesi Sonuç bildirisi

http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf

Haziran 2002 Sevilla Zirvesi Sonuç Bildirisi

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=22584&l=1>

Ekim 2002 Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72968.pdf

16-17 Aralık 2004 Avrupa Birliği Konseyi Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=300&l=1>

Aralık 2003 Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/78364.pdf

Mart 2004 Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/79696.pdf

Leaken Zirvesi Sonuç Bildirisi

<http://www.belgenet.com/arsiv/ab/laekenbildiri.html>

Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisinin 28. maddesi

Resolutions.http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm

Lüksemburg Zirvesi Sonuç Bildirisi

Resolutions.http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm

Sedat Laçiner: “Kıbrıs Sorunu: AB’nin Samimiyet Testi”

<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=3&id=340>

02 Ekim 2004 tarihli Resmî Gazete

<http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2004.10.20041002.htm>

12 Mayıs 2004 tarihli Resmî Gazete

için <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2004.05.20040512.htm>

<http://www.abhaber.com/haber.php?id=5083>

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=39126&l=1>

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/47699.asp>

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_ankara.html

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/helsinki_sonuc.html

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/54315.pdf

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/ACFA4C.htm

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/68827.pdf

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72638.pdf

http://www.devletarsivleri.gov.tr/source.cms.docs/devletarsivleri.gov.tr.ce/docs/Yayinlar/30_kibris.pdf s.51. (18.03.2009)

http://www.eucoordinator.gov.cy/harmonization/harmonization.nsf/dmlofficehistory_tr/dmlofficehistory_tr?OpenDocument

http://www.eucoordinator.gov.cy/harmonization/harmonization.nsf/dmlhistory_tr/dmlhistory_tr?

<http://www.haberler.com/the-economist-ab-kibris-sorununu-cozemezse-kuresel-haberi/>

<http://www.ikv.org.tr/adayliksureci.php>

<http://www.kibris.gen.tr/turkce/federe/index.html>

<http://www.kibrisgenctv.com/haber/k10/1800/%22Cozum-istiyoruz-ama-herseye-ragmen-degil%22.html>

http://kypros.org/CY_EU/tr/04_negotiation_procedure/substantive_negotiations.htm

http://kypros.org/CY-EU/tr/04_negotiation_procedure/acquis_screening.htm

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Zirveler/Kopenhag2002.htm

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Zirveler/Nice2000.htm

<http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-ingiltere-disisleri-bakani.tr.mfa>

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Turkiye_AB/Zirveler/Kopenhag2002.htm

<http://www.milliyet.com.tr/ozel/helsinki/tarihce/tar02.html>

[http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1168763&Kategori=dunya&b=Rusya:%20KKTCyi%20asla%20animayacagiz\(2/12/2009\)](http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1168763&Kategori=dunya&b=Rusya:%20KKTCyi%20asla%20animayacagiz(2/12/2009))

<http://www.tarihibakis.com/ataturkun-kibris-direktifi/>

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/kpk/PembeKitap.doc

<http://www.turksam.org/tr/a1818.html>

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4555946>

<http://www.usakgundem.com/yazar/121/3-ekim-%C3%B6ncesi-son-gelismeler-ii.html>